

Geredigeerd woordelijk verslag van een openbaar verhoor van de parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag op 26 november 2020 in de Enquêtezaal van de Tweede Kamer te Den Haag.

Gehoord wordt **de heer M. Rutte**.

Aanvang: 13.15 uur

Voorzitter: Van Dam

Griffier: Freriks

Verder zijn aanwezig de leden van de commissie Van Aalst, Belhaj, Van Kooten-Arissen, Kuiken, Van der Lee, Leijten en Van Wijngaarden,

en enkele medewerkers van de ambtelijke ondersteuning.

De voorzitter:

Meneer Rutte, van harte welkom bij de parlementaire ondervragingscommissie Kinderopvangtoeslag. Welkom. U wordt hier vanmiddag gehoord als getuige, onder ede. Het is een beetje een vaste riedel die ik afsteek tegen iedereen: wij hebben vragen die redelijk concreet en to the point zijn. U helpt ons het meest door ook in die trant te antwoorden.

U bent minister-president sinds 14 oktober 2010. Daar gaan we u niet allemaal over bevragen, maar wel over alles wat te maken heeft met de kinderopvangtoeslag, de aanpak van de fraude en dat soort zaken.

Wilt u de eed of de belofte afleggen?

De heer Rutte:

"Zo waarlijk helpe mij God almachtig" is de ...?

De voorzitter:

Ik kan na negentien verhoren zeggen dat dat de eed is.

De heer Rutte:

Dat is de eed. Juist. Dan wil ik graag de eed afleggen.

De **voorzitter**:

U wilt de eed afleggen. Prima. Als u die aflegt, bevestigt u dat u de gehele waarheid en niets dan de waarheid zult zeggen. Dan wil ik u vragen te gaan staan en mij na te zeggen: zo waarlijk helpe mij God almachtig.

De heer **Rutte**:

Zo waarlijk helpe mij God almachtig.

De **voorzitter**:

Dan staat u nu onder ede. U mag weer gaan zitten. Als ik het goed begrijp, hebt u geen schriftelijke verklaring aan de commissie toegezonden. Ik heb ook goed begrepen, denk ik, dat u geen openingsverklaring wenst af te leggen.

De heer **Rutte**:

Misschien aan het einde nog iets zeggen, als dat niet al aan de orde is geweest.

De **voorzitter**:

Ik weet niet of die gelegenheid er is, maar we gaan het gewoon bekijken. Dan gaan we beginnen met het verhoor. Dat verhoor wordt afgenomen door de heer Van der Lee en mevrouw Kuiken. Mogelijk heeft mevrouw Leijten aan het eind ook nog een aantal vragen. Ik geef het woord aan de heer Van der Lee.

De heer **Van der Lee**:

Dank u wel, voorzitter. Meneer Rutte, u bent premier, de eerste onder uw gelijken. U zit de ministerraad voor en u heeft ook grote invloed op de agenda van de ministerraad. Hoe kan een vakminister een belangrijk dossier op de agenda van de ministerraad krijgen?

De heer **Rutte**:

Door het erop te zetten.

De heer **Van der Lee**:

En hoe gaat dat in de praktijk?

De heer **Rutte**:

Dan meldt hij dat aan bij de secretaris en doorgaans gebeurt het dan.

De heer **Van der Lee**:

Als er belangrijke kwesties spelen, laat u zich informeren. Gebeurt dat via uw raadsadviseurs?

De heer **Rutte**:

Ja.

De heer **Van der Lee**:

En als het gaat om het onderhavige dossier, heeft u dan één raadsadviseur die u op dit dossier bijstaat of, omdat het misschien om meerdere departementen gaat, meerdere raadsadviseurs? Hoe werkt dat?

De heer **Rutte**:

Ja, door de loop van de tijd heen waren dat er denk ik twee, maar normaal gesproken één tegelijkertijd.

De heer **Van der Lee**:

Ik ga wel even terug in de tijd met u naar het begin van uw premierschap. Wat was toen uw opvatting over fraudebestrijding, met name fraudebestrijding bij uitkeringen en toeslagen?

De heer **Rutte**:

Dat dat belangrijk is voor het draagvlak. We hebben in Nederland uitkeringen, we hebben toeslagen, om mensen zo goed mogelijk te ondersteunen, soms in moeilijke omstandigheden -- de uitkeringen -- en soms via het toeslagenstelsel om bepaalde situaties met de huur of met de zorg of de kinderopvang goed te regelen. Het is belangrijk voor het draagvlak in Nederland dat het geld terechtkomt bij degenen die er recht op hebben.

De heer **Van der Lee**:

En kunt u mij uw definitie van fraude geven?

De heer **Rutte**:

Dat is dat je geld krijgt waar je geen recht op hebt.

De heer **Van der Lee**:

En vindt u niet dat daar ook sprake moet zijn van opzet?

De heer **Rutte**:

Ja.

De heer **Van der Lee**:

En moet dat ook bewezen worden?

De heer **Rutte**:

Ik ben geen jurist. Daar zou ik langer over moeten nadenken. Maar laten we zeggen: waar je naar op zoek bent, zijn mensen die willens en wetens proberen om geld bij de overheid los te peuteren waar ze geen recht op hebben. Dat is natuurlijk dus altijd wel met die bedoeling.

De heer **Van der Lee**:

En mag iemand dan als fraudeur bestempeld worden zonder dat er sprake is van een rechtsgang met hoor en wederhoor?

De heer **Rutte**:

Het lijkt mij onverstandig dat te doen. Het lijkt mij logisch dat er dan een rechtsgang is. Maar ik ben geen jurist. Het lijkt mij inderdaad dat je, als je vaststelt dat er gefraudeerd lijkt te worden, natuurlijk ook de kans moet geven aan betrokkenen om dat te ontkennen of uit te leggen hoe het wel zit. Als dat niet goed lukt, dan kun je vaststellen dat er fraude was.

De heer **Van der Lee**:

Is het niet noodzakelijk om een verschil te kunnen maken tussen opzet, het moedwillig toe-eigenen van geld waar je geen recht op hebt, versus fouten? Er kunnen administratieve fouten zijn waardoor het lijkt alsof je je met opzet publiek geld toe-eigent.

De heer **Rutte**:

Zeker.

De heer **Van der Lee**:

Is het daarom cruciaal dat daar een heldere rechtsgang of beroepsmogelijkheid met goede hoor-en-wederhoormechanismen voor geregeld is?

De heer **Rutte**:

Ja, eens.

De heer **Van der Lee**:

Daar komen we straks nog even op terug. In het regeerakkoord van uw eerste kabinet staat de volgende zin: "Onterecht verstrekte uitkeringen zullen daadwerkelijk worden teruggevorderd, ongeacht de hoogte van de fraude." Welke verantwoordelijkheid hebt u genomen om erop toe te zien dat dat onderdeel van het regeerakkoord werd uitgevoerd?

De heer **Rutte**:

Iedere vakminister is gehouden zijn of haar onderdeel van het regeerakkoord uit te voeren.

Daar hou ik niet de hele dag toezicht op. Dat gaat niet. Maar dat is natuurlijk de verantwoordelijkheid van de vakministers en staatssecretarissen.

De heer **Van der Lee**:

Dat argument begrijp ik, maar dan neem ik even een stap terug. U was ook partijleider van een partij die een stevig programma had op dit onderwerp. Voelde u daardoor extra druk om te verzekeren dat in het eerste regeerakkoord van het kabinet waarin u premier was, goed te verankeren dat dit doel werd opgenomen?

De heer **Rutte**:

Voor mijn partij is fraudebestrijding altijd een groot thema geweest, sinds Hans Wiegel in de jaren zeventig dat voor het eerst op de politieke agenda heeft gezet: het belang van draagvlak in Nederland voor de Staat die mensen behoedt in moeilijke situaties in grote problemen te komen, maar dat in ruil daarvoor het belangrijk is dat het geld terecht komt bij de mensen die er recht op hebben. Dat is een consistent punt van mijn partij geweest.

De heer **Van der Lee**:

U gaf net aan dat het aan de vakministers is om uitvoering te geven aan dit beleid. Vond u het nodig of noodzakelijk in uw eerste kabinet om sommige bewindslieden daartoe aan te sporen, of was dat niet nodig?

De heer **Rutte**:

Nee, niet nodig.

De heer **Van der Lee**:

De heer Weekers hebben wij ook gehoord. Die was staatssecretaris van Financiën en kwam op dit terrein, als het gaat om incidenten rond fraude, in politieke problemen. De vraag die ik aan u heb, is: wanneer raakte u, voor zover u zich dat nu kunt herinneren, betrokken bij de gang van zaken die had plaatsgevonden rond de Bulgarenfraude en de nasleep daarvan?

De heer **Rutte**:

Niet anders dan dat dat natuurlijk een thema was dat op dat moment speelde. Weekers heeft er ook over verteld in het verhoor. Dat was natuurlijk een groot maatschappelijk onderwerp, in de politiek en in de media en in de samenleving.

De heer **Van der Lee**:

Is het zo dat als een bewindspersoon in zwaar weer terecht komt -- en dat was toen het geval met de heer Weekers -- de minister-president nauwer contact zoekt en ook hulp aanbiedt?

De heer **Rutte**:

Niet per definitie, nee. Het gaat om het belang van het thema. Het is niet zo dat ik elke bewindspersoon die een moeilijk debat tegemoetgaat, ga zitten bellen. Nee.

De heer **Van der Lee**:

Dat heeft u destijds bij de heer Weekers niet gedaan?

De heer **Rutte**:

Dat is zo lang geleden. Het staat me niet bij dat we toen specifiek daarover gebeld hebben, wel in 2014 toen natuurlijk -- ik dacht in februari van dat jaar -- de zaak politiek onhoudbaar begon te worden naar zijn inschatting, in dat beroemde Kamerdebat van februari 2014. We praten hier over 2013. Dat staat mij niet bij.

De heer **Van der Lee**:

Nee. En 2014, dat moment wel?

De heer **Rutte**:

Ja, dat waren toen andere omstandigheden. Toen gebeurden er andere dingen rondom de Belastingdienst. Ik zou niet eens precies weten wat het ook alweer was, maar ik weet wel dat hij in de problemen kwam. En uiteraard, als een bewindspersoon een motie van wantrouwen krijgt die meer stemmen haalt dan alleen die van Geert Wilders, dan ga ik daar natuurlijk ook op letten.

De heer **Van der Lee**:

Ja. Op zich was het onderwerp wel relevant, ook voor de onderhavige kwestie, omdat het te maken had met het feit dat er één bankrekeningnummer werd ingevoerd om te voorkomen dat een bepaalde type fraude zou plaatsvinden, waardoor vele duizenden Nederlanders niet op tijd hun toeslag kregen. Toen vond ook de Kamer dat in dat geval de balans tussen het belang van fraudebestrijding en het belang van zekerheid bieden aan de burger en ook geven waar de burger recht op heeft, niet in orde was.

De heer **Rutte**:

Ja.

De heer **Van der Lee**:

Heeft dat toen nog indruk gemaakt in de ministerraad als het ging om ...

De heer **Rutte**:

Daar heb ik geen concrete ... Dat staat me niet bij. Wat ik wel weet, is dat we natuurlijk vanaf 2013 ook in het kabinet meer zijn gaan praten over hoe je fraude bestrijdt, in een balans met dienstverlening aan de Nederlanders. Het mag niet ten koste daarvan gaan.

De heer **Van der Lee**:

Ik heb nog een vraag over uw eerste en tweede kabinet. Dat gaat toch even over de vraag of op dit terrein, de toeslagen, waarvan we weten dat de beleidsverantwoordelijkheid als het ging om de kinderopvangtoeslag bij Sociale Zaken lag en de uitvoering bij de Belastingdienst, dus bij Financiën: had u het gevoel in die periode dat de bewindslieden daarin op hetzelfde spoor zaten?

De heer **Rutte**:

Ik heb er niets van gemerkt dat het niet zo was. We hebben het wel vaak over de toeslagen gehad. Ik heb vanaf het tweede kabinet, omdat we daar natuurlijk het voornemen hadden om het hele toeslagensysteem te hervormen ... Dat was aanvankelijk de gedachte van de huishoudentoeslag, maar die leidde tot extreme denivellerende effecten, dus dat bleek niet goed mogelijk.

De heer **Van der Lee**:

Ja, maar dat was in het begin van het tweede kabinet.

De heer **Rutte**:

Ja, maar ik heb verder ... Het is niet zo dat ik mij persoonlijk steeds op de hoogte stelde van: hoe gaat het met alle toeslagen individueel en werken de bewindslieden goed samen? Zo werkt het niet, nee.

De heer **Van der Lee**:

Was er in uw beleving een verschil in de wijze waarop de fraudebestrijding werd aangezet in het regeerakkoord van uw tweede coalitie met de Partij van de Arbeid en de VVD ten opzichte van de coalitie daarvoor, waarin u met het CDA samenwerkte en gedoogsteun had van de PVV?

De heer **Rutte**:

Nee, omdat dat dit volgens mij voor de drie klassieke volkspartijen alle drie heel belangrijk is, of je nou Partij van de Arbeid, CDA of VVD hebt, namelijk dat we allemaal vinden dat er in dit land een fatsoenlijk vangnet moet zijn voor mensen in de problemen. Er is inmiddels een toeslagensysteem ontstaan sinds begin deze eeuw, met name gericht op

inkomensondersteuning voor mensen in bijzondere omstandigheden, niet per se vergelijkbaar met uitkeringen, maar in het verlengde daarvan. Maar daarbij hoort dat je ook weer moet zorgen, in een balans tussen dienstverlening aan de mensen in het land en fraudebestrijding, dat het terecht komt bij de mensen die er recht op hebben. Dat wordt niet verschillend gewogen door Partij van de Arbeid, CDA of VVD, naar mijn taxatie.

De heer **Van der Lee**:

Er is -- dat was nog in de periode van uw eerste kabinet -- een wet ingediend, een fraudewet op het terrein van sociale zaken, ook wel gericht op de bestrijding van fraude als het ging om uitkeringen. Daar zat trouwens ook een taakstelling in -- daar komen we later misschien nog op -- bij Toeslagen, een financiële prikkel om harder op te treden. Maar mijn vraag gaat even over het feit dat binnen twee jaar deze fraudewet weer werd versoepeld door uw toenmalige collega Asscher ...

De heer **Rutte**:

Ja.

De heer **Van der Lee**:

... omdat men vrij snel tot het inzicht was gekomen dat de inhoud van de wet te hard was. Staat u dat nog bij?

De heer **Rutte**:

Zeker. Dat is natuurlijk ook een van de tragische ontwikkelingen in het hele onderwerp waar u deze twee weken -- en ook daarvoor natuurlijk al, maar zeker ook zichtbaar de afgelopen twee weken -- zo uitvoerig mensen over verhoort, namelijk dat bij de fraude met uitkeringen in de sociale zekerheid er inmiddels signalen waren dat het volledig invorderen in de praktijk tot hele vreemde situaties leidde. De tragiek is dat, specifiek waar het de kinderopvangtoeslag betreft, dat eigenlijk pas in volle omvang zichtbaar werd -- de hardheid van het stelsel, het niet-proportioneel invorderen -- in 2019. Dat is ook echt wel een van de lessen die ik zelf trek uit dit hele onderwerp, hoe belangrijk het is dat je dat ...

De heer **Van der Lee**:

We komen straks nog terug op de lessen. Ik wil nog even bij u verifiëren of u destijds de hardheid van die fraudewet voor ogen stond, waarin niet alleen minimumstraf werd opgelegd van minimaal €150, maar ook een maximale straf werd bepaald, en in heel veel gevallen ook werd opgelegd, van 100% van het bedrag dat ten onrechte was ontvangen. Dat principe zat eigenlijk ook al ingebed in het uitkeren van toeslagen. Als niet een deel van de eigen

bijdrage was betaald, verviel het volledige recht op die toeslag en moest er enorm veel worden terugbetaald. Dat stond u destijds helemaal niet voor de geest?

De heer **Rutte**:

Nee. Die fraudewet was bedoeld om fraude in de socialezekerheidsuitkeringen zoals de WW aan te pakken. Die verkeerde uitwerking, die extreme vormgeving, namelijk dat je het volledige bedrag moet terugbetalen bij beperkte ..., misschien zelfs fouten, als het nog niet eens fraude is, hebben we gecorrigeerd; ik zeg per 1-1-2017 of 1-1-2016. Maar inderdaad, Lodewijk Asscher heeft als minister van Sociale Zaken dat voorstel bij het kabinet voorgelegd tijdens de periode dat wij met elkaar samenwerkten.

De heer **Van der Lee**:

Ik geef het woord even aan mijn collega, mevrouw Kuiken.

Mevrouw **Kuiken**:

Ik dacht dat je nog een aantal vragen op dit punt zou stellen. Ik wil het namelijk over de informatievoorziening hebben, dus dat ga ik doen, want dat speelt een belangrijke rol in eigenlijk alle verhoren die we hebben gehad. Daarin is uw rol ook belangrijk, want u heeft overzicht over tien jaar en ook hoe dat plaatsvindt op de departementen. Maar ik wil eigenlijk eerst beginnen met hoe dat gaat op uw eigen departement, want wij hebben documenten opgevraagd ook bij uw ministerie, Algemene Zaken. We hebben daar gezocht naar aantekeningen van u en naar de verslagen van de overleggen met u, maar de oogst was eerlijk gezegd nogal beperkt. Uw ministerie meldde ons dat er verder alleen mondeling informatie is of wordt gedeeld. Mijn vraag is dan ook heel simpel: kunt u bevestigen dat er op uw ministerie geen aantekeningen zijn gemaakt over de kinderopvangtoeslagenaffaire?

De heer **Rutte**:

Wij hebben alle systemen ondersteboven gehouden en u heeft gekregen wat we hebben.

Mevrouw **Kuiken**:

En kunt u uitleggen waarom er zo weinig wordt vastgelegd?

De heer **Rutte**:

Het is een heel klein departement, met per Haags ministerie één, anderhalf persoon die dat volgt; bijvoorbeeld bij het ministerie van Sociale Zaken, waar natuurlijk duizenden mensen werken, is er één hoofdadviseur, soms met gedeeltelijk één assistent-adviseur, die dat volgt. Dan komen zij natuurlijk alleen in beeld als zaken echt heel belangrijk worden.

We hebben niet de tijd om dat allemaal op papier te gaan zetten, dus bijna alles gebeurt inderdaad mondeling.

Mevrouw **Kuiken**:

Is dat niet zorgelijk als het gaat om overdracht? Is dat niet een kwetsbaarheid daarin?

De heer **Rutte**:

Nee, nee.

Mevrouw **Kuiken**:

Waarom niet?

De heer **Rutte**:

Nee, omdat ... Stel dat ik na de verkiezingen van volgend jaar niet door zou kunnen, dan moet ik overdragen aan een opvolger. Dan zal ik per departement beschrijven wat ik weet dat er speelt en dan zullen ook de raadsadviseurs ongetwijfeld een uitgebreid overdrachtdossier maken waarin ze alsnog op schrift zetten wat op dat moment de actuele situatie is. Maar ons ontbreekt de tijd simpelweg, in zo'n klein ministerie met zo weinig mensen, om elkaar stukken te gaan toesturen.

Mevrouw **Kuiken**:

We hebben wel gezien dat u ambtelijke notities ontving ter voorbereiding op de vergaderingen van de Ministeriële Commissie Aanpak Fraude.

De heer **Rutte**:

Ja. Alle onderraden en alle ministeriële commissies zit ik zelf voor. Op dinsdag is dat meestal en op vrijdag de ministerraad. Daarbij krijg ik een schriftelijke voorbereiding, een zogenaamde geannoteerde agenda; die is ook u toegekomen, ook uit de ministerraad als het goed is, waar het betreft dit onderwerp en ook wat betreft de Ministeriële Commissie Fraude.

Mevrouw **Kuiken**:

En besprak u dit soort notities dan ook weer mondeling, waar dan weer geen aantekeningen van zijn?

De heer **Rutte**:

Nou, meestal gaat het zo dat ik op vrijdag of maandag die geannoteerde agenda's krijg. Dan zit doorgaans de raadsadviseur naast mij in zo'n onderraad of ministeriële commissie. Als ik dan nog vragen heb, stel ik die dan. Zijn het grote onderwerpen, zoals vorig jaar rondom

stikstof bijvoorbeeld, waar we toen een speciale commissie voor hebben opgezet, dan is de kans ook groter dat ik op maandag nog eens even bel met die raadsadviseur en nog toelichting vraag op de geannoteerde agenda.

Mevrouw **Kuiken**:

U noemt nu het voorbeeld van stikstof. Hoe zit dat rondom de kinderopvangtoeslag?

De heer **Rutte**:

Ja, dat kwam natuurlijk bij mij pas op het bord in 2019. Het staat me niet bij dat daar toen ook nog persoonlijk contact over was. Dat zou heel goed kunnen hoor, dat we daarover gesproken hebben, en marge van vergaderingen, maar dat staat me niet concreet bij.

Mevrouw **Kuiken**:

Nee, we zullen straks kijken of we uw geheugen nog een klein beetje kunnen opfrissen. Want ik ga dan maar even ... We proberen van tien jaar informatievoorziening een beeld te schetsen. In augustus 2013 bijvoorbeeld vindt er op uw verzoek een gesprek plaats met de directeur-generaal van het ministerie van Veiligheid en Justitie over de Ministeriële Commissie Aanpak Fraude. Ook daar valt ons op dat we geen aantekeningen kunnen vinden. Het is dus de start van een ministeriële commissie, het gaat over aanpak van fraude, een belangrijk thema, maar ook daar kunnen we eigenlijk niks terugvinden. Kunt u dat verklaren?

De heer **Rutte**:

Ik dacht dat er wel een ingangsnote was van die commissie die u gekregen hebt, toch, zo'n startnotitie van hoe die commissie van start zou gaan, vanuit Veiligheid en Justitie. Het staat mij bij dat die in het dossier zit.

Mevrouw **Kuiken**:

Ja, maar u heeft een gesprek met de directeur-generaal van het ministerie van Veiligheid en Justitie. Dat gaat dus niet alleen over de start, dat gaat ook over: wat moet die aanpak behelzen? Daar kunnen we dan weer niets over vinden. Kunt u dat verklaren?

De heer **Rutte**:

Nee, maar dat is wel logisch, want dat soort gesprekken ... Ja, ik heb natuurlijk de hele dag afspraken met ambtenaren, overigens ook regelmatig van andere departementen. Daar worden niet overal verslagen van gemaakt, nee.

Mevrouw **Kuiken**:

Oké, ik probeer het gewoon te begrijpen. Het is een gesprek op uw verzoek. Er wordt een ministeriële commissie ingesteld. Die heeft een belangrijk doel. Het speelt zich af rondom de aanpak van de Bulgarenfraude. Er vindt op uw verzoek een gesprek plaats, maar er wordt geen enkele aantekening van gemaakt?

De heer **Rutte**:

Nee, maar dat gebeurt bij bijna geen enkel gesprek. We maken geen aantekeningen, nee. Daar hebben we de tijd niet voor. Daarvoor is het ministerie te klein.

Mevrouw **Kuiken**:

Dus uw verklaring is: omdat het niet logisch is om hier aantekeningen van te maken, ...

De heer **Rutte**:

Nee. Als u gaat kijken naar archieven van Algemene Zaken: die zijn maagdelijk, beperkt. Nogmaals, omdat wij met heel weinig mensen werken, heel efficiënt, en onze taak is het bevorderen van de eenheid van het regeringsbeleid en dat de besluiten op een verstandige manier tot stand komen, waarbij het maken van verslagen van gesprekken waar iedereen bij was, om dat nog weer eens te gaan vastleggen ... Anders natuurlijk dan de verslagen van de ministeriële commissie zelf of van de onderraden zelf of van de ministerraad: daar worden natuurlijk uitgebreide verslagen van gemaakt.

Mevrouw **Kuiken**:

Dus uw ambtenaren, of uw ambtenaar, maken geen aantekeningen en de ambtenaar van zo'n ..., in dit geval het ministerie van Veiligheid en Justitie ...?

De heer **Rutte**:

Ik meende dat in het dossier één stuk zat; dat was een soort ingangsnote voor die commissie. Ik dacht dat ik die had gezien, dat u die is toegekomen.

Mevrouw **Kuiken**:

Dat heeft u goed nagezocht, maar mijn vraag is meer in algemeenheid. Rondom die hele commissie vinden we gewoon heel weinig informatie. Er vindt wel een gesprek plaats met een dg. Dan vraag ik mij af: daar zit een ambtenaar van u bij, dat kan niet anders; althans, ik denk te weten dat het zo werkt.

De heer **Rutte**:

Ja, dat zal haast. Dat is zeer waarschijnlijk.

Mevrouw **Kuiken**:

Dat is zeer waarschijnlijk. Mijn ervaring is ook dat zo'n dg zo'n gesprek ook niet alleen doet, dus daar zit vrij waarschijnlijk ook iemand bij. Mijn vraag is dan: is er niemand van die mensen, ook niet de ondersteuning, die een aantekening maakt van zo'n belangrijk gesprek, dat op uw verzoek plaatsvindt, over de start van een Ministeriële Commissie Fraude?

De heer **Rutte**:

Nee hoor. Ik heb deze week bijvoorbeeld op dinsdag gesproken met de baas van Apple, samen met een raadsadviseur. Daar maken we na afloop geen notitie van. Nee.

Mevrouw **Kuiken**:

Oké. Is dat ook kwetsbaar op een of andere manier, als het gaat over geheugen? We hebben in de afgelopen twee weken gemerkt dat dat voortdurend een grote rol heeft gespeeld in de wijze waarop kennis bewaard en gedeeld wordt.

De heer **Rutte**:

Nee, het is niet mijn ervaring dat dat een probleem is, nee.

Mevrouw **Kuiken**:

Waarom is dat niet uw ervaring?

De heer **Rutte**:

Als het mijn ervaring wel zou zijn, zou ik nu zeggen: het is een probleem. Maar het is mijn ervaring niet, dus volgens mij is dat geen probleem.

Mevrouw **Kuiken**:

Oké. Als we het hebben over het samenspel met de Kamer en het samenspel met journalisten, wordt er natuurlijk ook voortdurend een discussie gevoerd over de Wet openbaarheid van bestuur.

De heer **Rutte**:

Ja.

Mevrouw **Kuiken**:

Speelt dat nog een rol in de afweging om wel of niet aantekeningen te maken?

De heer **Rutte**:

Nee, geen enkele.

Mevrouw **Kuiken**:

Geruchten dat er nu wordt gezegd "schrijf niks op of gebruik andere mediakanalen", die wij als Kamerleden natuurlijk ook horen, zijn die ergens op gestoeld of is dat ...?

De heer **Rutte**:

Ja, maar dan in een grappende zin, maar niet serieus. Ja, maar niet serieus.

Mevrouw **Kuiken**:

Dus dat speelt geen enkele rol in het wel of niet noteren van aantekeningen?

De heer **Rutte**:

Nee.

Mevrouw **Kuiken**:

Wordt er weleens gezegd tegen ambtenaren "nou, schrijf maar beperkt op of niet gedetailleerd op", omdat dat helpt op het moment dat hier gewobt wordt, zoals we dat in jargon noemen -- voor de buitenwereld -- op het moment dat de Wet openbaarheid van bestuur in werking treedt?

De heer **Rutte**:

Daar heb ik geen beeld van, nee, dat dat gebeurt.

Mevrouw **Kuiken**:

U heeft er geen beeld van of het gebeurt niet?

De heer **Rutte**:

Dat kan ik niet zeggen. Ik kan alleen zeggen dat ik daar nooit de opdracht heb gegeven om niks op te schrijven. Binnen AZ gebeurt dat gewoon niet, heel weinig.

Mevrouw **Kuiken**:

Nee, goed dat u mij er nog even op wijst. Ik zal nog wat preciezer zijn. Wordt er weleens gezegd tegen ambtenaren "schrijf niet al te precies op", want dat voorkomt, of dat helpt, op het moment dat de Wet openbaarheid in werking wordt ...

De heer **Rutte**:

Dat heb ik zo niet meegemaakt, nee.

Mevrouw **Kuiken**:

U doet dat niet?

De heer **Rutte**:

Nee, binnen AZ wordt al heel weinig opgeschreven, maar niet om die reden. Dat is omdat wij een andere rol hebben in het staatsbestel. Wij maken geen wetten. Wij moeten ervoor zorgen dat de grote besluitvormingsmachine van de overheid ordentelijk functioneert en dat in een goede sfeer, op een verstandige wijze, met goede onderbouwing, met maatschappelijke steun, besluiten tot stand komen, politiek. Dat is taak van Algemene Zaken en van mij als minister-president in het Nederlandse bestel. In dat kader worden er op zoveel plekken aantekeningen gemaakt en bijgehouden, en zorgen wij ervoor dat de ministerraad, de onderraden, de vakcommissies allemaal goed verslagen worden.

Mevrouw **Kuiken**:

Heeft u uw ambtenaren onderling weleens horen zeggen: joh, het is handiger ... Huiselijk gezegd: dat ze onderling tegen elkaar zeggen "wees voorzichtig met wat je opschrijft"?

De heer **Rutte**:

Ja, grappend, zoals ik net zei. Vanwege natuurlijk de Wob en de Wet open overheid die eraan komt, wordt dat weleens grappend zo gezegd, maar ik heb niet de indruk dat iemand daardoor minder opschrijft.

Mevrouw **Kuiken**:

Mijn ervaring is dat elke grap vaak wel een kern van waarheid heeft ...

De heer **Rutte**:

Zeker, zeker.

Mevrouw **Kuiken**:

... dus welke kern van waarheid zit hierachter?

De heer **Rutte**:

Nou, niet dat die tot actie wordt omgezet.

Mevrouw **Kuiken**:

Op 1 juli 2019 ontvangt u een sms-bericht van een van uw adviseurs. Ik ga even letterlijk citeren: "Rob signaleerde dat Omtzigt maar blijft vragen om openbaarmaking van bepaalde stukken, maar dat Menno die niet kan geven." Vanwege de Ruttedoctrine, werd er gezegd. "Kajsa" -- dat is in dit geval minister Ollongren -- "neemt het op met Menno". "Menno" is in dit geval staatssecretaris Snel. Mijn vraag aan u is: wat is de Ruttedoctrine?

De heer **Rutte**:

Ja, dat is niet mijn naam, maar ik ben van mening dat tussen ambtenaren onderling en tussen ambtenaren en bewindslieden, zolang er nog geen besluiten genomen zijn, stukken die daartussen rondgaan in de voorbereiding op besluiten -- dan heb ik het niet over verslagen van vergaderingen, maar dan heb ik het dus over besluitvorming die nog niet heeft plaatsgevonden -- dat dat vrij moet kunnen. Dat is mijn opvatting. Daar is een grote discussie over in het kader van de Wet open overheid en allerlei andere, maar mijn opvatting is dat, wil je in Nederland tot verstandige besluiten kunnen komen, het van groot belang is dat stukken moeten kunnen worden verspreid tussen ambtenaren onderling en ook tussen ambtenaren en bewindslieden, zonder dat er angst is dat die stukken allemaal naar buiten gaan, totdat het tot besluitvorming leidt of wanneer het zou gaan om bijvoorbeeld verslaglegging van gesprekken.

Mevrouw **Kuiken**:

Maar hoe moet ik 'm in deze context lezen, omdat er specifiek gezegd wordt dat Omtzigt maar blijft vragen om openbaarmaking?

De heer **Rutte**:

Ja, wat mij daarvan bijstaat, is dat toen in de Kamer vaker, ook eerder al, natuurlijk discussies speelden over stukken binnen het ministerie van Financiën die Kamerleden opvroegen. Als die gewoon vallen onder de Wob, dan moeten ze verstrekt worden, maar mijn opvatting is altijd geweest dat als dat stukken zijn tussen ambtenaren onderling of tussen ambtenaren en bewindslieden voordat besluiten genomen zijn, het van belang is dat die niet naar buiten komen, omdat anders niet in veiligheid, in de intimiteit van die discussie, opties kunnen worden afgewogen, achteraf stomme ideeën of goede ideeën kunnen worden uitgewisseld en je dan moet denken: o, maar dat stuk komt ook naar buiten. Ja, natuurlijk komt dat naar buiten als er een besluit wordt genomen of bij verslaglegging et cetera, maar voordat besloten is "dit gaan we doen", vind ik het heel belangrijk dat mensen onderling in veiligheid kunnen discussiëren. En daar hoort ook soms bij dat je elkaar mails moet kunnen sturen.

Mevrouw **Kuiken**:

Maar op diezelfde dag heeft de heer Omtzigt, Kamerlid voor het CDA, in dit geval gevraagd naar een aantal stukken en ook daar was de reactie: het is staand beleid van het kabinet om documenten die zijn opgesteld ten behoeve van intern beraad, geen onderwerp van politiek debat te maken. Maar gelijktijdig weten we nu ook -- dat is ook bevestigd door uw collega Hoekstra in het verhoor hiervoor -- dat juist die informatievoorziening een grote bottleneck is

geweest in het bovenhalen van iets wat eigenlijk al vanaf 2010, 2012 en zeker 2013 heel erg pregnant speelde.

De heer **Rutte**:

Ja.

Mevrouw **Kuiken**:

En twee: dat het ook diezelfde Kamer is in combinatie met journalisten die uiteindelijk dit drama boven tafel halen.

De heer **Rutte**:

Zeker, maar waar hij volgens mij ook aan refereert, is dat uiteindelijk ook de bewindslieden niet weten wat er gebeurt en die stukken niet krijgen. Waar we het hier over hebben, zijn stukken die rondgaan tussen ambtenaren en tussen ambtenaren en bewindslieden en die nog niet tot besluiten hebben geleid, waarbij je inderdaad opties afweegt "zou je het zo kunnen doen, kan dit het beleid zijn?" Als het naar buiten komt, denken mensen: nou, hebben ze die idiote optie afgewogen, hebben ze daarover nagedacht? Maar dat moet wel kunnen. Ambtenaren moeten met elkaar vrij kunnen denken. Dan praat je natuurlijk niet over ernstige feiten die zich in een ministerie voordoen, of klokkenluiderssignalen, dat soort zaken. Dat is natuurlijk wat anders. Dat is natuurlijk ook dit jaar allemaal nog eens neergelegd in een brief aan de Kamer naar aanleiding van de discussie over artikel 68 Grondwet, ook naar aanleiding van het advies van de Raad van State dit jaar en het nader rapport dat het kabinet daarover heeft geschreven. De Wob is daar heel ruim in en de Wet open overheid is daar dadelijk nog ruimer in. Dat vind ik ook goed. Maar ik blijf staande houden dat het mijn opvatting is -- en daar kun je van mening over verschillen -- dat er ook bescherming moet zijn voor die interne discussies. Nogmaals: niet klokkenluiderssignalen of ernstige feiten die naar buiten moeten.

Mevrouw **Kuiken**:

Maar als ik heel specifiek kijk naar het memo van mevrouw Palmen ... U kent dat memo?

De heer **Rutte**:

Inmiddels wel, ja.

Mevrouw **Kuiken**:

Als ik dat voorbeeld neem, valt dat dan volgens u ook onder de Ruttedoctrine?

De heer **Rutte**:

Dat memo is zelfs niet bekend geraakt bij de top van het departement. Dat is natuurlijk ernstig, dus de eerste vraag is daar, zo reconstrueer ik dat althans uit de verhoren van vorige week, maar u heeft het preciezer dan ik ...

Mevrouw **Kuiken**:

Dan ga ik u even onderbreken, want dat is natuurlijk niet correct, want de toppen van de departementen hebben juist verklaard dat ze het memo wel kenden.

De heer **Rutte**:

Maar volgens mij niet de politieke leiding, dacht ik.

Mevrouw **Kuiken**:

De top van het departement, zegt u, en daarmee heb ik het over directeuren en dg's.

De heer **Rutte**:

Oké, goed, maar bij de politieke leiding ... Ik dacht althans uit de verhoren van vorige week begrepen te hebben dat het memo daar niet is terechtgekomen.

Mevrouw **Kuiken**:

En dan terug naar mijn vraag: valt dat dan ook onder de Ruttedoctrine?

De heer **Rutte**:

Nee, want dat is eigenlijk een klokkenluiderssignaal, en dat soort dingen horen natuurlijk in een aparte regeling altijd op te duiken.

Mevrouw **Kuiken**:

U zegt: klokkenluiderssignaal wel. Maar hoe kan een gemiddelde ambtenaar dan weten wat een Ruttedoctrine is, dan wel een klokkenluiderssignaal, dan wel een belangrijk signaal van de ambtelijke leiding dat wel de Kamer moet bereiken om haar controlerende taak waar te maken?

De heer **Rutte**:

Nogmaals, de term "Ruttedoctrine" hebben anderen erop geplakt. Dat is prima. Maar ik kan alleen mijn opvatting geven, mijn persoonlijke opvatting; dat is niet altijd wat het hele kabinet ervan vindt. Maar mijn persoonlijke opvatting is dat waar het onderlinge discussies tussen ambtenaren en tussen ambtenaren en bewindslieden betreft, dat vertrouwelijk moet kunnen blijven, maar iedereen kan precies inschatten wanneer een signaal een ernstig noodsignaal

is, een rood licht dat gaat draaien. Zoals dit specifieke memo, zoals ik dat heb begrepen uit de verhoren vorige week.

Mevrouw **Kuiken**:

Oké, dus het belangrijkste vers... Als ik u goed samenvat, zegt u: weet je, ik vind dat ambtenaren onderling gewoon vrijelijk met elkaar moeten kunnen discussiëren. Daarom vind ik -- en dat heeft u zelf niet bedacht, maar dat wordt de "Ruttedoctrine" genoemd -- dat dat niet zomaar toepasbaar moet zijn volgens de regels van de Wet openbaar bestuur. Als het gaat over belangrijke stukken die vooral een grote signaalwaarde hebben, zoals het memo van mevrouw Palmen, dan zou dat wel moeten.

De heer **Rutte**:

Ja.

Mevrouw **Kuiken**:

Naar aanleiding daarvan heb ik nog een paar vragen.

De heer **Rutte**:

Misschien één nuancering daarbij nog. Vaak hebben stukken die naar de Kamer gaan of belangrijke beleidsnotities van bewindslieden allemaal conceptversies. Waar het heel vaak om gaat, is om al die conceptversies naar boven te halen. Daarvan vind ik dus -- het gaat vaak daarom -- dat die discussie vertrouwelijk moet kunnen blijven. Het gaat uiteindelijk om het eindproduct. Dat moet naar buiten. Dat is iets anders dan klokkenluiderssignalen.

Mevrouw **Kuiken**:

En hoe kunt u dan verklaren dat ondanks herhaalde verzoeken om alle stukken naar de Kamer te sturen, onder andere juist dat memo van mevrouw Palmen, dat u zonet geclassificeerd heeft als een klokkenluiderssignaal, pas zo laat naar de Kamer is gestuurd?

De heer **Rutte**:

Dat kan ik niet. Dat is ernstig. Dat is natuurlijk ook een van de dingen, denk ik, waar het terecht ook deze dagen over gegaan is.

De heer **Van der Lee**:

Ik wil op dit punt toch nog even doorvragen, want u kleurt de doctrine zo in dat het moet gaan over besluitvorming en vervolgens beperkt u die tot de besluitvorming op het hoogste politieke niveau.

De heer **Rutte**:

Nee. Het gaat mij om ...

De heer **Van der Lee**:

Wie neemt dan een besluit? Want u heeft het nu ... Als het gaat om het memo van Palmen: u noemt het een klokkenluidersmemo, maar er is gewoon door een managementteam een besluit over genomen. Valt dat dan onder de besluitvorming?

De heer **Rutte**:

Ja, maar dit is natuurlijk een memo dat in feite enorm de kat de bel aanbindt. Dat vind ik van een andere orde dan een discussie die u en ik als ambtenaar zouden kunnen hebben over: hoe ga je in de toekomst om met de zorgtoeslag of hoe ga je in de toekomst om met het stelsel van de eigenwoningmarkt? Daar moeten wij als ambtenaren met elkaar gewoon over kunnen mailen zonder dat die mails naar buiten komen. Dat is wat anders dan een signaal: er gaat iets helemaal fout met de huurtoeslag, of in dit geval met de kinderopvangtoeslag.

De heer **Van der Lee**:

Ja, maar dan wil ik het toch graag wat scherper hebben, want als er een besluit over is genomen ... En dat hoeft dus niet de hoogste politieke top te zijn; dat kan ook op het niveau van de sg, de dg, een directeur of een managementteam liggen. Als er een besluit over genomen is en de beslissing gevallen is, dan zou dat onderhavige stuk gewoon ook, als de Kamer dat vraagt, naar de Kamer gestuurd moeten worden.

De heer **Rutte**:

Nee. Het verschil is dat het ... Ik zou -- maar ik ben geen deskundige -- het Palmenmemo identificeren als een klokkenluiderssignaal. Dat is een aparte procedure. Verder geldt dat alle discussie die plaatsvindt tussen ambtenaren uiteindelijk óf leidt tot politieke besluitvorming, en dan gaat het ook naar buiten ... Dan is vaak de discussie met het parlement: mogen wij ook de concepten zien die eraan voorafgingen? En daar heb ik bezwaar tegen.

De heer **Van der Lee**:

Ja, ik hoor uw interpretatie, maar als ik dan kijk: dit is een memo dat is gemaakt in opdracht van de directeur Toeslagen en zijn managementteam. Ze hebben de vaktechnisch coördinator gevraagd om hiernaar te kijken. Die produceert een memo. Dat wordt in het managementteam besproken en er valt ook een bepaald besluit. We hadden misschien een ander besluit willen zien, maar zo is het gegaan. Wat is daar dan het klokkenluiderselement aan?

De heer **Rutte**:

Ik denk dat als je dit memo leest, je ziet dat deze ambtenaar een zeer ernstige situatie signaleert, die als die op dat moment was doorgedrongen op het hoogste ambtelijk en politieke niveau mogelijk -- je weet het niet zeker; je hoopt het -- had geleid tot interventie.

De heer **Van der Lee**:

En betekent dat dat deze ambtenaar dat zowel direct naar de politieke leiding had mogen brengen als dat ook als klokkenluider zelfs buiten het departement had mogen brengen wat u betreft?

De heer **Rutte**:

Nee. Dat betekent dat je in een goed functionerend systeem zou verwachten dat zo'n belangrijk signaal, dat raakt aan een cruciaal punt van de rechtszekerheid in Nederland van zo veel mensen en de grote zorg die daarover in het memo wordt geuit -- ik heb het niet gelezen, maar ik heb dit begrepen uit de verhoren en de berichten over dat memo -- dan inderdaad zou doordringen tot de hoogste laag.

De heer **Van der Lee**:

Ik heb nog één vraag hierover. Ik kan me er best wel wat bij voorstellen, zeker als het gaat om ... Ik noem het bij Financiën dan maar even het kerndepartement, de beleidsvoorbereiding. Dan zijn er allerlei discussies over. Maar we hebben het hier over een uitvoerende tak, de Belastingdienst, waar 30.000 mensen werken. Als daar deze Ruttedoctrine op van toepassing wordt verklaard, dan blijft natuurlijk heel veel buiten beeld van wat er in de toezichtsorganisaties aan stukken wordt geproduceerd en aan besluiten wordt genomen. Is dat niet riskant?

De heer **Rutte**:

Nee, zolang het systeem werkt. Het systeem moet natuurlijk zo werken dat ... Kijk, volgens het staatsbestel bestaan er geen ambtenaren. Er bestaan een minister en een staatssecretaris. De leugen die we met z'n allen overeind houden, is dat zij met z'n tweeën op Financiën -- nu met z'n drieën; op andere departementen alleen of met z'n tweeën -- alles besturen. Dat is natuurlijk niet zo. Daarachter staan tienduizenden en tienduizenden ambtenaren. Maar het is de minister of staatssecretaris die verantwoordelijk is. Die kan alleen functioneren als cruciale signalen, bijvoorbeeld in dit geval over de uitvoering, naar boven komen.

De heer **Van der Lee**:

Ja, maar we hebben gemerkt dat het in dit geval niet is gebeurd.

De heer **Rutte**:

Precies. Dat is natuurlijk een van de tragische dingen.

De heer **Van der Lee**:

We hebben net een verhoor gehad met uw collega, de minister van Financiën. Die stelt: we hadden hier vandaag niet gezeten als de Kamer en de media niet aan de bel hadden getrokken.

De heer **Rutte**:

Precies.

De heer **Van der Lee**:

Maakt dat dan niet dat u wat anders gaat nadenken over dat we de informatievoorziening misschien toch wat transparanter en opener zouden moeten maken ...

De heer **Rutte**:

Nee, want ik ben het daarmee eens.

De heer **Van der Lee**:

... om dit soort ongelukken te voorkomen?

De heer **Rutte**:

Nee, want ik ben het daar zeer mee eens. Op dat punt moet de informatievoorziening compleet transparant zijn en hebben wij in Nederland een zeer ruime wetgeving wat betreft de openbaarheid van bestuur. Er is een wet in aantocht die daar nog verder in gaat en dat is heel goed. Waar het mij specifiek om gaat, is dat ik tegelijkertijd wil bewaken dat ambtenaren onderling in staat moeten kunnen zijn om wilde ideeën uit te wisselen en dat het pas naar buiten gaat als daar een politiek besluit over is genomen. Dat is echt iets anders, echt iets totaal anders, dan het memo van mevrouw Palmen.

De heer **Van der Lee**:

Ik geef het woord weer aan collega Kuiken, die ook doorgaat over de Wob onder andere.

Mevrouw **Kuiken**:

Ja, onder andere over de Wet openbaarheid van bestuur en het tijdig informeren. Op 1 november 2019 adviseert de een-na-hoogste ambtenaar op uw ministerie u de staatssecretaris, Menno Snel, te steunen in het vasthouden aan een integrale benadering, waarbij het Wob-verzoek samen met het rapport van de commissie-Donner en de

kabinetsreactie daarop wordt verzonden, ook al betekent dit dat de termijn van het Wob-verzoek ruim wordt overschreden.

De heer **Rutte**:

Ja, dat wordt ...

Mevrouw **Kuiken**:

Ik quote: een boete is te prefereren boven het los verstrekken van de Wob, van het Wob-verzoek.

De heer **Rutte**:

Ja, het ging hier over een beperkte overschrijding van de termijn, om ervoor te zorgen dat alle stukken in één keer naar buiten zouden komen.

Mevrouw **Kuiken**:

Waarom vond u dat belangrijk?

De heer **Rutte**:

Om wat er staat, dat je dus in één keer kan schetsen: hier heeft u alle stukken en dit is ook wat we er beleidsmatig mee doen.

Mevrouw **Kuiken**:

Wanneer wist u in alle hevigheid wat hier daadwerkelijk aan de hand was?

De heer **Rutte**:

Met "hier" bedoelt u?

Mevrouw **Kuiken**:

In de kinderopvangtoeslagenaffaire.

De heer **Rutte**:

Juni 2019.

Mevrouw **Kuiken**:

Juli of juni?

De heer **Rutte**:

Juni, met de n van Nico. De beroemde ministerraad van 7 juni, waar denk ik al vaker naar

verwezen is hier in de verhoren. Er was natuurlijk een opmaat al vanaf 10 mei de maand daarvoor.

Mevrouw **Kuiken**:

U zei net: als stukken een belangrijke signaalwaarde hebben, dan moet je ook anders kijken naar stukken die je wel of niet naar de Kamer zendt dan wel naar journalisten zendt in het kader van de Wet openbaarheid van bestuur. In juni wist u al in alle hevigheid wat er aan de hand was. Toch duurde het nog tot na november, de commissie-Donner, voordat de Kamer daadwerkelijk die stukken krijgt. Is dat credo dan nog van toepassing?

De heer **Rutte**:

Die vraag begrijp ik niet. Wat heb ik daar gedaan dan? Heb ik iets tegengehouden daar?

Mevrouw **Kuiken**:

U zei net ... Ja. Uw adviseur zegt: ik wil niet dat er nu al stukken openbaar worden, want ik wil wachten tot na Donner.

De heer **Rutte**:

Op dat moment was toch al alles bekend? Vanaf juni is er toch al een brief van Menno Snel ... Na de ministerraad van 7 juni stuurt hij een brief aan de Kamer waarin hij uitvoerig uitlegt welke nieuwe inzichten er zijn ontstaan, dat inmiddels de opdracht voor de commissie-Donner ook wordt uitgebreid. De eerste hint van hardheid van het stelsel en niet-proportioneel terugvorderen komt in deze brief aan de orde. Vanaf dat moment zijn ook alle debatten daarop gericht. Het is dus toch niet zo dat de Kamer dat toen niet wist? Alles was toen ... Vanaf toen zie je ook in de media dat het natuurlijk een heel groot onderwerp wordt, dat ook niet meer van mijn radar is verdwenen.

Mevrouw **Kuiken**:

We gaan even terug. 7 juni wist u in alle hevigheid wat er aan de hand was. Op 29 juli wordt er een Wob-verzoek ontvangen.

De heer **Rutte**:

Niet bij mij, toch?

Mevrouw **Kuiken**:

Nou, uw raadsadviseur wist er wel van ...

De heer **Rutte**:

Dat zou kunnen.

Mevrouw **Kuiken**:

... omdat die op 1 november adviseert om vast te houden aan de integrale benadering om nog niet aan het Wob-verzoek te voldoen en een boete te prefereren is ...

De heer **Rutte**:

Ja, maar zo lijkt ...

Mevrouw **Kuiken**:

... in plaats van verstrekken. En 29 juli versus 1 november: daar zit toch al een aantal maanden weer tussen.

De heer **Rutte**:

Dat is geen Wob-verzoek aan Algemene Zaken. Bovendien was toen inmiddels natuurlijk het concept of het eerste rapport van Donner net uit of zou uitkomen, met ook een kabinetsreactie. Volgens mij is dat ook wat aan de orde is in de ministerraad van 1 november, waar dat ambtelijk advies over gaat. Dat gaat over: hoe gaan we om met dat eerste advies van Donner? In datzelfde memo refereert zij aan dat Wob-verzoek. De bedoeling is natuurlijk dat dat dan allemaal tegelijkertijd naar buiten gaat. Dat lijkt mij ook logisch.

Mevrouw **Kuiken**:

Dat is wat u nu stelt, maar ik neem u toch nog even mee terug. Op 7 juni wist u in de volle openbaarheid wat er speelde. Er werden allemaal Kamervragen gesteld. Er lagen Wob-verzoeken, een concreet Wob-verzoek van 29 juli waar allerlei Kamervragen aan terug refereerden. Herkent u de datum van 29 juli?

De heer **Rutte**:

Nee, dat is geen Wob-verzoek aan Algemene Zaken geweest. Nee, dat zegt mij niks.

Mevrouw **Kuiken**:

Maar hoe kan het dan zijn dat uw hoogste ambtenaar op uw ministerie staatssecretaris Menno Snel adviseert over het Wob-verzoek, als u hier niet van afweet?

De heer **Rutte**:

Volgens mij adviseert de ambtenaar -- het is niet de hoogste ambtenaar -- dat niet, maar

zegt die ambtenaar: dit is het voornemen en dat steunen wij vanuit Algemene Zaken ambtelijk; dat voornemen van Financiën om dat allemaal tegelijkertijd te versturen, dus dat hele Wob-verzoek naar buiten te brengen, in samenhang ook met de reactie op Donner.

Mevrouw **Kuiken**:

Maar dat ziet toch op het Wob-verzoek van 29 juli?

De heer **Rutte**:

Dat is niet bij Algemene Zaken, in ieder geval niet bij mij bekend. Bovendien, op dat moment was toch alles al bekend naar buiten? Er waren al heel veel Kamerdebatten over de kinderopvangtoeslag. Het was niet zo dat eind oktober er nog niks bekend was. De bom ontploft, de verschrikkelijke feiten komen natuurlijk aan het licht, hoeveel ernstiger de zaak was rond CAF 11 bijvoorbeeld, in de ministerraad en in de aanloop naar de ministerraad van 7 juni. Daarna komt het ook allemaal naar buiten in de Kamerbrief die een paar weken later verzonden wordt en in de Kamerdebatten daarna.

Mevrouw **Kuiken**:

Oké. 7 juni weet iedereen wat er aan de hand is. Correct? Ik vertel u nu, want u zegt dat u dat niet uit eigen herinnering weet: 29 juli ligt er een Wob-verzoek. Klopt?

De heer **Rutte**:

Hm.

Mevrouw **Kuiken**:

We zijn het erover eens dat het Wob-verzoek niet meteen is beantwoord. Correct?

De heer **Rutte**:

Dat blijkt uit uw reconstructie, dus dat moet ik aannemen, ja.

Mevrouw **Kuiken**:

Dat duurt minimaal tot 1 november. Sterker nog, uw ambtenaar adviseert: wacht nog maar even, we accepteren wel een boete, want liever dat nu eerst alles compleet is. Dan hebben we het over begin juni tot begin november. Dan ligt toch niet alles al in de openbaarheid? Dan gaat uw stellingname toch niet op?

De heer **Rutte**:

Nee, maar u wekte de indruk dat omdat dat Wob-verzoek nog niet naar buiten was, de Kamer niet wist wat er speelde rond de kinderopvangtoeslag. Mijn stelling is: dat is natuurlijk

met de brief van Menno Snel na de ministerraad van 7 juni allemaal naar buiten gekomen. Het enige wat ik weet is dat er een discussie speelde. Uit dat ambtelijk memo heb ik dat ook gereconstrueerd: eind oktober een advies naar mij voor de ministerraad van 1 november dat raakt aan de reactie van het kabinet op het eerste rapport van Donner, het tussenrapport. In datzelfde kader is er een discussie binnen Financiën over het verzenden van dat Wob-verzoek en stukken daarover en het voornemen om dat allemaal gelijktijdig te doen. Dan zegt de ambtenaar tegen mij: het is verstandig om dat tegelijkertijd te doen. En dat snap ik.

Mevrouw **Kuiken**:

En u snapt dat omdat?

De heer **Rutte**:

Omdat dan alles in één keer naar buiten is en je in één keer de hele zaak presenteert, ook met de hele beleidsreactie daarop.

Mevrouw **Kuiken**:

Maar dan wisten we dus nog niet alles op dat moment?

De heer **Rutte**:

Dit zijn natuurlijk Wob-stukken die nog eens een keer onderbouwen wat inmiddels allemaal langzamerhand wel begon zichtbaar te worden ...

Mevrouw **Kuiken**:

Maar wisten we toen al over opzet/grove schuld en alle informatie die we daar nu over kennen?

De heer **Rutte**:

Het stopzetten daarvan is pas in de loop van november, begin december zeg ik uit mijn hoofd.

Mevrouw **Kuiken**:

Dus wisten we dat toen al? Wist de buitenwereld het al en wisten wij het als Kamer al? Of wist de Kamer het al; ik zit hier niet als woordvoerder. Wist de Kamer dat al?

De heer **Rutte**:

Nee, dat is later. Maar uw stelling was dat er tussen juni ...

Mevrouw **Kuiken**:

Wisten we al over CAF overige op dat moment?

De heer **Rutte**:

Ja, het was natuurlijk al langzamerhand zichtbaar aan het worden en ook in het tussenrapport-Donner werd natuurlijk duidelijk dat het veel groter was. Dat schrijft Snel in feite ook in zijn brief van juli na de ministerraad van 7 juni, waarin hij zegt ...

Mevrouw **Kuiken**:

Alle informatie rondom CAF 11 werd langzaam zichtbaar, maar kenden we toen ook alle informatie rondom CAF overige?

De heer **Rutte**:

Wat hij schrijft in zijn brief ... Naar aanleiding van de ministerraad van 7 juni schrijft Snel aan de Kamer dat er een commissie wordt ingesteld om in kaart brengen te brengen zowel de zaken rondom eerste en tweede nationaliteit als "hoe gaan we om met CAF 11". Maar ook begint daar al ... Kijk bovenaan pagina 2 van de brief van Snel naar aanleiding van de ministerraad van 7 juni, waarin hij feitelijk refereert aan de hele hardheid van het stelsel. Daar begint alles al zichtbaar te worden. Dat wordt allemaal natuurlijk nog veel heviger in oktober met de uitspraak van de Raad van State.

Mevrouw **Kuiken**:

Maar beginnen is toch niet dat we over alles al volledige helderheid hebben? Waarom vraag ik hier zo nadrukkelijk op door? Omdat ik gewoon wil begrijpen, wij willen begrijpen "hoe werkt het op een departement, hoe vindt besluitvorming plaats om wel of niet iets te delen", ook omdat we gezien hebben dat informatievoorziening hier eigenlijk de grootste crux is in het geheel. Begrijpt u dat?

De heer **Rutte**:

Zeker. Alleen vind ik niet dat hier terecht in dat kader daarnaar gekeken wordt. Ik ben het zeer met u eens dat dat een van de grootste vraagstukken is rondom dit dossier.

Mevrouw **Kuiken**:

Een andere vraag dan. Is het gebruikelijk om de wettelijke termijnen van een Wob-verzoek niet te respecteren? En is vaker het advies om daarvan af te wijken?

De heer **Rutte**:

Nee, maar het gebeurt in de praktijk helaas vaak omdat Wob-verzoeken uiterst complex zijn. Dat zie je nu ook bij de coronazaak: dat er heel veel Wob-verzoeken lagen die gewoon niet binnen de termijnen zijn af te wikkelen, omdat dat te veel ambtelijke capaciteit kost. Dus dat gebeurt. Dat is niet altijd te vermijden. Maar dat doet niets af aan een trend in dit hele dossier

wat betreft informatievoorziening in algemene zin. Maar ik vind niet dat u dat kunt illustreren aan de hand van deze casus. Daar ben ik het niet mee eens.

Mevrouw **Kuiken**:

Wordt er weleens overwogen om wel al datgene neer te leggen wat al wel bekend is? Of wordt er altijd voor gekozen om pas naar buiten te gaan op het moment dat men denkt dat men alles heeft?

De heer **Rutte**:

Daar doet zich het probleem voor dat bij Algemene Zaken een beperkt aantal Wob-verzoeken aanhangig is, dus ik heb daar te weinig ervaring mee. Het zijn natuurlijk de grote beleidsdepartementen die daar veel mee te maken hebben. Dus daar kan ik niet op basis van eigen ervaring een definitief antwoord op geven. Dat gaat niet.

Mevrouw **Kuiken**:

Niet op basis van eigen ervaring, maar u bent tien jaar minister-president.

De heer **Rutte**:

Zeker, maar het is niet zo dat Algemene Zaken zelf veel Wob-verzoeken heeft te behandelen. Die lopen doorgaans via de grote vakdepartementen, waar natuurlijk grote besluitvormingsmachines plaatsvinden en waar Wob-verzoeken worden ingediend. Kijk bijvoorbeeld naar corona. Dat regardeert natuurlijk het ministerie van VWS. VWS heeft gezegd: het is zo veel, we krijgen dat niet binnen alle termijnen gedaan; we gaan dat op een gegeven moment in één keer naar buiten brengen of in batches, want het vraagt te veel ambtelijke capaciteit te midden van de coronabestrijding. Dat is natuurlijk altijd een probleem met de Wob en dadelijk ook met de Wet open overheid: dat je moet zorgen voor voldoende capaciteit om aan al die verzoeken te voldoen.

Mevrouw **Kuiken**:

Nog even terug. Was de reden voor het niet al meegaan in het Wob-verzoek in dit geval de complexiteit of het feit dat de commissie-Donner nog niet klaar was?

De heer **Rutte**:

Volgens mij was dit gewoon een voornemen binnen Financiën waarvan ambtelijk AZ tegen mij zegt: wij vinden dat verstandig. Ik heb er verder geen informatie over wat daar nog verder meespeelde.

Mevrouw **Kuiken**:

Ik wil gewoon graag weten: was hier de complexiteit of was het rapport-Donner doorslaggevend?

De heer **Rutte**:

Dat zou u echt aan Financiën vragen, want daar was het Wob-verzoek. Dat weet ik niet. Dat zou u aan Snel of in dit geval aan Hoekstra moeten vragen, denk ik.

Mevrouw **Kuiken**:

Ja.

De heer **Van der Lee**:

Op dit punt is het wel belangrijk precies te zijn als we kijken naar wat er letterlijk staat: "het vasthouden aan een integrale benadering waarbij het Wob-verzoek samen met het rapport van de commissie-Donner en de kabinetsreactie daarop wordt verzonden".

De heer **Rutte**:

Ja.

De heer **Van der Lee**:

Dus de integrale afweging, dat is het belang. Niet de vraag: zijn er al voldoende stukken bij elkaar gehaald?

De heer **Rutte**:

Zeker.

De heer **Van der Lee**:

Dit is niet een ambtelijk advies om het op deze manier af te doen, maar een advies aan u om de staatssecretaris in de ministerraad te steunen op dit punt.

De heer **Rutte**:

Precies.

De heer **Van der Lee**:

Heeft u dat ook gedaan?

De heer **Rutte**:

Dat zou uit het verslag moeten blijken. Ik heb geprobeerd het verslag van 1 november daarop terug te lezen. U heeft ze ook ter inzage gehad of zelfs gekregen. Ik dacht niet dat

het daarover gegaan is, maar dat weet ik niet zeker. Ik weet wel dat het advies bij mij kwam en ik vind het ook een verstandig advies, namelijk in één keer alles naar buiten brengen. Dat leidde tot een beperkte vertraging, maar dan heb je in één keer het hele Wob-verzoek, het hele Wob-dossier met Donner en de reactie op Donner.

De heer **Van der Lee**:

Maar dan constateren we met elkaar dat dit een politieke beslissing is, omdat het verstandiger wordt geacht het met andere stukken, in dit geval een rapport en een kabinetsreactie, naar buiten te brengen dan dat het een zelfstandig Wob-traject was waarover werd besloten: we hebben de stukken die gevraagd zijn en die gaan we ook gewoon openbaar maken.

De heer **Rutte**:

Daarvoor moet u echt bij het ministerie van Financiën zijn, want zij behandelden dat Wob-verzoek. Ik weet niet of zij ook het dossier al klaar hadden.

De heer **Van der Lee**:

Maar u kunt toch afleiden uit het advies dat u krijgt dat het argument is die integrale afweging?

De heer **Rutte**:

Zeker, maar u vroeg mij of het daarnaast ook nog een administratieve reden kan hebben gehad, en dat weet ik niet.

De heer **Van der Lee**:

Nee, ik vraag me juist af ... Ik denk dat er helemaal geen administratieve reden was, maar dat er een bewuste keuze is gemaakt om te zeggen: het komt ons gewoon beter uit om dat te presenteren op het moment dat het rapport-Donner er is en de kabinetsreactie, omdat we willen voorkomen dat er een publieke discussie ontstaat op basis van losse stukken.

De heer **Rutte**:

Dat weet ik niet, want het rapport-Donner zou ook heel snel daarna naar buiten komen. Dan had je daarnaar kunnen verwijzen. Volgens mij ... Ik vind dat we ... Ik snap uw vragen. A weet ik niet of het dossier klaar was. Dat zou u bij Financiën moeten checken. Volgens mij is het advies aan mij: Financiën is van plan dat in één keer naar buiten te brengen; dat lijkt ons ook verstandig, want dan is alles in één keer naar buiten. Dat advies snap ik ...

De heer **Van der Lee**:

Goed, dat heeft u al gezegd.

De heer **Rutte**:

Dat snap ik. Het is niet zo dat daardoor nog weken vertraging werd opgelopen, want vrij snel daarna, na de ministerraad van 1 november, komt ook de beleidsreactie op Donner met het rapport-Donner naar buiten.

De heer **Van der Lee**:

Ik ga weer terug naar mevrouw Kuiken.

Mevrouw **Kuiken**:

Toen de Wob-stukken uiteindelijk openbaar werden gemaakt, zo weten we nu, bleken er toch documenten te ontbreken. Wist u dat?

De heer **Rutte**:

Nee. Nee, dat kan AZ niet allemaal volgen. Dat zit natuurlijk echt in de grote beleidsdepartementen.

Mevrouw **Kuiken**:

Dan heb ik nog een aantal vragen rondom uw eigen rol als het gaat over Algemene Zaken. Het is inderdaad een klein departement, maar met een belangrijke sturende en coördinerende rol ten aanzien van alle vakdepartementen. Correct?

De heer **Rutte**:

Nou, sturend? Ja, tot op zekere hoogte voor zover we dat kunnen. Wij moeten zorgen dat Nederland, dat het bestuur in Nederland in het juiste tempo op basis van goede argumenten, met alle politieke afwegingen daarbij en maatschappelijke steun en binnen onze democratische spelregels tot stand komt.

Mevrouw **Kuiken**:

Als wij kijken naar een goede informatievoorziening binnen de verschillende vakdepartementen, mogen wij dan naar u kijken? Mag de samenleving dan naar u kijken?

De heer **Rutte**:

Nee, dat is BZK.

Mevrouw **Kuiken**:

Dat ligt echt bij Binnenlandse Zaken?

De heer **Rutte**:

Ja. Dat kan niet. Wij kunnen niet met een paar ambtenaren al die tienduizenden ambtenaren die op al die departementen werken controleren. Wij zijn geen accountantsdienst. Wij zijn ook geen consultancybureau. Wij moeten ervoor zorgen dat de besluitvorming goed loopt.

Mevrouw **Kuiken**:

U heeft gehoord dat eigenlijk iedereen in de verhoren heeft aangegeven dat de informatievoorziening niet op orde is. Is dat de afgelopen maanden in de ministerraad überhaupt een onderwerp van gesprek geweest, door u of uw collega Ollongren van Binnenlandse Zaken?

De heer **Rutte**:

Ja, zeker ook naar aanleiding van dat artikel 68-advies van de Raad van State, waarop wij zijn gekomen met een nader rapport op dat advies van de Raad van State, enige weken of een paar maanden geleden.

Mevrouw **Kuiken**:

Maar neemt u dat voor kennisgeving aan of is dat iets waarvan u nu vindt ...

De heer **Rutte**:

Dat vind ik van het allergrootste belang. Dat is natuurlijk een van de tragische rode draden in dit hele dossier, dat de informatievoorziening zodanig haperde dat ... U begon terecht over de fraudewet, waar die informatie er was, waardoor de fraudewet kon worden aangepast. Maar bij dit dossier was die informatie er niet. Dat is zeer ernstig. Dat is natuurlijk een van de ergste dingen die er gebeurd zijn, zeker sinds in ieder geval 2017, toen dingen zichtbaar begonnen te worden, maar ook daarvoor al.

Mevrouw **Kuiken**:

Die signalen hebben u vast wel eerder bereikt. Heeft u toen iets gedaan met het gegeven dat de informatievoorziening door veel vakministers, vast ook in het verleden, als een probleem werd ervaren?

De heer **Rutte**:

Jazeker. Zoals Hoekstra hier net ook heeft verteld -- ik heb zijn verhoor niet letterlijk kunnen volgen, maar las dat terug in de mediaverslagen -- is hij ook zeer bezorgd over het feit dat de politieke leiding binnen het departement op een aantal cruciale momenten niet die informatie had om op te kunnen sturen. Het is natuurlijk van ongelofelijk groot belang dat dat wel

gebeurt. Je ziet wat er voor verschrikkelijks kan gebeuren als dat fout gaat, dus dat is van essentieel belang.

Mevrouw **Kuiken**:

En wordt er nu actie ondernomen als het gaat om overdrachtdossiers? U zegt dat die informatie er niet is, maar die informatie was er wel; het ging met name over informatieoverdracht. Correct?

De heer **Rutte**:

Klopt. Maar niet op het hoogste niveau. Het probleem was natuurlijk dat diep uit die grote beleidsdepartementen de informatie naar boven moet komen.

Mevrouw **Kuiken**:

Over de vraag of we die conclusie kunnen delen, gaan we nu niet met elkaar in discussie, maar mijn vraag is meer: het was bekend binnen het departement, en op welk niveau laten we dan even achterwege, ...

De heer **Rutte**:

Al langer!

Mevrouw **Kuiken**:

Al langer, ja. En u zit nu tien jaar ...

De heer **Rutte**:

Met name binnen Financiën, het beleidsdepartement van de Belastingdienst, speelt dit al langer.

Mevrouw **Kuiken**:

En wat is er tot op heden met die signalen gedaan?

De heer **Rutte**:

Nogmaals, de bewindslieden hebben natuurlijk steeds gepoogd -- zo reconstrueer ik dat; of dat nou Weekers is of Wiebes of Snel, maar ook de ministers, Dijsselbloem en zeker ook Wopke Hoekstra -- om daarop te acteren en te zorgen dat er een veilig departement is waarin mensen alle signalen onmiddellijk doorgeven. Als er in de uitvoering belangrijke problemen worden ontdekt, zaken die niet goed gaan, moeten die onmiddellijk worden doorgegeven. Zoals dat in de sociale zekerheid wel gebeurde, zodat de fraudewet kon

worden aangepast, is dat hier niet gebeurd. Dat is een van de grootste problemen op dit onderwerp.

Mevrouw **Kuiken**:

Maar ik vroeg specifiek naar ...

De heer **Rutte**:

U vraagt mij: wat is er precies aan gedaan? Dat is natuurlijk een vraag ...

Mevrouw **Kuiken**:

Neeneenee, ik vroeg specifiek naar uw rol hierin, als zijnde iemand die het langst meedraait, overzicht heeft over alle departementen en de geluiden hoort van vakministers waar het niet goed gaat.

De heer **Rutte**:

Ja. Een terechte vraag.

Mevrouw **Kuiken**:

Dus ik vroeg: wat heeft u met die signalen gedaan? Want u erkende al in 2017 dat er een probleem was met de informatievoorziening. Heeft u daar iets concreets mee gedaan?

De heer **Rutte**:

Wat ik natuurlijk doe ... Als er een nieuwe bewindspersoon aantreedt op Financiën, is dit in de gesprekken die we hebben, altijd een belangrijk aandachtspunt: bevorder dat dit in jouw ministerie goed gaat lopen. Maar we kunnen dat natuurlijk niet met een paar mensen uit Algemene Zaken overnemen. Dat is ook niet onze taak en dat willen we ook niet. Ik weet ook dat de staatssecretarissen en de ministers op Financiën daar steeds aan gewerkt hebben; daar heb ik het volste vertrouwen in. Tegelijkertijd zie je dat het op dit onderwerp, waarvoor wij nu hier bij elkaar zitten, niet gebeurd is. Dat heeft geleid tot het verschrikkelijke feit waardoor we hier nu zitten.

Mevrouw **Kuiken**:

Oké. Ik denk dat ik straks nog wel een paar afrondende vragen op dit onderwerp heb, maar ik ga eerst naar mijn collega Van der Lee.

De heer **Van der Lee**:

Ik kom eerst nog even terug op een antwoord dat u aan collega Kuiken gaf over de wijze waarop informatie op uw eigen ministerie wordt bijgehouden en over aantekeningen op

stukken. U heeft meerdere keren verklaard dat u dat geen probleem vindt: we zijn een klein departement en we werken efficiënt. Ik kan me voorstellen dat dat voor u geen probleem is, maar misschien wel voor uw opvolger, want los van de problemen met de lange lijnen en informatievoorziening zien we dat het institutioneel geheugen op een gegeven moment gaten gaat vertonen, omdat er nieuwe mensen komen die in de overdracht niet meekrijgen wat er daarvoor is gebeurd. Is dat niet een risico?

De heer **Rutte**:

Nee, niet bij Algemene Zaken, omdat daar uiteindelijk acht of negen raadgevers zijn. Als ik zou sneuvelen in de politieke strijd in maart en er komt een nieuwe premier, dan zullen die negen mijn opvolger op de hoogte brengen van alles wat er speelt en een uitgebreid overdrachtdossier maken. En net zoals Jan-Peter Balkenende dat gedaan heeft in 2010, met alle grace die hem kenmerkt, zal ik ook zelf die overdracht verzorgen. Daar lopen we dus geen enkel risico.

De heer **Van der Lee**:

U bent ervan overtuigd. Zo klinkt u. Maar ik vind het geen goed signaal, zeker niet naar andere departementen toe, waar we dit soort problemen wel tegenkomen.

De heer **Rutte**:

Maar wij zijn geen beleidsdepartement. AZ heeft een coördinerende rol. Het is een heel klein ministerie. In die tien jaar dat ik er zit, is er tot nu toe ook geen moment geweest waarop ik het gevoel had iets niet te weten wat ik moest weten. Nooit.

De heer **Van der Lee**:

Nee, maar het heeft een risico voor de opvolger. En, eerlijk gezegd, wij zitten hier vandaag om te proberen dingen te reconstrueren. Zo is het voor ons ook weer een stuk moeilijker om dingen te reconstrueren. U bent zelf historicus. Is het niet belangrijk om dit soort dingen toch beter te archiveren?

De heer **Rutte**:

Maar nu dreigt het beeld te ontstaan dat wij niets opschrijven. Algemene Zaken notuleert uitvoerig, bijna op woordelijk niveau, de ministerraad. U heeft daar ook deels inzage in gehad, waar het de aandachtspunten van deze commissie betreft. AZ notuleert uitgebreid -- niet bijna op woordelijk niveau, maar wel uitgebreid -- alle onderraden en de ministeriële commissies. Dat wordt allemaal zeer uitgebreid gedaan. Er worden geannoteerde agenda's gemaakt voor mij van al dat soort overleggen. Dus waar u het nu over hebt, is of er na een gesprek ook nog een gespreksverslag gemaakt wordt. En daarvan zeg ik: nee, dat doen we

zelden, maar dat leidt volgens mij niet tot een probleem in de overdracht. Maar het is niet zo dat Algemene Zaken geen stukken produceert. Alleen is het meer in aanloop naar gesprekken. Er worden ook gespreksnotities gemaakt. Als ik het voorbeeld van gisteren neem, als ik spreek met de baas van Apple, dan wordt ...

De heer **Van der Lee**:

Ja, dat heeft u genoemd. Ik begrijp uw antwoord. Ik ga even terug met u in de tijd ... Collega Kuiken?

Mevrouw **Kuiken**:

Ik zat nog even na te denken of ik het gevoel had dat we nu alle vragen hadden gesteld rondom de informatievoorziening, want dit is voor ons echt een belangrijk punt, ook omdat zowel alle ambtenaren als al uw collega-bewindspersonen dit als een heel belangrijk probleem -- ik zal niet zeggen: het grootste probleem -- signaleren. Daarom ook nog de volgende vraag. We hadden het net over het Wob-verzoek van 29 juli. Daar herinnerde ik u aan, want u zei: dat weet ik niet. Vervolgens kwam er het actieve besluit van staatssecretaris Snel, gesteund door u, om niet dan al gedeeltes van het Wob-verzoek vrij te geven, maar daarmee te wachten tot de commissie-Donner er is. Maar dat gold ook voor de Kamervragen die daarover werden gesteld. Die werden daarna ook aangehouden. Wist u dat?

De heer **Rutte**:

Nee. En toch nog even terug, want ik vind dat ingewikkeld. Op 29 oktober krijg ik een ambtelijk advies dat Financiën van plan is om dat Wob-verzoek te versturen, samen met die stukken rondom Donner. Dat vond ik een verstandig advies. Het is niet zo dat dat tot weken uitstel leidde, want dat advies van eind oktober dat we in de ministerraad van 1 november bespraken -- ik denk dat het een of twee dagen ervoor gedateerd zal zijn, op 30 of 31 oktober -- zou kort daarna naar buiten komen. Dan is het ook logisch dat je zegt: doe het nu maar in één keer. Dus dat was waarom ik het ook een verstandig advies vond. Overigens ben ik het helemaal eens, van a tot z, met iedereen die zegt dat een van de grootste problemen van dit hele onderwerp, misschien wel hét grootste probleem, de informatievoorziening is. Alleen, de discussie die we hebben, is of je ook vindt dat stukken tussen ambtenaren in de beleidsvoorbereiding naar buiten moeten. Daarover heb ik een specifieke opvatting, maar dat doet niets af aan het feit dat ik het eens ben met al diegenen die zeggen dat de informatievoorziening over dit onderwerp van a tot z, zeker ook in de departementen, met alle signalen, een van de grootste problemen is waardoor we in deze ongelofelijke ellende zitten.

Mevrouw **Kuiken**:

Correct, maar gelijktijdig constateren we wel dat uzelf in de afgelopen jaren, behalve door uw collega's erop te wijzen, geen concrete actie heeft ondernomen op het gebied van de informatievoorziening.

De heer **Rutte**:

Dat ligt ook niet op mijn weg. Ik kan onmogelijk met twee mensen op Algemene Zaken bij Financiën naar binnen lopen en daar in een Belastingdienst van 30.000 mensen zeggen: heb je dat stuk doorgestuurd? Dat moeten de bewindslieden doen en daar heb ik ook het volste vertrouwen in gehad. Dat delen zij ook. Je ziet dat vandaag ook terug in het verhoor met Hoekstra en je zag het eerder in de verhoren met Weekers, Wiebes en Snel. Dat heeft iedere keer zeer hoog op de agenda gestaan, en ook de frustratie als belangrijke stukken -- kijk naar het stuk van mevrouw Palmen -- niet naar boven kwamen. Dus laat niet de indruk ontstaan dat ik het daar niet mee eens ben. Dat vind ik precies zo. Volgens mij hadden wij een meer specifieke discussie: wat vind je er in de beleidsvoorbereiding van als stukken vertrouwelijk blijven? Dat vind ik van groot belang omdat anders die beleidsvoorbereiding niet in vertrouwen en in veiligheid kan plaatsvinden.

Mevrouw **Kuiken**:

Dat is één kant van de afweging. Aan de andere kant moeten we natuurlijk ook constateren dat de Kamer een grote rol heeft gespeeld in het daadwerkelijk boven tafel halen van het probleem, ...

De heer **Rutte**:

Absoluut.

Mevrouw **Kuiken**:

... en omdat er Kamervragen aangehouden werden in afwachting van hetzelfde Wob-verzoek, werd het steeds moeilijker ...

De heer **Rutte**:

Dat is niet bekend bij Algemene Zaken, althans niet bij mij.

Mevrouw **Kuiken**:

Helder.

De heer **Rutte**:

Ik kende alleen dit Wob-verzoek. Deze ambtelijke notitie van eind oktober ging over: hoe

gaan we om met Donner? Ga je wel of niet dit a, b of c doen? Daar komt Snel, was het advies, met opvattingen en hoe ik daarmee om zou moeten gaan in de ministerraad. Daar word je op geadviseerd en daar moet ik dan natuurlijk vervolgens ook iets van vinden. Maar dan heb je in ieder geval een ingangspositie, het ambtelijk advies. In dat kader werd er ook iets gezegd over de Wob. U zou zelf kunnen naslaan of dat ook nog behandeld is in die ministerraad van 1 november. Dat weet ik niet uit mijn hoofd; dat zou kunnen. Maar u heeft die verslagen, ook van de ministerraad van 1 november. Maar dat is natuurlijk toch echt wat anders dan het hele probleem van cruciale informatievoorziening binnen de ministeries op basis waarvan je kan vaststellen dat het beleid dat je eerder hebt geformuleerd in de praktijk verschrikkelijk uitpakt. Dat is natuurlijk precies waar dit onderzoek over gaat.

Mevrouw **Kuiken**:

U noemt juni als een belangrijk referentiepunt, het moment voor u dat echt de ogen open gingen. Daar gaan we straks nog wel een aantal vragen over stellen, maar ik geef eerst het woord weer aan collega Van der Lee.

De heer **Van der Lee**:

Dank. Ik ga weer even met u terug in de tijd naar begin 2013: de aanloop naar de Ministeriële Commissie Fraude. We spraken al eerder even over de Bulgarenfraude en het moeilijke debat dat de heer Weekers daarover had. U kunt zich niet meer herinneren wat u met hem daarover heeft besproken. Ik wilde wel even het volgende aan u voorhouden. Begin 2014 ... Nee, sorry. In mei 2013 meldt Weekers aan de Kamer dat de balans tussen dienstverlening en fraudebestrijding moet verschuiven en dat het onvermijdelijk is dat maatregelen ook goedwillende burgers raken. Kunt u zich dat herinneren? Is die lijn met u besproken?

De heer **Rutte**:

Ja, ik heb dat weer teruggelezen in de voorbereiding op dit gesprek. Ja, zeker.

De heer **Van der Lee**:

Wat vindt u van die lijn?

De heer **Rutte**:

Het is natuurlijk altijd zo dat als je fraude gaat bestrijden, er een risico is dat misschien termijnen langer duren of dat goedwillende mensen daar in die zin mee te maken hebben. Daarmee is natuurlijk niet bedoeld dat goedwillende mensen tussen de wielen van de overheid terechtkomen. Dat heeft hij daar in ieder geval níét mee bedoeld, is mijn overtuiging. Dat blijkt ook uit de vergaderingen van de Ministeriële Commissie

Fraudebestrijding, omdat vrij snel al -- ik heb al die verslagen natuurlijk nu ook teruggelezen in het kader van dit verhoor -- ook in die commissie besproken is het belang van de balans tussen dienstverlening en fraudebestrijding.

De heer **Van der Lee**:

Daar komen we zo over te spreken, maar het gaat me nu nog even over dat moment in de tijd. Weekers zegt dat in mei 2013. Ik weet niet of ... Misschien is dat gewoon ironie op een bepaalde manier, maar begin 2014 treedt hij af omdat de balans precies is doorgeslagen in de andere richting, omdat dan blijkt dat dankzij een fraudemaatregel zo veel Nederlanders niet op tijd hun toeslag hebben gekregen, waardoor Weekers gedwongen zijn politieke functie neerlegt.

De heer **Rutte**:

Dat zou dan een politieke correctie zijn op een eerdere uitspraak van hem, maar ik kan niet wegen hoe hij precies die uitspraak bedoeld heeft. Dat kan ik nu niet terughalen. Dat zou aan hem moeten vragen.

De heer **Van der Lee**:

Nee, maar ik vind het wel relevant om dat aan u te vragen, omdat precies in die tussentijd de Ministeriële Commissie Fraude, waar u de voorzitter van wordt, wordt ingesteld.

De heer **Rutte**:

Zeker, zoals ik voorzitter ben van alle commissies.

De heer **Van der Lee**:

Ja, maar deze wordt precies in deze periode ingesteld. Kunt u zich nog herinneren van wie dat idee kwam om deze ...

De heer **Rutte**:

In ieder geval dacht ik ook van Ivo Opstelten, meen ik, vanuit Justitie en Veiligheid, maar het had ook brede steun in de coalitie, wat ik eerder uitlegde, omdat ook de partijen die deze coalitie vormden, de Partij van de Arbeid en de VVD, dit belangrijk vonden.

De heer **Van der Lee**:

En dat was voor u de reden om dit enthousiast te omarmen, het politiek draagvlak?

De heer **Rutte**:

Hoe gaat zoiets? We zijn met een kabinet bezig. Dit kabinet was toen een maand of acht op

weg. We komen natuurlijk een aantal ernstige situaties tegen. De Bulgarenfraude was natuurlijk een heel groot onderwerp geworden, maar er waren natuurlijk ook andere ...
Überhaupt was er al in deze partijen het gevoel: je moet zorgen voor een correcte toepassing van de wetgeving en ervoor zorgen dat het geld terecht komt bij de mensen die er recht op hebben. Dat je dan zegt "laten we kijken hoe je ook systeemoverstijgend, departementoverstijgend integraal daarnaar kunt kijken", dat leek mij verstandig. Dat hebben we dus een paar jaar gedaan. En dat heeft geleid tot de juiste rapportages overigens.

De heer **Van der Lee**:

Ja. Kunt u mij nog uitleggen waarom voor deze reikwijdte van die commissie was gekozen? Ik lees nog even een zin voor: "Het is namelijk de oprichting van een tijdelijke Ministeriële Commissie Fraude inkomensvoorzieningen burgers." Het ging niet over fraude in brede zin ...

De heer **Rutte**:

Nee, het ging dus niet over ...

De heer **Van der Lee**:

Maar waarom die benadering?

De heer **Rutte**:

Nou ja, het ging dus niet over de FIOD of over, laten we zeggen, grote georganiseerde criminaliteit. Daar ging dit niet over in eerste instantie. Het ging inderdaad over: hoe zorg je ervoor dat op het terrein van sociale zekerheid en allerlei andere vraagstukken waar natuurlijk in Nederland inkomensoverdrachten zijn, dat fatsoenlijk plaatsvindt?

De heer **Van der Lee**:

Ja, maar dat riep juist bij mij ook vragen op. Het toeval wil dat drie van de commissieleden zitting hebben genomen in de parlementaire ondervraging fiscale constructies, onder andere naar aanleiding van de Panama Papers.

De heer **Rutte**:

Ja.

De heer **Van der Lee**:

Toen ging het over vele miljarden. Fraude met uitkeringen en toeslagen valt niet goed te praten, maar het gaat in omvang eerder over miljoenen dan miljarden.

De heer **Rutte**:

Ja, eens.

De heer **Van der Lee**:

Waarom een ministeriële commissie gericht op dit terrein en niet op andere fraudeverschijnselen waar veel meer geld potentieel ...

De heer **Rutte**:

Daar werd ook hard aan gewerkt. Het antwoord is en-en. Het is niet zo dat we dat lieten lopen en dit zelotisch gingen najagen. Nee, het is allebei van belang. Het is precies wat u zegt. De grote financiële systeemfraude zoals die uit de Panama Papers naar boven komt, ook een groot onderwerp, heeft ook te maken met georganiseerde criminaliteit en ook dat kan leiden tot fraude, en dat heeft natuurlijk ook te maken met het vraagstuk van het draagvlak onder de brede inkomensoverdracht in Nederland, de sociale zekerheid. De coalitie heeft er toen voor gekozen om daar een aantal, een paar jaar met extra nadruk naar te kijken en te zien: wat kun je van elkaar leren, wat zijn de zaken die over de kolommen heen bekeken moeten worden?

De heer **Van der Lee**:

Is toen ook bedacht: moeten we dan niet eerst eens een nulmeting doen en kijken in de eigen vakministeries "hoe staat het er nou precies voor met onze eigen fraudeaanpak, hoe ziet die eruit" om dan te kijken "hoe gaan we die verbeteren"? Is dat gebeurd?

De heer **Rutte**:

Nou, niet zo letterlijk. Wat we natuurlijk wel gedaan hebben, is dat frauderapport dat ieder jaar aan de Kamer is gestuurd: hoe staan we ervoor, wat zijn nieuwe inzichten, wat kun je daarvan leren? Daar kwamen wel de verschillende departementen in terug.

De heer **Van der Lee**:

Ik vraag even naar die nulmeting, omdat ik onder andere heb geleerd uit die andere parlementaire ondervraging dat de FIOD het ontzettend moeilijk vond om bij fiscale constructies tot concrete zaken te komen en die vervolgens ook nog te winnen, omdat er altijd slimme fiscalisten waren die wel een pleitbaar standpunt wisten te bedenken. In dit geval, waar wij nu over praten, hebben we moeten constateren dat de FIOD op een gegeven moment -- in die periode, hè -- 200 zaken had en zegt "we nemen geen nieuwe zaken meer aan als het gaat om fraude met kinderopvangtoeslag", en tegen Toeslagen zegt "jullie moeten het eigenlijk zelf maar oplossen". Het is de FIOD-directeur die voorstelt om de CAF-teams in het leven te roepen. Zit daar niet een zekere disbalans in?

De heer **Rutte**:

Volgens mij ... Nogmaals, de grote systeemfraude, die georganiseerde criminaliteit, moet je ook aanpakken. Maar het is natuurlijk niet zo dat je het ene doet en het andere laat. Dat is mijn vorige antwoord. Alleen, wij vonden het belangrijk om daarnaast ook dit onderwerp erbij te pakken.

De heer **Van der Lee**:

Ja.

De heer **Rutte**:

Het was ook in het tijdsgewricht ongetwijfeld, ook toen, van de Bulgarenfraude, wat natuurlijk grote aandacht had in het parlement, in de media, overal in de samenleving, terecht ook. Er was geld gegaan naar mensen die daar geen recht op hadden in een heel ander land, dus dat riep natuurlijk grote verbolgenheid op. Het waren dat type vraagstukken die met het fundamentele principe te maken hebben dat we volgens mij in Nederland groot draagvlak hebben voor ondersteuning van mensen die het nodig hebben, maar wel op een nette manier.

De heer **Van der Lee**:

Nou hebben we ook moeten vaststellen dat voordat werd gewerkt met het CAF-team en zaken die daaruit voortvloeiden, er ook al een andere zaak was geweest, De Appelbloesem, waar eigenlijk al een hele harde aanpak van fraude achter schuilging. Als er geen nulmeting plaatsvindt en er niet kennis wordt genomen van een al hele stevige aanpak, loop je toch het risico dat het in de aanpak kan doorslaan.

De heer **Rutte**:

Ja, misschien had je dat achteraf ... Als we u aan boord hadden gehad, hadden we dat misschien gedaan. Ik kan me in ieder geval ... Het is toen niet gebeurd in die vorm. Dat was ook niet de opzet van de commissie. De opzet van de commissie was: wat kun je systeemoverstijgend doen, hoe kun je van elkaar leren en die fraudemonitor uitbrengen? Dat type vraagstukken.

De heer **Van der Lee**:

U sprak daarstraks ook al even over de startnotitie voor de Ministeriële Commissie Fraude. Klopt het dat die vanuit Justitie kwam?

De heer **Rutte**:

Ja. Althans, dat wist ik ook niet meer, maar ik heb natuurlijk het dossier ook even goed bestudeerd. Toen werd mij dat, ja.

De heer **Van der Lee**:

Ja, dus u heeft 'm recent nog kunnen lezen. Dan heeft u net als ik kunnen zien dat er gepleit wordt voor een gemeenschappelijke strategie om fraude met individuele inkomenoverdrachten en subsidies te hanteren. Het eerste speerpunt is "terugbrengen van complexiteit in actieve voorlichting en communicatie".

De heer **Rutte**:

Ja.

De heer **Van der Lee**:

Als we dat nou eens naast de toeslagen zetten.

De heer **Rutte**:

Dat was natuurlijk een thema dat vrij snel daarna ook bij Toeslagen aan de orde kwam en zeker bij de kinderopvangtoeslag, maar dan niet de kwestie van "de handtekening niet gezet, alles wordt teruggevorderd" maar het andere vraagstuk dat zich natuurlijk vanaf 2014 ging voordoen bij de kinderopvangtoeslag, namelijk: ik werk een paar uur meer of minder en ik moet, weliswaar proportioneel, nog steeds grote bedragen terugbetalen. Daar raakt dat mogelijk aan hè, als u dat bedoelt. Alleen, dat is nooit ... We hebben nooit in die commissie specifiek over één departement gesproken. Maar je zou met enige fantasie kunnen zeggen dat dat natuurlijk tegelijkertijd in die tijd in discussie kwam: hoe ga je om binnen Toeslagen met het gegeven dat kleine aanpassingen in het aantal uren werken of andere aanpassingen bij mensen leiden tot weliswaar proportioneel, maar toch terugbetalen.

De heer **Van der Lee**:

Ja, dat is die hele discussie over dat alternatief van de directe financiering.

De heer **Rutte**:

Maar inderdaad: mede. Ja.

De heer **Van der Lee**:

Daar is vele jaren aan gewerkt, maar het komt uiteindelijk niet ...

De heer **Rutte**:

Het is volgens mij nooit -- ik heb dat allemaal teruggelezen -- besproken in die commissie, want we hebben daar nooit gesproken over specifieke departementen.

De heer **Van der Lee**:

Voorafgaand aan de ministerraad waarin deze startnotitie wordt besproken, krijgt u een advies van uw raadsadviseur. Ik citeer: "Ook kunt u benadrukken dat de focus van de ministeriële commissie wat u betreft moet liggen op het fraudebestendig maken van de regelingen, niet op het incasseren van met fraude gekregen geld." Heeft u dat advies opgevolgd?

De heer **Rutte**:

Ik vind dat een verstandig advies in ieder geval. Als je kijkt naar de verslagen, dan raakt het feit dat er ook aandacht wordt gevraagd voor het vraagstuk van de balans tussen dienstverlening aan de burger, dienstverlening breed, en fraudebestrijding, daar natuurlijk ook aan.

De heer **Van der Lee**:

Ja, maar ik vond het extra pijnlijk om te lezen, omdat ik denk dat ook hier geldt dat het omgekeerde gebeurde ...

De heer **Rutte**:

U heeft gelijk, ja. In een ander dossier, ja.

De heer **Van der Lee**:

Maar dat is op geen enkele manier ooit aan de orde gesteld in de ministeriële commissie?

De heer **Rutte**:

Nee, op geen enkele manier.

De heer **Van der Lee**:

Minister Opstelten, die misschien wel de geestelijk vader genoemd kan worden van deze ministeriële commissie, was een voorstander van concrete kwantitatieve streefnormen die departementen aan "incasso" -- tussen aanhalingstekens -- zouden binnenhalen, ook voor bijvoorbeeld terugvorderingen van onterecht ontvangen toeslagen. Dat botst weer een beetje met het citaat dat ik net voorlas. Die voorstellen zijn van tevoren met uw ministerie afgestemd. Wat was uw positie als het ging om het instellen van streefnormen?

De heer **Rutte**:

Nou, het maximale wat ik daar acceptabel vind, is dat je bij fraudebestrijding nadenkt over wat businesscases is gaan heten, maar niet met harde targets. Dat is onverstandig. Zoals u het opleest, krijg je bijna het gevoel dat het een soort target wordt, waarbij je als je het bedrag niet haalt het maar moet bijplussen uit een ander deel van je begroting.

De heer **Van der Lee**:

Ja, er staat niet voor niets "incasso", denk ik. Dat gaat toch heel concreet om afrekenen op resultaat.

De heer **Rutte**:

Ja, maar nogmaals, op het individuele niveau ... Donner refereert daar ook aan in zijn eerste of tweede rapport. Ook binnen de kinderopvang is het natuurlijk mogelijk, als je zou willen, om zware fraude te plegen. Daar hebben we het hier niet over bij CAF 11, maar dat kan gebeurd zijn. Als er echt een aanwijsbare ernstige fraude had plaatsgevonden, vind ik het niet verkeerd als je ook probeert dat geld terug te krijgen. Nogmaals, dat is bij CAF 11 natuurlijk allemaal heel anders. Daar was in de meeste gevallen -- of bijna niet -- geen sprake van fraude. Maar dat is iets heel anders; daar gaan we het misschien nog over hebben. Waar je mee moet oppassen, is dat je die opbrengst niet ook nog eens taakstellend gaat inboeken. Daar refereert Donner ook aan in zijn tweede rapport of in zijn eerste rapport, ik dacht in het tweede: dat dat natuurlijk leidt tot een perverse prikkel. Dat men op een departement kan zeggen: o, maar dat vind ik wel fijn ...

De heer **Van der Lee**:

Dan refereer ik inderdaad nog even aan de wet die ik al eerder noemde, de Fraudewet Sociale Zaken, waar inderdaad toen al -- dat ging nog over het eerste kabinet waarvoor u verantwoordelijk was -- zo'n target was opgelegd aan Toeslagen van 25 miljoen per jaar. Daar is dat tot en met 2018 door blijven lopen. Zelfs in dat jaar leidde dat er nog toe dat de nieuwe directeur Toeslagen bijna 2.000 bezwaarschriften heeft uitgesteld omdat de target gehaald moest worden. U bent het dus eens met Donner dat we dit soort prikkels niet meer moeten introduceren?

De heer **Rutte**:

Ja. Maar het enige wat ik daarvan weet, maar dan heeft u meer ontdekt dan ik ... Wat ik heb kunnen reconstrueren, is dat in 2013, dus niet tijdens het eerste kabinet ... Maar u heeft misschien informatie uit dat eerste kabinet. Dan ben ik benieuwd wat dat is, want dat heb ik niet kunnen vinden. Wat ik heb kunnen reconstrueren, is dat er in 2013 -- volgens mij refereert Donner daar ook aan in zijn rapport -- rondom de augustusbesluitvorming -- dat is

de interne besluitvorming in het kabinet die leidt tot een miljoenennota -- een afspraak tussen VWS en Sociale Zaken is gemaakt over een opbrengst. Als die niet gehaald zou worden, zou die worden aangevuld door de Belastingdienst.

De heer **Van der Lee**:

Ja, maar ons is gebleken dat ook daarvoor, in die andere wet, een businesscase is geïntroduceerd in de memorie van toelichting op die wet.

De heer **Rutte**:

Oké, dat is nieuw voor mij. Daar ga ik induiken.

De heer **Van der Lee**:

Het vreemde is dat dat dan nog jaren doorloopt, Toeslagen zelfs druk ervaart om dat ieder jaar te halen en Sociale Zaken niet eens meer weet dat die is geïntroduceerd.

De heer **Rutte**:

Misschien heeft u gelijk, maar mijn reconstructie is dat dat in 2013 gebeurt. Die loopt wel door tot 2018. Dus misschien bedoelen we hetzelfde, maar begint het later. Dat zouden we moeten nakijken samen. Ik dacht dat Donner refereerde -- dat heb ik althans proberen te reconstrueren -- aan die augustusbesluitvorming in 2013. Die is overigens niet in de ministerraad aan de orde geweest, mij ook niet actief bekend, ook bij anderen, anders dan dat in de augustusbesluitvorming een afspraak tussen twee departementen wordt vastgelegd. Daarvan zei Asscher van de week volgens mij ook: ik heb geen moment gevoeld dat ik daardoor iets moest binnenhalen dan wel dat Financiën ons iets moest leveren. Maar het is niet verstandig om het zo op te schrijven. Dat ben ik met Donner eens. Het kabinet was het daar ook mee eens in de beleidsreactie.

De heer **Van der Lee**:

Ik wil toch nog weer even terugkomen op de ministeriële commissie en ook het punt van de onterecht ontvangen toeslagen. Dat werd ook besproken in die commissie. Dan ga ik even terug naar wat ik u in het begin vroeg. Werd het niet te gemakkelijk allemaal als fraude betiteld?

De heer **Rutte**:

We hebben nooit zo diepgravend over één specifiek departement gesproken. Als we al iets bespraken, dan was het -- dat zie je ook in de verslagen terug -- af en toe de kwestie rondom onderwijs en DUO, waar een paar problemen waren, maar verder eigenlijk alleen maar zaken die overstijgend waren.

De heer **Van der Lee**:

Maar de reikwijdte van de commissie was gericht op inkomensafhankelijke regelingen.

De heer **Rutte**:

Ja, maar dan leer je van elkaar ...

De heer **Van der Lee**:

En dan speelt toch altijd de kans dat als mensen dingen hebben ontvangen, of het nou de huurtoeslag, de zorgtoeslag ...

De heer **Rutte**:

Zeker.

De heer **Van der Lee**:

... de huursubsidie -- die heb ik al genoemd -- of de kinderopvangtoeslag is, er altijd een element in kan zitten van administratieve fouten. Is het niet te veel in de context van fraude besproken?

De heer **Rutte**:

Ik heb al die verslagen nog eens nagelezen. Die zijn vrij uitvoerig. Dat is in die vorm daar nooit aan de orde geweest.

De heer **Van der Lee**:

U krijgt op 14 juni 2013 ook nog weer een advies van uw ambtenaren om de andere bewindspersonen indringend aan te spreken op hun inzet en de boodschap te geven dat -- ik quote -- "alles op alles moet worden gezet om fraude te beperken". Herkent u die quote?

De heer **Rutte**:

Zeker, die heb ik ook teruggelezen in de voorbereiding op dit gesprek, ja.

De heer **Van der Lee**:

Maar dan had u toch best wel een aanjagende rol hierop?

De heer **Rutte**:

Ik was voorzitter van die commissie, maar ik ben voorzitter van alle commissies die ...

De heer **Van der Lee**:

Ja, maar nu ga ik u toch even onderbreken, want ik vind dat u te makkelijk spreekt over dat

het de verantwoordelijkheid van de vakministers was om het beleid in te vullen. Als ik dan in het begin naar uw rol vraag, is het: ja, maar ik ben alleen de voorzitter.

De heer **Rutte**:

O nee, dan is het een misverstand, hoor.

De heer **Van der Lee**:

Ik confronteer u hier met een quote waarin u nadrukkelijk de aanjager bent en zelfs geadviseerd wordt om bewindspersonen daar indringend op aan te spreken.

De heer **Rutte**:

Ik heb het zo verstaan, en dat vind ik ook verstandig, dat gezegd werd: als we zo'n commissie instellen, is het wel fijn als we ook allemaal doen waar die commissie voor bedoeld is, namelijk bijdragen aan het bestrijden van fraude in Nederland. Nogmaals, daarmee maak ik mijn eigen rol niet klein. Ik ben het met u eens. Dat is natuurlijk ook helemaal waar, dus ik bedoel niet te zeggen dat ik daar alleen maar hamertje-tik heb gespeeld. Zeker niet. Als voorzitter van zo'n commissie heb ik er een opvatting over. En ik heb een opvatting over fraude in Nederland. Ik vind het van heel groot belang dat de Nederlandse belastingbetaler ziet dat wij met al die centjes die we ophalen ... Dat als dat wordt teruggeven aan mensen in de vorm van toeslagen of uitkeringen, dat we dat netjes doen.

De heer **Van der Lee**:

Uw ambtenaren adviseren u ook nog wat anders: om het bestaan van de commissie voorlopig geheim te houden om geen verwachtingen te wekken. Weet u nog hoe u met dat advies bent omgegaan?

De heer **Rutte**:

Ja, maar dat ging over het volgende. Als ik het mij goed herinner, was er ook in de Kamer veel discussie over fraude. Je moet dan voorkomen dat je gaat zeggen: ja, maar we hebben als kabinet nu een commissie daarvoor ingesteld. Dat vind ik altijd zwak. Zo'n commissie is een interne werkwijze van het kabinet. Je geeft bepaalde onderwerpen extra aandacht, intern. Dat is nog niet een bewijs dat er ook dingen lukken in de praktijk. Die moet je gewoon laten zien in de praktijk. Dat is een interne werkwijze. Wij doen dat nog steeds niet. Als wij intern bewindslidenoverleg hebben over bepaalde onderwerpen die we belangrijk vinden, gaan we niet het feit naar buiten brengen dat die bepaalde bewindsliden apart bij elkaar komen. Dat doen we eigenlijk nooit.

De heer **Van der Lee**:

In het najaar van 2013 werkt de ministeriële commissie toe naar een Kamerbrief over de rijksbrede aanpak van fraude. De aanvankelijk hardere toon wordt aangepast. Citaat: "De burger moet in beginsel het vertrouwen van de overheid krijgen en er moet proportioneel worden opgetreden." Wat was uw eigen opvatting over de gewenste toon van de brief?

De heer **Rutte**:

Zeer eens. Volgens mij staat ook in de conclusies dat ik vind dat die verschillende discussies bij elkaar moeten worden gebracht in de uiteindelijke toonzetting. Daar ben ik het ook echt mee eens. Je moet fraude bestrijden, maar je moet er ook voor zorgen dat goedwillenden -- dat is natuurlijk altijd nog 99% van Nederland -- er niet onder lijden, althans zo min mogelijk. Dat was blijkbaar dat citaat van Weekers van vóór die commissie, dat het soms misschien niet helemaal te vermijden is dat die er iets van merken, maar natuurlijk niet in de mate waarin dat nu gebeurt in dit dossier dat wij hier aan snee hebben.

De heer **Van der Lee**:

Had u daarover nog een discussie in de ministerraad met uw collega's?

De heer **Rutte**:

Nee, volgens mij in de commissie. Ik heb het verslag in het weekend nog even teruggelezen. Volgens mij vind je daarin terug dat er verschillende opvattingen over waren -- als dat dezelfde vergadering is, maar ik denk dat u die bedoelt -- en ik dan concludeer: laten we in de toonzetting die twee opvattingen bij elkaar brengen. Dat refereert ook aan een eerder verslag van de commissie uit september 2013, zeg ik uit mijn hoofd, waarin we ook zeggen: je moet de balans vinden tussen dienstverlening en fraudebestrijding.

De heer **Van der Lee**:

Maar daaruit blijkt ... Er was een discussie. Er waren verschillen van inzicht. Was dit dan een compromis, iets wat met de mond wordt beleden, of was daar dan ook opeens consensus over?

De heer **Rutte**:

Volgens mij consensus. Iedereen zag het belang dat de overheid zich met alle macht die de overheid heeft, op een zo eerlijk mogelijke manier probeert op te stellen tegenover u en mij als inwoners van dit land. Tegelijkertijd: als u of ik echt iets zouden doen wat niet mag, dan zouden we ook moeten weten dat die overheid heel vervelend kan worden.

De heer **Van der Lee**:

Maar wat waren dan de argumenten van degenen die juist toch nog wat harder wilden gaan in de fraudeaanpak en degenen die toch vooral de proportionaliteit in gevaar zagen komen?

De heer **Rutte**:

Al die stukken herlezende heb ik dát stuk van de ministeriële commissie zo gereconstrueerd dat het veel meer ging over de toonzetting dan over de precieze aanpak. Welke toonzetting kies je om te voorkomen dat je een soort van stoerheid uitstraalt, terwijl je allebei niet stoerheid maar daadkracht wilt uitstralen? In Nederland moeten mensen erop kunnen rekenen dat belastinggeld verstandig besteed wordt, maar als je er recht op hebt, krijg je het ook.

De heer **Van der Lee**:

Dus het ging alleen over de toon?

De heer **Rutte**:

Dat is mijn reconstructie van dat deel van de discussie. Die discussie heeft natuurlijk zeven jaar geleden plaatsgevonden, dus ik kan haar niet helemaal reconstrueren. Maar toen ik het verslag teruglas, leek mij dat ook logisch.

De heer **Van der Lee**:

En waren de discussies in de ministeriële commissie en de stukken die daarvoor werden voorbereid, ook gebaseerd op wetenschappelijke inzichten?

De heer **Rutte**:

Dit waren allemaal, grotendeels, stukken die vanuit departementen kwamen, waarbij steeds de vraag was: hoe kun je uiteindelijk systeemoverstijgend bepaalde dingen met elkaar bekijken? En: hoe zorg je ervoor dat die fraudemonitor, die naar buiten ging, goed is?

De heer **Van der Lee**:

Ja.

De heer **Rutte**:

Kijk, het kabinet is niet zelf een wetenschappelijk bureau. Wij hebben natuurlijk wel heel veel wetenschappelijke input, maar ik zou moeten navragen of op dat moment -- wat vaak bij ministeriële commissies gebeurt -- het Sociaal en Cultureel Planbureau of het Centraal Planbureau daarbij betrokken was. Dat is bij heel veel onderraden het geval. Dat weet ik niet;

dat zou ik moeten navragen. Misschien heeft u dat daar in de stukken nu al staan. Het staat waarschijnlijk in die startnota of dat type input er was. Dat zou kunnen.

De heer **Van der Lee**:

Nee, het is meer dat ik het niet tegenkom. En wat ik ook niet tegenkom, is een soort nulmeting om te kijken hoe op dit moment fraude wordt aangepakt.

De heer **Rutte**:

Dat snap ik.

De heer **Van der Lee**:

Wat ik wel tegenkom, zijn verwijzingen naar incidenten: de Bulgarenfraude en de fraude met het persoonsgebonden budget. Het wekt de indruk bij de lezer van vele jaren later dat het redelijk incidentgedreven is in plaats van op basis van een grondige analyse. Is dat een onterechte conclusie mijnerzijds?

De heer **Rutte**:

Nee, die is misschien wel terecht, maar dat zit natuurlijk ook in het karakter van de politiek. Het is niet zo dat wij die grondige analyses zelf maken. Je hebt natuurlijk ambtelijke ondersteuning die grondige analyses maakt. Vervolgens moeten de politici in een lekendemocratie proberen om daar op een verstandige manier conclusies uit te trekken. Dat hebben we ook gedaan. Dat vind ik ook de goede rolverdeling. Daarbij heb je die wetenschappelijke input soms aan tafel in de vorm van wetenschappelijke bureaus.

De heer **Van der Lee**:

De voorzitter wil graag een vraag stellen.

De **voorzitter**:

Weet u wat een beetje mijn punt is? Er komt een Ministeriële Commissie Aanpak Fraude met Rutte en Opstelten. Wij hebben natuurlijk die verslagen gelezen; wij mogen daar niet uit citeren en zullen dat ook niet doen. Maar de brieven die daaruit voortkomen, zijn wel in de sfeer van: jongens, kom op, we gaan het aanpakken, we gaan het doen. Dan bekijk je uiteindelijk -- en daarvoor zitten wij hier -- hoe die aanpak op een deel is geweest: knéiterhard. En dan vraag je je toch af wat de link is tussen wat de hoogste bazen van het land zeggen, namelijk "kom op jongens, we gaan het keihard aanpakken", en ...

De heer **Rutte**:

Snap ik.

De **voorzitter**:

... wat er hier gebeurt, ook in de hiërarchie in een ministerie. Wat is dan het verhaal dat ambtenaren te horen krijgen die het moeten doen, en die vanaf het allerhoogste niveau bijna de morele rechtvaardiging hebben om het op die manier te doen? Dat is toch een begrijpelijke vraag?

De heer **Rutte**:

Ja. Dat is overigens nooit reden om, zoals Donner het volgens mij letterlijk in zijn verslag schrijft, mensen zo aan te pakken dat ze "niet meer weg konden komen".

De **voorzitter**:

Donner gebruikt er ook een woord voor, maar dan met betrekking tot de businesscase. Iets in de trant van "morele ...

De heer **Rutte**:

Ja, hij zegt: de businesscase die hier targetzettend is, is corrumperend.

De **voorzitter**:

Want u zat ook nog in een periode dat het geld niet tot aan de plinten klotste.

De heer **Rutte**:

Nee, maar even heel precies, want er lopen twee dingen door elkaar. Even op dat tweede punt. Van het zetten van een target op fraudebestrijding -- anders dan de businesscase waarin je kijkt of dit zin heeft -- die ook gehaald moet worden, waarbij een organisatie het uit de rest van haar budget moet aanvullen als ze die target niet halen, daarvan zegt Donner: dat moet je nooit doen. Dat ben ik ook totaal met hem eens. Dat heb ik ook in de kabinetsreactie opgeschreven. Want dan heb je er een institutioneel belang bij ... Een organisatie heeft er dan belang bij dat het geld binnenkomt, want anders moeten ze misschien mensen ontslaan of wat dan ook. Het eerste punt van uw opmerking raakt aan de Bulgarenfraude en eerder de pgb-fraude. Is het daar wel in balans? Dat is natuurlijk ook iets wat ik mij de afgelopen dagen heb afgevraagd. Ja, en dat houd ik staande. Dat zie je echt in de commissie terug. Tussen dienstverlening aan de burger en fraudebestrijding is er wellicht bij mensen in de uitvoering een gevoel ontstaan van: dit is wel heel erg belangrijk, wij kunnen nu over de grens gaan.

De **voorzitter**:

Exact.

De heer **Rutte**:

En zozeer zelfs dat er kon gebeuren wat er bij het CAF is gebeurd. Dat kan nooit een rechtvaardiging daarin vinden. Maar het is wel gebeurd.

De **voorzitter**:

Kan daar geen rechtvaardiging in vinden ...

De heer **Rutte**:

Maar het is wel gebeurd.

De **voorzitter**:

Het is gebeurd en het kan, terugredenerend, wel aan elkaar verbonden worden, of niet. Dat is mijn vraag aan u.

De heer **Rutte**:

Nou, niet dat door iemand daartoe opdracht is gegeven of dat dit ooit in die commissie aan de orde is geweest. We hebben daar nooit gesproken over die CAF-zaken. We hebben überhaupt nooit zo gedetailleerd over departementen gesproken.

De **voorzitter**:

Maar als u nou terugkijkt ...

De heer **Rutte**:

Mag ik nog één poging doen? Uw vraag is volgens mij of er door die nadruk op fraudeaanpak geen risico is dat er bij mensen het beeld kan zijn ontstaan ...

De **voorzitter**:

Exact.

De heer **Rutte**:

... in de trant van: nu mogen we wel even verder gaan dan we eigenlijk mogen gaan. Ik zeg niet dat dat dé verklaring is, maar dat risico kan hebben meegespeeld. Dat hangt ook samen met een van de lessen die ik trek. Er is op een gegeven moment grote maatschappelijke onrust over de Bulgarenfraude, over de pgb-fraude, et cetera. Er ligt veel nadruk in de politiek op fraudebestrijding. Ook in de media en de samenleving is dat een groot onderwerp. Ook het kabinet spreekt daarover en probeert -- dat houd ik echt staande -- in alle opzichten de balans tussen dienstverlening en fraudebestrijding te houden. Dan zie je dat er in de sociale zekerheid de lucht bij komt van signalen uit de uitvoering in de zin van "hier gaan

dingen verschrikkelijk mis". Dan gaat Asscher, gelukkig, die wet aanpassen. Dat is hier niet gebeurd, waardoor het bij dit onderwerp nog veel langer kon doorlopen. Mensen die daarbij betrokken waren en zo ver gingen dat men het gevoel had dat men niet meer weg kon komen, zoals Donner het volgens mij letterlijk zegt, kunnen zich daarmee niet rechtvaardigen, maar het kan wel een rol hebben gespeeld. Daar heeft u een punt.

De voorzitter:

Volgens mij speelt er iets anders. Het is niet de afweging tussen hard aanpakken en dienstverlening. Het is eerder de afweging tussen hard aanpakken en minimale rechtswaarborgen, burgerrechten. In die zaak van de Fraudewet is het de Centrale Raad van Beroep die op een gegeven moment zegt: dit gaat te ver. Het is niet de Consumentenbond die zegt: dit gaat te ver. Het is de Centrale Raad van Beroep die dat zegt.

De heer Rutte:

Op basis van zaken die worden aangedragen. De grote tragiek is natuurlijk dat de Raad van State de niet-proportionele terugvordering -- hardheid stelsel -- begin vorig jaar gedeeltelijk en in oktober vorig jaar geheel terugdraait, maar tot dat moment in rechtszaken steeds overeind houdt. Dat is natuurlijk ook onderdeel van de verklaring waarom dit drama zo lang heeft kunnen duren.

De voorzitter:

Ja, dat is zo.

De heer Rutte:

Uw punt is: wat kan hier hebben bijgedragen?

De voorzitter:

Nou, mijn punt is het volgende. Terugkijkend en met de kennis van nu -- dat zijn de meest gebezigde woorden in deze zaal in de afgelopen veertien dagen -- is mijn vraag aan u: vindt u dat u in die Ministeriële Commissie Aanpak Fraude -- en u niet alleen, maar ook uw collega-ministers -- voldoende oog hebt gehad voor de schaduwkant die aan die extra aanpak van fraude kan zitten?

De heer Rutte:

Nu ga ik een heel precies antwoord geven: ja, dat vind ik. Ik vind dat we die balans in de gaten hebben gehouden. Maar dat neemt niet weg dat u ook gelijk kunt hebben dat mensen in de uitvoering het gevoel gehad kunnen hebben gehad: "Er is een commissie fraude. Er is überhaupt veel aandacht voor fraude. We hebben ook maatschappelijke signalen gekregen

over Bulgarenfraude en pgb-fraude. Dat geeft ons toch het gevoel dat we verder moeten gaan dan we normaal gesproken zouden doen". Dus ik vind wel dat die balans er was, zowel in de discussie als extern in de stukken. Ik blijf het tot op de dag van vandaag ook belangrijk vinden dat we fraude bestrijden. Dat is voor het hele draagvlak onder het socialezekerheidsstelsel cruciaal. Maar dat andere kán ook gebeurd zijn. Maar iemand kan het niet vergoelijken dat hij zoiets gedaan zou hebben.

De heer **Van der Lee**:

Toch nog een vraag in het vervolg daarop. We zijn er inmiddels ook achter gekomen dat er in 2009 een advies lag van de landsadvocaat waarin de harde aanpak die we uiteindelijk hebben gezien in de zaak-Appelbloesem en daarna, als pleitbaar werd geacht maar niet als noodzakelijke interpretatie van de wetgeving die er lag. Ik zeg dat even, omdat u zei: wij hebben de balans goed in de gaten gehouden. Maar als er alleen maar nieuwe initiatieven, nieuwe fraude-initiatieven, worden genomen en er niet wordt teruggekeken op "wat hebben we allemaal al in gang gezet?", dan is het toch best moeilijk om zo'n balans te bewaren?

De heer **Rutte**:

Ja, dat snap ik. Alleen geloof ik niet dat een ministeriële commissie met daarin ministers en staatssecretarissen zelf wetenschappelijk zo'n nulmeting kan gaan doen. Dat was uw eerder punt. Dat moet je doen op basis van input die je krijgt. Deze commissie heeft natuurlijk vooral gepoogd om te kijken hoe je in die goede balans die we probeerden te bewaken, de zaken bij elkaar kunt brengen. Dan zegt de voorzitter terecht: dat kan nog steeds indirect wel een gevolg hebben gehad in de uitvoering; ambtenaren kunnen het gevoel hebben gehad dat het nu zo groot is ... Maar daar komen we nog op terug bij de lessen en dat is iets wat ik mezelf ook aanreken. Alles dezer dagen teruglezend realiseer ik me dat ik me er nog bewuster van had moeten zijn en dat ik, ondanks alle maatschappelijke signalen van pgb-fraude, van Bulgarenfraude, et cetera, wellicht nog explicieter had moeten zeggen: we gaan die fraude aanpakken in een balans, maar jongens, luister, het kan nooit zo zijn dat vanwege al die maatschappelijke signalen wij met elkaar grenzen over zouden kunnen gaan. Dat mag nooit gebeuren. Dat raakt aan een ander punt, waarop we misschien later of in een conclusie terugkomen, namelijk de rechtsstaat. Dat heeft te maken met het fundament onder alles wat we hier doen, namelijk dat als je alles afpelt en er verder niets overblijft, u en ik in een rechtsstaat ten minste moeten worden beschermd tegen de almacht van de overheid. Die overheid is zo machtig; die kan u en mij compleet vermorzelen. Het punt is dat je je dat realiseert: we zijn met fraude bezig, we proberen dat in een goede balans te doen, er is veel aandacht voor, maar wij mogen nooit onder een grens zakken. Nou, wij wisten dit niet. Bij de

Fraudewet werd dit zichtbaar via die Centrale Raad van Beroep. Hier wisten we het niet tot 2017 gedeeltelijk en 2019 breder.

De heer **Van der Lee**:

We komen nog terug op de ...

De heer **Rutte**:

Nee, maar in dat punt van de voorzitter is dat natuurlijk wel een groot element.

De heer **Van der Lee**:

We komen straks nog terug op de lessen. Ik wil nog even terug naar de ministeriële commissie. Daarvan worden meerdere uitgangspunten geformuleerd. Een daarvan is eigen verantwoordelijkheid voor de burgers. Dat uitgangspunt heeft in de wetgeving waarover wij nu spreken best wel een uitzonderlijke vorm gekregen. Er is ontzettend veel verantwoordelijkheid bij burgers neergelegd. Vindt u dat in de ministeriële commissie goed doordacht is of je bij hele complexe wetgeving zo veel verantwoordelijkheid bij burgers kunt neerleggen?

De heer **Rutte**:

Het gaat hier om het algemene uitgangspunt. Het is niet zo dat we in die commissie de kinderopvangtoeslag besproken hebben. Die hele wetgeving waarin dat systeem is vormgegeven zoals het is vormgegeven, was er natuurlijk ook al vanaf 2006, zeg ik uit mijn hoofd. Dat is uiterst complex, met grote bedragen, juist voor mensen met een laag inkomen. Maar goed, dat zijn natuurlijk alle lessen die we nu aan het trekken zijn. Dus ja, ik vind het algemene uitgangspunt zeer verdedigbaar. Al veel langer, vanaf 2006, is dat natuurlijk in de kinderopvangtoeslag veel te complex. Dat kun je nu reconstrueren, maar dat staat los van de ministeriële commissie.

De heer **Van der Lee**:

Ja. We hadden het daarstraks al even over het feit dat er wel een soort kiem ontstond voor een alternatief, de directe financiering, om juist die complexiteit te reduceren en het probleem van de veel te hoge terugvorderingen ongedaan te maken. Ik ben ook nog wel benieuwd hoe u terugkijkt op de uiteindelijke afweging die begin 2018 gemaakt is om dat traject toch niet door te zetten.

De heer **Rutte**:

Ja, daar heb ik zelf geen betrokkenheid bij gehad toen. Het is ook niet in de ministerraad besproken anders dan dat besloten is om het wetsvoorstel in te trekken. Maar ik begrijp wel

helemaal de discussie die heeft plaatsgevonden tussen Van Ark en Snel, dus de twee staatssecretarissen van Sociale Zaken en Financiën. Die kun je nu teruglezen, wat ik ook gedaan heb de afgelopen dagen. Ik snap die discussie. Nu zeg je: misschien had je toch door moeten zetten met de directe financiering. Daar gaan we verder naar kijken. In 2019 is natuurlijk ook alweer gezegd, ook in reactie op Donner, dat we opnieuw moeten kijken of we het wel op deze manier kunnen voortzetten. Maar ik begrijp dat toen, in 2018, op basis van alle discussies die die twee gevoerd hadden, gezegd is dat ze het toch het beste bij de Belastingdienst konden houden, omdat ze anders grote risico's zouden lopen bij de ICT, dacht ik, en bij andere dingen.

De heer **Van der Lee**:

Ja, nou ja, verrast ...

De heer **Rutte**:

Even los daarvan had ik natuurlijk de opvatting, net als velen in het kabinet -- zeker in het vorige kabinet maar ook in dit kabinet -- dat je het toeslagenstelsel moest versoberen. Het liefst wil je er natuurlijk helemaal vanaf, maar nogmaals, de simpelste oplossing was die huishoudentoeslag uit het regeerakkoord van 2012, maar die leidde dus, hoe je het ook deed ...

De heer **Van der Lee**:

Tot grote inkomensverschillen.

De heer **Rutte**:

... tot denivellerende effecten waarvan zelfs de grootste voorstander van denivellering zou zeggen: dat kan echt niet.

De heer **Van der Lee**:

Helder. Ik heb nog één vraag over de ministeriele commissie, en dan gaat het woord weer naar collega Kuiken. De commissie komt eigenlijk voor het laatst in 2015 bijeen. Als u daar nou op terugkijkt, was het dan een geslaagde commissie?

De heer **Rutte**:

Ja, matig geslaagd, in die zin dat het gewoon verstandig is om in een kabinet af en toe door de verschillende systemen heen te kijken wat je van elkaar kunt leren en hoe je ervoor kunt zorgen dat je, waar zo veel problemen zijn rondom fraude, die problemen overstijgend aan departementen met elkaar kunt aanpakken, dus op systeemniveau. Dat is altijd verstandig

en dat heeft altijd meerwaarde. Dus ik denk: ja. Maar goed, ik heb nooit de illusie gehad dat een ministeriële commissie het geluk op aarde gaat brengen.

De heer **Van der Lee**:

Nee. En u heeft ook niet overwogen om een nieuwe commissie in te stellen in de nasleep van deze kinderopvangaffaire, om te bekijken of er niet meer terreinen zijn waarop onze basale rechten als burgers niet goed geborgd zijn, en of er geen soortgelijke zaken meer bestaan?

De heer **Rutte**:

Ja, dat is natuurlijk in de tweede helft van 2019 steeds een groot onderwerp geweest. Donner zelf heeft dat natuurlijk binnen de kinderopvang vrij snel vastgesteld, toen het heel snel van CAF 11 naar de hardheid van het stelsel ging, dus van CAF 11 naar CAF breed naar de hardheid van het stelsel. Dat zie je natuurlijk ook hier terug. Op dit moment is er geen aanleiding om aan te nemen dat dit breed speelt. In de sociale zekerheid was het gerepareerd, met de aanpassing van de fraudewet. Het is niet zo dat op dit moment het vermoeden bestaat dat dit zich ook aan het voordoen is bij de zorgtoeslag.

De heer **Van der Lee**:

Ik geef het woord aan collega Kuiken.

Mevrouw **Kuiken**:

Dank. Op dit punt heb ik nog één vraag, over de businesscases. In de uitgangspunten was namelijk wel opgenomen dat de maatregelen moesten worden voorzien van een kosten-batenanalyse. Dat klopt toch?

De heer **Rutte**:

Ja, dat is de Comptabiliteitswet, hè. Die vraagt van het systeem van de overheid dat je bij dit soort beleidsinterventies kijkt of die nuttig zijn, maar zonder dat het daarmee taakstellend is, want dan ga je de grens over.

Mevrouw **Kuiken**:

Kunt u toch nog één keer aangeven wat zo'n kosten-batenanalyse precies inhoudt in relatie tot deze commissie? Kunt u een voorbeeld geven?

De heer **Rutte**:

Nee, zo'n voorbeeld kan ik nu niet snel opdissen. Maar in algemene zin werkt de Comptabiliteitswet zo dat je, als je besluit om een bepaald terrein extra aandacht te geven,

ook kwalitatief of kwantitatief moet kunnen aantonen dat dat nut heeft. Nogmaals, het gaat mis als je zegt dat je de opbrengst ergens anders uit moet bijplussen als die niet gehaald wordt.

Mevrouw **Kuiken**:

Ik wil even specifiek inzoomen op de CAF 11-zaak. Volgens mij heeft u een aantal ouders zonet nog getroffen.

De heer **Rutte**:

Ja, buiten. Heel indrukwekkend.

Mevrouw **Kuiken**:

Ik zag ze staan, vandaar dat ik het weet.

De heer **Rutte**:

Ja, ik ben even langsgelopen. Ik denk dat er tien ouders stonden. Een aantal had ik er ook in Rijswijk ontmoet in januari.

Mevrouw **Kuiken**:

Over die groep wil ik een aantal hele specifieke vragen stellen. Zij zijn niet de enige getroffen ouders, maar het is natuurlijk wel een hele specifieke groep, en de groep waarvoor wij er als commissie zijn. Ik ga toch even terug naar 2017, want op dat moment brengt de Ombudsman al een kritisch rapport uit over de manier waarop de Belastingdienst is omgegaan met deze ouders. In de jaren daarna zal de aandacht voor deze zaak steeds meer toenemen. Ik vroeg wanneer u betrokken werd bij deze zaken, en u verwijst naar juni 2019, terwijl het rapport van de Ombudsman er eigenlijk al in 2017 lag. Ik wil dus toch nog even heel specifiek weten wanneer u voor het eerst betrokken bent geweest, direct of indirect, bij ouders in de CAF 11-zaak.

De heer **Rutte**:

Bij ouders persoonlijk ...

Mevrouw **Kuiken**:

Nee, niet ...

De heer **Rutte**:

Bij de ouders dit jaar, bij de bijeenkomst in Rijswijk.

Mevrouw **Kuiken**:

Neeneenee, ik bedoel de CAF 11-záák.

De heer **Rutte**:

Vanaf mei komt dat pas voor het eerst in de ministerraad, ook dat rapport van de Ombudsman.

Mevrouw **Kuiken**:

Sorry, nog één keer. 7 juni? Wat zei u? In mei?

De heer **Rutte**:

Op 10 mei 2019 was de eerste ministerraad waarin er gesproken werd over CAF.

Mevrouw **Kuiken**:

Is er niet een ander moment geweest waarop er een signalering is geweest van een van uw raadsadviseurs of een vakminister ...

De heer **Rutte**:

Nee.

Mevrouw **Kuiken**:

... of een ambtenaar?

De heer **Rutte**:

Nee. Het Ombudsmanrapport is verschenen in augustus 2017. Daar is uiteindelijk op gereageerd, volgens mij nog door staatssecretaris Wiebes. Die heeft daar, dacht ik, nog een beleidsreactie op gegeven. Daarna is er natuurlijk de wisseling geweest naar Menno Snel.

Mevrouw **Kuiken**:

Dat is dus wel voorbijgekomen maar niet dat u daar nog actief ...

De heer **Rutte**:

Nee, en sterker nog, het is ook niet voorbijgekomen. Dat is natuurlijk de tragiek. Als je nou één ding moet vaststellen, dan is het dat deze bal naar het ravijn is gerold zonder dat we er op tijd een voet voor hebben gezet.

Mevrouw **Kuiken**:

U verwijst naar mei 2019. Dan wordt de adviescommissie ingesteld. Wat is uw betrokkenheid bij dit besluit?

De heer **Rutte**:

Op dat moment was die niet anders dan dat ik de ministerraad voorzat op dat punt. Dan is het dus nog niet zo heftig. Dan heb je een uitspraak uit maart van dat jaar van de Raad van State, zo reconstrueer ik nu, die zegt dat je bij hele kleine bedragen, tot, uit mijn hoofd, €115 niet alles hoeft terug te vorderen. Nogmaals, dat wist ik toen niet, hè. Dat heb ik nu teruggelezen. En dan zegt Snel: ik vind het verstandig om daar een commissie over aan het werk te zetten. Twee vergaderingen later komt hij ook met het instellingsbesluit. Daartussen is er ook nog een discussie over het vragenuur dat heeft plaatsgevonden -- ik denk met Hoekstra en mevrouw Leijten, maar dat weet ik niet helemaal zeker -- over de vermelding van dubbele nationaliteit et cetera. Dat is op 24 mei. Dan wordt ook besloten om het ook toe te voegen aan de taakomschrijving van Donner. Dat heb ik nu allemaal gereconstrueerd. Dat ik me ook echt mentaal herinner "dit is huge, dit is heel groot" is echt pas vanaf juni, juli.

Mevrouw **Kuiken**:

Maar heeft u zich actief bemoeid met het besluit tot de instelling van deze adviescommissie of de keuze voor Donner?

De heer **Rutte**:

Nee. Nee, op dat moment was dat het werk van de staatssecretaris. Die komt naar de minister en die zegt ...

Mevrouw **Kuiken**:

Was u actief betrokken bij de opdrachtformulering?

De heer **Rutte**:

Nee, niet zelf, en ook ambtelijk kan ik dat niet terugvinden, want dat is allemaal nog voor de ministerraad van 7 juni, waarin Menno Snel ons vertelt dat het allemaal veel groter is.

Mevrouw **Kuiken**:

Oké, dat neem ik van u aan. Daarom mijn volgende vraag. Staatssecretaris Snel ontdekt dat er meer mis is gegaan. Dan hebben we het weer over juni. Er is meer misgegaan in de CAF 11-zaak dan eerder werd gedacht en hij wil de ouders tegemoet gaan komen. Hij wil dat ook melden aan de ouders en hij krijgt het advies om onder anderen u te bellen. Heeft hij dat ook gedaan?

De heer **Rutte**:

Ja, ik begreep dat dat speelde. Dat zou kunnen.

Mevrouw **Kuiken**:

Dus voorafgaande aan de ministerraad van 7 juni.

De heer **Rutte**:

Het zou kunnen. Ik kan zeker niet zeggen dat het niet gebeurd is, maar ik weet het niet. In ieder geval waren wij het eens over de aanpak. Dat blijkt ook uit het verslag van de ministerraad en de stukken daaromheen. Dus als het gebeurd is, was dat amicable, in een goede sfeer. Ik heb verder geen reden om aan te nemen ...

Mevrouw **Kuiken**:

Heeft u mondeling met hem gesproken over het wel of niet tegemoetkomen aan ouders?

De heer **Rutte**:

Nee, nee, want dat was ook niet zijn voorstel. Dat blijkt ook uit de stukken.

Mevrouw **Kuiken**:

Dus u heeft niet voorafgaande aan de ministerraad met hem meegedacht of er wellicht een andere afweging gemaakt zou moeten worden over het al dan niet ...?

De heer **Rutte**:

Nee.

Mevrouw **Kuiken**:

En in juni vindt ook de ambtelijke afstemming plaats over de Kamerbrief van 11 juni.

De heer **Rutte**:

Ja.

Mevrouw **Kuiken**:

Een van uw raadsadviseurs schrijft dat hij het nodig vindt om het woord "compensatie" te noemen, ook al ligt dat juridisch ingewikkeld. Wat was uw opvatting?

De heer **Rutte**:

Ik was niet op de hoogte daarvan. Raadsadviseurs lezen na een ministerraad bij grote onderwerpen vaak -- niet altijd -- mee bij de verslaglegging daarvan in een Kamerbrief. Zij zullen dan op grond van wat zij menen dat de sfeer van de besluitvorming was, suggesties doen. Ik snap die suggestie ook. Uiteindelijk staat er in de brief: kijken hoe wij de ouders tegemoet kunnen komen. De raadsadviseur zegt dan: zou je niet beter het woord "compensatie" kunnen gebruiken?

Mevrouw **Kuiken**:

Maar is dat iets wat een raadsadviseur doet zonder uw medeweten?

De heer **Rutte**:

Ja.

Mevrouw **Kuiken**:

Is dat gebruikelijk?

De heer **Rutte**:

Ik hoop op dit moment dat acht raadsadviseurs dat type mails versturen aan departementen, ja.

Mevrouw **Kuiken**:

Oké. Was er een specifieke raadsadviseur voor de toeslagenaffaire vanaf dat moment?

De heer **Rutte**:

Jazeker, in ieder geval degene die dat nog steeds doet.

Mevrouw **Kuiken**:

Houdt hij of zij u ook specifiek hiervan op de hoogte?

De heer **Rutte**:

Als het nodig is. Als het nodig is. We zien elkaar iedere maandag even en los daarvan hebben wij natuurlijk door de week veel telefonisch contact.

Mevrouw **Kuiken**:

Wanneer werd die raadsadviseur die zich specifiek op de toeslagenaffaire richt ...? Sinds wanneer is hij of zij daarvoor specifiek aangewezen?

De heer **Rutte**:

Dat weet ik echt niet. Dat weet ik niet. Ik kan het voor u uitzoeken, hoor, en nog nasturen, als u dat wilt weten, maar ik zou dat zo gauw niet durven zeggen.

Mevrouw **Kuiken**:

Ik denk dat dat voor de reconstructie handig is, ook om te beseffen hoe alle informatieknooppunten lopen langs alle verschillende departementen. Ook omdat er vaak verwezen wordt: dat departement vond dit en dat departement vond dát. In de buitenwereld

is er, geloof ik, al de vergelijking gemaakt met een spel waarbij je elkaar in het oor fluistert. Dat is niet de vergelijking om ...

De heer **Rutte**:

Ik zag dat, ja.

Mevrouw **Kuiken**:

Dat is niet de conclusie die ik op tafel zou willen leggen, maar dat maakt wel dat het heel belangrijk is om al die draadjes heel specifiek na te lopen.

De heer **Rutte**:

Maar in dit geval, als ik dat mag toevoegen aan mijn vorige antwoord, adviseert de raadsadviseur dus over het concept van die Kamerbrief naar aanleiding van de ministerraad van 7 juni. Ik vond dat ook een verstandig advies, als ik het nu zo teruglees. Die zijn lang niet allemaal overgenomen, maar dat is ook niet erg, omdat het niet het ...

Mevrouw **Kuiken**:

Welke adviezen lagen er dan nog meer waarvan u nu vindt dat ze ...

De heer **Rutte**:

U heeft alle track changes. Maar dit was misschien wel de belangrijkste. Er staat ook nog iets bij van: hoe snel gaat Snel dan uiteindelijk ook geld of, wat is het, compenseren? Ik weet het niet precies. Er staat: gebruik het woord "compensatie". U heeft het stuk ook. Ik dacht dat er dan ook nog zoiets staat van: hoe snel kan dat of kan dat snel? Zoiets. Je ziet dat dit in de uiteindelijke versie niet allemaal is overgenomen. Dat is niet erg, omdat later de discussie op gang kwam of er ook gesproken is over al in die brief iets van een bedrag vermelden. Daar weet ik dus niks van. Ik weet pas heel recent dat die discussie blijkbaar ook gespeeld heeft.

Mevrouw **Kuiken**:

Nou, daar heb ik een vraag over of dat inderdaad recent is, want op 10 juni is opnieuw een telefonisch gesprek met staatssecretaris Snel gepland. Dit keer ging dat over de Kamerbrief waarin staat dat Donner wordt gevraagd te onderzoeken hoe aan ouders tegemoet kan worden gekomen. Dat betekent feitelijk dat compensatie wordt uitgesteld.

De heer **Rutte**:

Mij is in ieder geval nergens bekend dat er op dat moment een discussie was om naast ... Kijk, Donner zou, als je het allemaal zo terugleest, de opdracht krijgen om te adviseren over de hoogte en het systeem van de compensatie, wat in de brief op dat moment heet: hoe aan

de ouders tegemoet kan worden gekomen. De raadsadviseur zegt: gebruik het woord "compensatie". Je kunt zeggen dat dat een synoniem is. Hij zegt niet: je moet nu het bedrag noemen. Blijkbaar heeft er ook nog een sms-wisseling plaatsgevonden waarin het wel over bedragen ging, maar ik weet niet anders dan dat Snel naar de ministerraad ging en er daarna weer uit kwam -- ik dacht dat hij dat van de week hier nog heeft uitgelegd -- ervan uitgaande dat het verstandig was om in die brief nog geen bedrag te noemen.

Mevrouw **Kuiken**:

Dat klopt, maar uw raadsadviseur adviseert in ieder geval om het woord "compensatie" wel te noemen. Op basis van uw verklaring weten we nu ook dat er ook gezegd werd: hoe snel kan dat dan? Op 10 juni heeft u een telefonisch gesprek met Snel dat gaat over de Kamerbrief en dat er wel gewacht moet worden op Donner. Materieel betekent dat dus dat compensatie langer op zich laat wachten. Was u zich daarvan bewust?

De heer **Rutte**:

Nee, nogmaals, de discussie in de ministerraad ging ook helemaal niet over het noemen van een bedrag. Die ging over bezien hoe wij de intentie naar de ouders uitspreken dat wij dit willen rechtzetten.

Mevrouw **Kuiken**:

Is er nog gesproken over tijdstermijnen?

De heer **Rutte**:

Dat staat mij niet bij. Dat zouden we even moeten nazoeken in de stukken, maar dat staat mij niet bij.

Mevrouw **Kuiken**:

Oké. Ik ga nog een klein stukje verder in de tijd. In het najaar van 2019 blijft, zoals we nu weten, de kinderopvangtoeslagaffaire in de belangstelling van de Kamer en de media. Op welke wijze wordt u op dat moment betrokken bij dit onderwerp? Want u weet inmiddels hoe groot het is.

De heer **Rutte**:

Vanaf juni, juli 2019, dus vanaf die ministerraad van 7 juni 2019, is dit natuurlijk een groot onderwerp, ook maatschappelijk. Je ziet het ook als je de media-analyse maakt. Het begint in 2018 naar aanleiding van het Ombudsman... of in 2017. Maar zeker in 2018 begint het. Maar het Kamerdebat is gek genoeg pas in maart 2019, het plenaire debat. Je ziet het ook in

de media enorm groot worden vanaf juni 2019 qua aantal artikelen en berichten daarover. Maar los daarvan hadden wij de ministerraad gehad.

Mevrouw **Kuiken**:

Dat was het moment van 7 juni, maar dat was niet mijn vraag.

De heer **Rutte**:

Maar daarna ...

Mevrouw **Kuiken**:

Ik denk: ik laat u even praten, want dan komt er interessante informatie.

De heer **Rutte**:

Maar ik kom nu bij het antwoord op uw vraag. Vanaf juni 2019 krijg je dus ook de situatie waarin dit een heel groot onderwerp is. Ik kom Menno Snel natuurlijk regelmatig ook wel tegen. Vanaf dat moment doe ik de dingen die ik in zo'n geval doe.

Mevrouw **Kuiken**:

Wat zijn de dingen die u in zo'n geval doet? Ik bedoel: maak ons echt even wijs. Dit is echt een uitnodiging om gewoon even heel expliciet en heel concreet te zijn. Hoe gaat dat dan?

De heer **Rutte**:

Wat je dan doet in mijn taakopvatting is niet het dossier overnemen. Dat is ook niet nodig, want ik heb totaal het vertrouwen in Menno Snel en ik betreur nog steeds dat hij besloot op te stappen. Ik vond dat hij moest blijven, maar goed, ik respecteer zijn besluit uit december om weg te gaan. Ik had graag gezien dat hij was gebleven, want ik vond hem een goede staatssecretaris; dus alle vertrouwen in hem. Maar wat ik dan wél doe, is zeggen: dit is nu zo groot dat jij moet weten dat ik er voor je ben om een aantal dingen te doen. Ik zeg: als je wilt dat ik kritisch meedenk, dan doe ik dat en als jij problemen hebt met financiën -- stel dat je bepaalde kosten moet maken en daar gedoe over is -- dan ga ik je helpen om die knoop eruit te trekken. Ook zeg ik: als dingen snel naar de ministerraad moeten, afwijkend van de procedure -- er zijn allemaal strikte interne regeltjes over hoe stukken op de agenda moeten -- dan help ik je; dus als dat sneller moet en er zou gedoe over zijn door andere departementen. Al dat soort dingen. We hebben daar vanaf dat moment natuurlijk wel met een zekere regelmaat contact over gehad.

Mevrouw **Kuiken**:

Op welk moment heeft staatssecretaris Snel gebruikgemaakt van uw aanbod tot hulp?

De heer **Rutte**:

Niet zo concreet als in: nu moet je wat doen! Maar we hebben wel vanaf dat moment, iedere keer als we elkaar zagen -- en een enkele keer is er natuurlijk ook gebeld -- contact daarover gehad. Ik kan niet precies terughalen wanneer dat was, maar over zo'n groot onderwerp ... Ja, natuurlijk! Vorig jaar hadden we vanaf oktober natuurlijk ook de heel grote kwestie van de stikstof. Toen had ik eenzelfde onderwerp met Carola Schouten.

Mevrouw **Kuiken**:

Oké, maar we kunnen in ieder geval vaststellen dat u vanaf het najaar van 2019 eigenlijk ...

De heer **Rutte**:

Vanaf juni, juli.

Mevrouw **Kuiken**:

ç vanaf juni, juli nog steeds ...

De heer **Rutte**:

Ja, toen sprak ik regelmatig met hem daarover. Ik hield mij beschikbaar waar dat nodig was, maar ik had ook het volste vertrouwen in zijn aanpak.

Mevrouw **Kuiken**:

Zeker, maar dat betekent in ieder geval dat u op een vrij precies niveau op de hoogte was van de ontwikkelingen.

De heer **Rutte**:

Nee, niet van alle details. Dat vind ik ook niet mijn taak. Dat kan ook niet vanuit Algemene Zaken, nogmaals, met die kleine bestaafing. Maar hij moest wel weten dat hij, als hij tegen problemen zou aanlopen, een collega heeft ...

Mevrouw **Kuiken**:

Oké, maar u zei ... Ik ga proberen het te herformuleren. U zei wel dat u vanaf dat moment regelmatig contact had. Dan heb je niet alleen maar contact over ...

De heer **Rutte**:

Maar niet over de details van de uitvoering.

Mevrouw **Kuiken**:

Nee, maar toch wel over de grootste knelpunten of uitdagingen?

De heer **Rutte**:

Als hij ergens tegenaan zou zijn gelopen ... Ik herinner me overigens niet dat hij echt tegen een probleem aanliep, maar af en toe wil je weleens even sparren: hoe gaan we hiermee om?

Mevrouw **Kuiken**:

Maar waar ging het dan bijvoorbeeld over? Het ging niet over de kleur van iemands sokken. Wat is het dan wel?

De heer **Rutte**:

Het was weleens een keer een verzuchting. Hij wist zich helemaal vrij om ook eens een keer bij mij te verzuchten over hoe moeilijk het soms was om stukken boven water te krijgen binnen het departement. Ook verzuchtte hij -- ik dacht dat hij dat ook hier bij de commissie heeft gedaan -- over hoeveel druk er vanuit de Kamer was om stukken op te zoeken. Hij probeerde tegelijkertijd natuurlijk ook om alles te doen om zo snel mogelijk -- mede op basis uiteraard van Donner -- een eerste genoegdoening mogelijk te maken. Dat soort verzuchtingen, het even als collega's met elkaar erover hebben. Dan zeg je dat het zwaar is, maar ook: weet je, jij zit er en je zit er voor een reden, namelijk omdat je goed bent en ik heb alle vertrouwen in je.

Mevrouw **Kuiken**:

Oké. Vanaf 2019 staat de toeslagenaffaire vaak op de agenda. U krijgt als minister-president ook de voorbereidende stukken daarvoor. Het valt ons in de adviezen wel op dat het niet altijd over de inhoud gaat -- of vaak niet -- maar vooral over de omgang met de Kamer.

De heer **Rutte**:

Dat is natuurlijk ook mijn rol. De inhoud moeten de vakdepartementen doen. Er was ook totaal vertrouwen op dat punt. Maar het gaat er natuurlijk ook om hoe het kabinet functioneert in de coalitie en met de Kamer. Hoe zorg je ervoor dat de besluitvorming leidt tot een besluitvorming die ook kan worden uitgevoerd?

Mevrouw **Kuiken**:

Dus u herkent wel dat het vaak niet over de inhoud gaat, maar vooral over het proces.

De heer **Rutte**:

Zeker. Je zult bijvoorbeeld in de stukken heel vaak vinden dat ik vraag -- daar werd ik zo af en toe gallisch van -- of dit goed is afgestemd met de coalitiepartijen, omdat we al tijden geen meerderheden meer hebben. Hebben we hiervoor een meerderheid in de Eerste

Kamer? Wat vinden GroenLinks en PvdA ervan in de Tweede Kamer? Omdat je natuurlijk zoekt naar ... Kijk naar het pensioenakkoord en het Klimaatakkoord. Dat geldt hier natuurlijk ook, dat je steeds kijkt: heeft onze aanpak ook draagvlak?

Mevrouw **Kuiken**:

Maar u had het er net ook over ... Ik ga er zo meteen nog een aantal specifieke vragen over stellen, maar u zei net ook: het was een ravijn. Voor wie?

De heer **Rutte**:

Als je er nu op terugkijkt, is er een bal gaan rollen vanaf blijkbaar al 2009, 2010 met De Appelbloesem. In 2016 is er, zo heb ik teruggehaald, nog een motie-Siderius. Die bal is doorgerold. In 2017 was er eerst de Raad van State-uitspraak in een individuele zaak en dan het Ombudsmanrapport. De bal rolt door en rolt door tot eigenlijk juni 2019. Dan pas wordt de zaak echt opgepakt. CAF 11? O. CAF breed? O, hardheid stelsel. Die bal rolt het ravijn in en heeft natuurlijk geleid tot zo verschrikkelijk veel schade bij mensen, mensen die totaal ...

Mevrouw **Kuiken**:

Maar wie is hier de bal?

De heer **Rutte**:

De bal is dit dossier. "In het ravijn storten" is zichtbaar maken wat ik net buiten ook weer zag en ook in januari, dat het verschrikkelijk is dat mensen echtscheidingen hebben, dat kinderen het heel zwaar hebben, dat mensen hun baan hebben verloren en dat bedrijven kapot zijn gegaan, omdat hele goedwillende Nederlanders tussen de spaken en de wielen van de overheid zijn terechtgekomen en zich op geen enkele manier meer gesteund wisten door de overheid in deze afgrijselijke kwestie en, sterker nog, de overheid tegen zich zagen.

Mevrouw **Kuiken**:

Dat is niet altijd het beeld dat wij uit de ministerraadstukken halen. Het roept ook wel een beetje de vraag op wat nu eigenlijk vooropstond: het helpen van ouders of het managen van een politiek probleem.

De heer **Rutte**:

Het helpen van ouders.

Mevrouw **Kuiken**:

Mag ik u een aantal voorbeelden geven om op te reageren? In de adviezen aan u ter voorbereiding van de ministerraad zien we dat het gaat om politiek sonderen. U gaf dat net

als voorbeeld aan. Maar het gaat ook heel expliciet over de heer Omtzigt, het Kamerlid voor het CDA, en niet in de allervriendelijkste bewoordingen.

De heer **Rutte**:

Ja, natuurlijk, je praat met elkaar als collega's ook over wat er in het parlement gebeurt. Dat is onvermijdelijk.

Mevrouw **Kuiken**:

We zien ook dat de door de Kamer gevraagde tijdslijn feitelijk en kort zal blijven.

De heer **Rutte**:

Dat kan ik niet precies plaatsen. Waar was dat?

Mevrouw **Kuiken**:

We zien gewoon voor een deel terug uit de reconstructies en stukken -- u bevestigt dat zelf ook al -- dat het niet alleen maar over de inhoud ging, maar vooral ook over het politieke proces. U zegt: ja, dat klopt, ik moest sonderen.

De heer **Rutte**:

Dat is toch allebei nodig? Wat je wilt, is ... Je hebt vanaf 2017 ... Als je erop terugkijkt is dat jaar 2018 in een aantal verhoren al een verloren jaar genoemd. Er werd toen nog gesproken over €500 per halfjaar langer dan de bezwaartermijn en dat mensen nog in beroep konden gaan, geloof ik. Het duurt tot juni 2019 dat we echt daadwerkelijk zeggen: we moeten nu een advies hebben hoe we de ouders tegemoet kunnen komen. Snel praat in het debat dan over schadevergoedingen, schadeloosstellingen. Het duurt dan nog tot Donner uiteindelijk uitkomt, later dat jaar, voordat dat voor de kerst dan met kunst- en vliegwerk ... Verschrikkelijk natuurlijk.

Mevrouw **Kuiken**:

U vat dat uitstekend samen, alleen ...

De heer **Rutte**:

Daar zie je toch dat dat allemaal gericht was op genoegdoening doen aan de ouders, maar tegelijkertijd werkt het kabinet natuurlijk in een politieke context.

Mevrouw **Kuiken**:

Dat zouden we verwachten. Het heeft ons alleen echt verbaasd, op basis van de voorbereiding van de ministerraadstukken, dat het vooral over andere dingen gaat. Daarvan

noem ik een aantal voorbeelden, namelijk over het politiek sonderen, over kwalificaties over de heer Omtzigt ...

De heer **Rutte**:

Maar mijn antwoord is ...

Mevrouw **Kuiken**:

... over een korte tijdlijn, over het niet verstrekken van de Wob, over de politieke risico's. Snapt u een beetje dat dat beeld kan ontstaan op basis van de adviezen?

De heer **Rutte**:

Nee ... Natuurlijk, ik snap dat. Ik snap helemaal wat u zegt, alleen is het allebei waar. Het kabinet is bezig met het regelen van de schadevergoeding. Tegelijkertijd wordt het groter en groter. Het gaat van CAF 11 naar CAF naar duizenden mensen, blijkt inmiddels, echt vele duizenden mensen die het slachtoffer zijn geworden van die niet-proportionele terugbetaling. Het wordt dus steeds groter. Donner komt met zijn tussenrapport en komt met zijn eindrapport. Alles is erop gericht om zo goed mogelijk genoegdoening te geven. Dat zit natuurlijk in het vakdepartement. Dat doet Menno Snel en daar werkt hij dag en nacht aan. Vervolgens is er ook nog een Tweede Kamer die er debatten over heeft en ermee bezig is, waar hij verslag van uitbrengt in de ministerraad. Dat is natuurlijk ook logisch. Daar moet je het ook over hebben. Dat hoort allebei. Dat hoort er natuurlijk ook bij. Maar daarmee is dat eerste niet níét de prioriteit; dat eerste is de prioriteit. Dat tweede is de achtergrondmuziek waartegen zich dat afspeelt: de politieke context en wat er maatschappelijk gebeurt.

Mevrouw **Kuiken**:

Ja, maar die achtergrondmuziek is luid.

De heer **Rutte**:

Ja, omdat de ministerraad niet praat over: hoe gaan we nou compenseren? Dat doet het departement van Financiën. Wij gaan niet met 24 collega's hem adviseren hoe hij dat moet doen. Dan komt hij met voorstellen en die vinden wij goed, omdat hij feitelijk Donner overneemt. Hij heeft Donner ingesteld en vervolgens neemt hij Donner over. Als je er dan in de ministerraad over komt te spreken, is het dus niet een soort collectieve brainstorm over hoe je de compensatie zou kunnen doen. Dat is belegd bij Donner en wordt overgenomen. Dan gaat het er natuurlijk ook over wat er verder gebeurt op dit onderwerp, ook in de Kamer en maatschappelijk.

Mevrouw **Kuiken**:

Oké. U zei het zelf al een beetje: u noemde het beeld van een ravijn. Ik denk dat dat een treffende beeldspraak is. U heeft in 2019 behoorlijk wat overleggen gevoerd over de toelagenaffaire. Als u achteraf terugkijkt, heeft u zelf dan voldoende oog gehad voor wat dit feitelijk heeft betekend en betekent voor de mensen om wie het ging?

De heer **Rutte**:

Dat ik het echt voor mijn gezicht kreeg, was eigenlijk pas in januari dit jaar. Dat had ik misschien eerder moeten doen. Er was een verzoek van de Kamer: ga ook zelf in gesprek met ouders. Mevrouw Leijten heeft toen geholpen om dat voor te bereiden. Dat was het gesprek in Rijswijk op 20 januari. Dat vond ik zeer emotioneel. Ik denk niet dat ik iets anders had gedaan als ik dat gesprek eerder had gehad, omdat ik vond en vind ...

Mevrouw **Kuiken**:

Waarom niet?

De heer **Rutte**:

Omdat ik vond en vind dat Snel de goede dingen deed. Vanaf juni heeft hij alle stappen gezet die moesten worden gezet: een commissie ingesteld die advies zou uitbrengen over de compensatie en dat advies overgenomen. Vervolgens zagen we het steeds groter worden. Dat heeft ook geleid tot het Donner 2-advies, waardoor het niet over 300 ouders gaat maar inmiddels over vele, vele, vele duizenden mensen. Ik vind dus dat hij dat goed deed. Ik heb geprobeerd -- ik schetste net hoe ik dat normaal gesproken ook doe -- om niet een dossier over te nemen, maar om hem daarin te ondersteunen. Het had mij misschien nog extra geholpen als ik dat gesprek in Rijswijk al eerder had gehad, dat ik er eerder persoonlijk gezichten bij had gehad.

Mevrouw **Kuiken**:

Klopt het dat u dat gesprek ook heeft gedaan op basis van aandringen van de Kamer in een motie?

De heer **Rutte**:

Ja, mede. Ik heb toen ook gezegd dat ik die motie hartstikke uitvoerbaar vond.

Mevrouw **Kuiken**:

Maar had u niet de behoefte om dat zelf van tevoren te doen?

De heer **Rutte**:

Ja. Ik moet het even terughalen, maar volgens mij kwam dat ook wel een beetje bij elkaar. Ik vond dat echt heel verstandig, net zoals ik ook naar Groningen ga. Het is niet zo dat ik zelf het aardbevingsdossier heb, maar ik ga regelmatig naar Groningen om te praten met mensen daar. Rondom stikstof praat ik met mensen en bedrijven in het Catshuis die het slachtoffer zijn van ...

Mevrouw **Kuiken**:

En de schadevergoeding? Zat daar ook intrinsieke motivatie of was dat in uw optiek meer op aandringen van de Kamer?

De heer **Rutte**:

Dat heeft het kabinet besloten, in juni. Hoe gaan we de ouders tegemoetkomen? In het debat werd snel de schadeloosstelling genoemd, om dat op basis van het Donneradvies te doen. Dat hebben we natuurlijk overgenomen. Dat is daarna nog verder uitgebreid, want we hebben nog de terugwerkende kracht -- we hoeven niet die details in; u kent het dossier -- van vijf jaar verlengd en de bedragen verlaagd boven welke je toegang hebt tot de vergoedingen. Dat deden we allemaal in nauwe samenspraak met ...

Mevrouw **Kuiken**:

Datgene waar u over spreekt is de compensatie. Dat gaat niet over de schadevergoeding. Bent u zich daarvan bewust?

De heer **Rutte**:

Ja, dat hangt toch samen?

Mevrouw **Kuiken**:

Nee, de compensatie wordt in het kabinet besproken maar de schadevergoeding wordt uiteindelijk door de Kamer geregeld. Maar goed, ik denk dat ik mijn ...

De heer **Rutte**:

Ja, maar toch op basis van Donner ook? Het is toch uiteindelijk Donner die met een advies komt dat dan in het Kamerdebat leidt tot een gezamenlijke opvatting van kabinet en Kamer over hoe we hiermee omgaan.

Mevrouw **Kuiken**:

Ik denk dat ik voor nu mijn vragen heb gesteld. Er komen straks nog een aantal vragen.

De heer **Van der Lee**:

Ik wil hier nog één vraag over stellen. U benadrukt de hele tijd dat u achter de lijn stond die Snel met u deelde. Mijn vraag is naar die doorrollende bal. Als u eerder het gevoel had gehad dat er nu proactief wat moest gebeuren ... Ik denk ook terug aan het verhoor van de heer Snel dat we hebben gehad, die zelf ook erkent of zegt: ik ben te lang meegegaan in de defensieve lijn van de Belastingdienst, ik ben te lang zelf in de tunnel gebleven. Had u dan uw collega-bewindspersoon daar echt op gewezen?

De heer **Rutte**:

Het is wel heel gratuit wat ik nu ga zeggen, want het antwoord is dan ja, hoop ik. Ja, ik hoop dat ik dan het goede zou hebben gedaan, maar de signalen waren er niet, althans niet zodanig dat die ... Kijk, Menno Snel kwam in juni naar de ministerraad en zei: het is nog allemaal veel groter. Wij hadden allemaal schrik: dit is heel erg. Daarna waren er uiteraard alle acties die daaruit voortkwamen. Ja, dan kun je je wel gaan afvragen: had ik eerder moeten aanslaan op een bericht in Het Financieele Dagblad over het Rekenkamerrapport? Ja, dat kun je je allemaal afvragen.

De heer **Van der Lee**:

Ja, maar dan vraag ik ...

De heer **Rutte**:

Als het al niet bij zo'n groot beleidsdepartement zelf zichtbaar is, dan is het bijna onmogelijk om het buiten zo'n departement ...

De heer **Van der Lee**:

Ja, maar ik wilde u toch uitnodigen ...

De heer **Rutte**:

Maar natuurlijk zou ik hopen dat ik op die signalen had gereageerd.

De heer **Van der Lee**:

Ik wil u dan uitnodigen om iets meer afstand te nemen. U bent ruim tien jaar premier. U bent misschien wel een van de meest invloedrijke, zo niet de invloedrijkste politicus van dit decennium. Er zijn drie bewindslieden in uw periode verantwoordelijk geweest voor de Belastingdienst. De heer Weekers moest aftreden, de heer Wiebes heeft een hele zware tijd gehad tijdens die verantwoordelijkheid en de heer Snel komt met best forse problemen in aanraking. Denkt u op een gegeven moment dan niet: "Er zit daar een structureel probleem.

Er moet toch proactiever worden gehandeld. Ik moet me meer bemoeien met dat dossier, met de dienst, met de issues die daar spelen"?

De heer **Rutte**:

Dat laatste niet, dat is niet mogelijk. Maar ik wist wel dat Menno Snel, ook met volle steun van Wopke Hoekstra, natuurlijk scherp had dat er rond de Belastingdienst van alles nodig was. Daar werkten ze aan en daar werken ze aan; ja, niet Menno Snel helaas, maar de nieuwe staatssecretarissen. Dat staat natuurlijk los van dat binnen de Belastingdienst deze bal naar het ravijn aan het rollen was op het onderwerp waar we het vandaag over hebben. Natuurlijk zijn die dingen met elkaar verbonden, maar het zijn ook twee aparte zaken.

De **voorzitter**:

We gaan even schorsen, want u zit al twee uur op uw stoel. En wij ook; misschien is dat nog wel belangrijker. We gaan even schorsen. Over een kwartiertje komen we weer terug.

De vergadering wordt van 15.19 uur tot 15.34 uur geschorst.

De **voorzitter**:

Ik hervat de vergadering en wil de bode vragen om de getuige binnen te leiden.

Zo, heeft u koffie gehad?

De heer **Rutte**:

Chocomel. Ze kennen mijn recept hier.

De **voorzitter**:

Dan kunnen we verder. Het woord is aan de heer Van der Lee.

De heer **Van der Lee**:

Meneer Rutte, u vertelde al over het gesprek dat u in januari heeft gehad met een groep ouders. Na dat gesprek maakte u een vergelijking met de aanslag op de MH17 en de aardbevingen in Groningen. Kunt u nog even uitleggen waarom u die vergelijking maakte?

De heer **Rutte**:

Het zijn natuurlijk altijd arbitraire vergelijkingen; ze zijn gevoelsmatig. Als ik probeer terug te kijken op toen negen jaar en nu tien jaar in deze baan, dan zijn dat ontzettend grote onderwerpen. De MH17 is niet door Nederland veroorzaakt, maar in Groningen betreft het natuurlijk mensen die met de aardbevingen op een vreselijke manier in de ellende zijn gekomen. Iets wat ooit begonnen is als iets heel moois, de gaswinning, eindigt in een drama.

En hier, waarom zo groot? Ik zei het net al even. Zo voel ik dit. Ik zit in de politiek om te proberen in Nederland fatsoenlijk bestuur mogelijk te maken. Als ik lesgeef op donderdagochtend en het gaat over de rechtsstaat, dan leg ik de kinderen uit dat de rechtsstaat in de kern betekent dat wij beschermd worden tegen de almacht van de overheid. Hier is een verschrikkelijk ongeluk gebeurd, waarbij -- zoals we inmiddels weten -- duizenden mensen niet alleen financieel hard geraakt zijn, maar zich ook fraudeur voelen, zich aan de kant gezet voelen, zich door de overheid, door de Staat, door Nederland afgewezen voelen. Ik heb er net een aantal buiten gesproken. Huwelijken zijn kapot, banen zijn weg, bedrijven zitten in de verschrikkelijkste problemen.

De heer **Van der Lee**:

Mag ik toch even doorvragen over de vergelijking? Over de situatie in Groningen is door onder anderen de heer Wiebes gezegd: dit is overheidsfalen van on-Nederlandse proporties. Geldt dat ook voor dit dossier?

De heer **Rutte**:

Dit is overheidsfalen. Ja, ik pas er even voor op om hier allerlei etiketten op te plakken. Ik noem het een verschrikkelijk ongeluk, waarbij ... Ik moet het bij mezelf houden. Laat ik nou zelf proberen de bijvoeglijke naamwoorden te zoeken. Het is de bal die het ravijn in rolde en niemand stak de poot uit. Men kon het niet zien, heeft het niet gezien of zag het in de verte, en in juni lag de bal in het ravijn.

De heer **Van der Lee**:

Nu ga ik toch even door op die parallel. De MH17 is duidelijk niet veroorzaakt door de Nederlandse overheid.

De heer **Rutte**:

Nee, dat zei ik net. Het is wat anders dan Groningen.

De heer **Van der Lee**:

Ja, maar nu spreekt u over deze zaak toch weer in termen van een verschrikkelijk ongeluk.

De heer **Rutte**:

Ja, maar niet als MH17. Ik bedoel te zeggen dat ... Er is toch, neem ik aan, niemand die dacht: we gaan eens duizenden Nederlanders kapot proberen te maken. Maar het is wel gebeurd. En dat is zo verschrikkelijk. Wij als overheid, als schild voor de zwakken, de rechtsstaat als instituut, als kernbegrip om ons te beschermen tegen die overheid als die kwaad zou willen; het raakt aan deze grote onderwerpen. En dit is geen wetenschappelijke

vergelijking op een weegschaal van onderwerpen, maar met de emotie die ik voel bij de afgelopen jaren, was dat een oprechte vergelijking.

De heer **Van der Lee**:

Kunt u het dan nog een keer toelichten? Want u wist al het nodige over het dossier -- dat heeft u ook verteld -- vanaf zeg mei 2019 tot aan het einde van het jaar, met ook het aftreden van de heer Snel. In januari was dat gesprek met de ouders. Leverde dat nog een andere kijk op de zaak op? Heeft dat bij uzelf nog tot additionele stappen geleid? En welke zijn dat?

De heer **Rutte**:

Niet additionele stappen, wel verdieping. Ik noem het gezicht dat het krijgt, los van de krantenartikelen en de programma's op televisie, waarin ik ook had gezien welke vreselijke impact het heeft. Maar dan kijk ik er als tv-kijker naar. Maar het urenlang praten met mensen die vertellen, stap voor stap, wat ze is overkomen, hoe ze hebben geprobeerd ertegenin te gaan. Dat ene zinnetje uit Donner: mensen die nauwelijks aan de aanpak konden ontsnappen. Ik heb het nog even geprobeerd erbij te zoeken. Dat is een zinnetje. In november kwam het rapport van de commissie-Donner uit. Vreselijk als je het leest! Maar de emotie krijg je er pas bij als je die mensen ziet, als je hoort wat het met hen gedaan heeft. Ik doel op de tien mensen net hierbuiten. Dat is verschrikkelijk. En ik ben op dat moment ook het gezicht van die overheid, toch? Ik kan toch niet zeggen: ja, dat was daar. Nee, natuurlijk niet.

De heer **Van der Lee**:

Wat is nu in de kern uw analyse van het feit dat het zo lang heeft geduurd voordat dit zichtbaar werd en werd opgepakt en aangepakt?

De heer **Rutte**:

Omdat er nooit de zuurstof van ... Zoals dat wel bij die fraudewet ... Er is een directe parallel met de fraudewet. Laten we nou reëel zijn. Er is een directe parallel met de fraudewet, want die deed feitelijk hetzelfde. Maar toen waren er de signalen en toen is daarop geacteerd. En die waren hier ... We zeggen nu: misschien waren ze er wel. De Ombudsman, de Raad van State, andere instanties, Appelbloesem, de motie-De Mos, de motie-Siderius. Als je het nu allemaal terugleest -- dat heb ik de afgelopen week natuurlijk ook gedaan -- dan zeg je: er waren wel degelijk ook signalen. Maar het is uiteindelijk pas in juni 2019 dat het gebeurt. Dus blijkbaar is het mogelijk geweest om dit te doen, in ieder geval tot 2017, tot het Ombudsmanrapport, en dan duurt het nog anderhalf jaar voordat het echt de aandacht krijgt die het nodig heeft.

De heer **Van der Lee**:

Hoe kijkt u nu terug naar de door u gepropageerde fraudeaanpak? U hebt daar ook een aanjagersrol in vervuld. Hoe kijkt u daar nu op terug? Heeft daar een relatie gezeten?

De heer **Rutte**:

Ik wil daar heel precies in zijn, omdat ik hier geen onzin wil vertellen. Ik vind nog steeds, ook vandaag, dat fraude moet worden aangepakt. Daar denk ik niet anders over. Als je dat niet doet, dan verlies je het hele draagvlak onder de sociale zekerheid. Dat is cruciaal. Twee is, ook heel precies: ik meen oprecht dat in de Ministeriële Commissie Fraudebestrijding die balans altijd gezocht is. Niettemin, er was maatschappelijke druk. Bulgarenfraude, pgb-fraude. Ik weet niet zeker ... Niemand mag zeggen, omdat er maatschappelijke druk was, omdat er over fraude werd gesproken, omdat de politiek er mee bezig was: o, dan kunnen we verder gaan dan we ooit menselijk zouden willen gaan. Niemand kan zich daarachter verschuilen. Maar het kan wel gebeurd zijn. Het kán wel gebeurd zijn. En dat is natuurlijk ook iets wat ik diep zoekend in mijn ziel probeer te achterhalen: had ik me daar eerder bewust van kunnen zijn? Ik vind dat heel moeilijk. Nu zeg je natuurlijk: had ik het maar eerder gezien.

De heer **Van der Lee**:

Maar dat is niet mijn vraag. Ik herhaal die zo, maar ik lees nu eerst even wat anders voor. Dat is een wetenschappelijk onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen, dat in juni 2018 is verschenen. Die heeft echt meerjarig onderzoek gedaan naar de impact van harde fraudeaanpak op het terrein van inkomensgerelateerde voorzieningen. En wat concluderen die wetenschappers? Dat het uiteindelijk meer averechts werkt dan dat het de hoeveelheid fraude vermindert. Het voedt het wantrouwen. Mensen gaan de overheid zien als een politieagent. En het doet niet wat u misschien beoogde: een stevig fraudebeleid. De eindresultaten zijn anders. En als ik dat koppel aan wat we nu zien rond de kinderopvangtoeslagaffaire, dan zeg ik dat het vertrouwen in de rechtsstaat niet alleen geschonden is bij de direct gedupeerden, maar bij een groot deel van Nederland. En wat gaat u nu doen om dat vertrouwen te herstellen?

De heer **Rutte**:

Nogmaals, ik ken dat rapport van Groningen niet. Ik blijf van mening -- en dat vind ik echt -- dat als er in Nederland grote bedragen via de overheid worden uitgekeerd aan mensen die daar terecht aanspraak op maken, we dat heel zorgvuldig moeten doen. En als daar dingen echt fout gaan, dan moet je ze ook adresseren. Ik ben in 2002 de politiek in gegaan en begonnen als staatssecretaris voor bijstandszaken. Ik had toen twee prioriteiten. Dat was

vrouwen in de bijstand niet thuis laten zitten omdat ze kinderen hebben, maar proberen er alles aan te doen om hen in combinatie met de kinderen toch aan te slag te laten komen. Want anders is de kans levensgroot dat ze de rest van hun leven in de bijstand blijven, omdat ze te lang van de arbeidsmarkt weg zijn.

En dat was ten tweede fraudebestrijding, omdat er in die periode veel signalen waren van fraude rond de bijstand bij de gemeentelijke sociale diensten. Dat was ook een van de redenen om die wet toen te decentraliseren naar de gemeenten. Dat vind ik. En tegelijkertijd moet dat natuurlijk reëel zijn, moet dat altijd in balans zijn. Dat hebben we ook gezocht in die ministeriële commissie met de hoofdtaak die de overheid heeft, namelijk ...

De heer **Van der Lee**:

Nee, maar ik constateer dat die balans er in de praktijk niet is geweest ...

De heer **Rutte**:

Wel bij de fraudewet.

De heer **Van der Lee**:

Bij de fraudeaanpak niet, denk ik. Het heeft althans geleid tot een aanpassing van de SZW-wet op de fraudebestrijding. Maar je ziet dat het bij de toeslagen toch heel vervelend heeft doorgewerkt. En je ziet daarna wetenschappelijk onderzoek dat laat zien dat de effecten van dat beleid niet hebben geleid tot het doel maar, sterker nog, averechtse kanten vertonen. Mag ik u dan de volgende vraag stellen? Kent u het boek *De meeste mensen deugen*?

De heer **Rutte**:

Ja.

De heer **Van der Lee**:

Heeft u het ook gelezen?

De heer **Rutte**:

Nee, stukken eruit. En ik heb er stukken óver gelezen. Er is natuurlijk veel aandacht voor geweest. Ik heb niet het boek zelf gelezen.

De heer **Van der Lee**:

Het interessante aan dat boek is dat het op een wetenschappelijke manier analyseert dat wij op een bepaalde manier geprikkeld worden, door veel aandacht in de media en in politieke debatten, en door soms ook gemanipuleerde interpretaties van experimenten, om gauw te

denken dat de ander niet helemaal deugt en geneigd is tot het kwade. Ik hoorde u eerder zeggen: de 99% goedwillende Nederlanders moeten niet lijden onder het beleid. Is dat niet toch te veel gebeurd in het fraudebeleid waar u zich hard voor heeft gemaakt?

De heer **Rutte**:

Maar u legt een rechtstreekse link, die ik oprecht niet voel, zie en ervaar. Ja, ik ben ook een optimist. Ik ben ook iemand die gelooft in het goede van de mens. Ik denk dat de mens in principe geneigd is om het goede te doen, en dat we de samenleving het mooist kunnen inrichten, zo zeg ik als liberaal, door mensen een grote mate van vrijheid te laten, zodat ze zich vanuit hun talent kunnen ontwikkelen in de richting waarin ze zich willen ontwikkelen. Dan is de kans ook het grootst dat ze zich om anderen gaan bekommeren. We zien het verband in de samenleving. Dat komt daar juist uit voort. Dat is mijn diepste politieke overtuiging. Daarom zit ik in de politiek. Daarom ben ik liberaal. En tegelijkertijd gaan er dingen niet goed. Ook die moet je aanpakken. Ik wil dus dolgraag dat rapport van de Rijksuniversiteit Groningen bestuderen. Daar ben ik zeer in geïnteresseerd, maar ik ben het er niet op voorhand mee eens. Ik ben het er ook niet op voorhand mee eens ... Ik ben het er zelfs helemaal niet mee eens dat iemand die dacht rondom die CAF 11-zaak ... Ik citeer nog een keer Donner, want dat is toch belangrijk. Hij zegt: "Mensen dachten nauwelijks aan deze aanpak te kunnen ontsnappen." Dat is voor mij nog belangrijker dan de institutionele vooringenomenheid, waar hij terecht over spreekt. Ik vond deze zin nog aangrijpender toen ik 'm teruglas. Niemand kan, omdat er een commissie fraude was of er aandacht in de politiek was voor fraudebestrijding, denken: o, dan mag ik dit zeker doen; dan mag ik mensen net zo lang achter hun broek aan zitten en eindeloos vragen blijven stellen die ze ...

De heer **Van der Lee**:

Ja, dat punt heeft u eerder gemaakt.

De heer **Rutte**:

... niet meer kunnen beantwoorden en nóg eens een keer dit en dit en dit. Dat kán niet. Maar de voorzitter stelde mij de vraag: kun je ook garanderen dat die link er niet is? En die vraag kan ik niet met ja beantwoorden. Die garantie kan ik niet geven, dat mensen niet hebben gedacht: nou ja, er is zó veel aandacht voor, dan zal dit ook wel ...

De heer **Van der Lee**:

Nee, maar het is wel een feit dat de heer Weekers na de Bulgarenfraude naar Utrecht ging, naar de mensen van Toeslagen, en dat daar is gezegd dat het nog veel steviger moest. Dat was in dezelfde tijd. Het was in de tijd waarin de ministeriële commissie werd geïnstalleerd.

De heer **Rutte**:

Toch nog één reactie ...

De heer **Van der Lee**:

Nee, ik ga u een andere vraag stellen, die echt gericht is op reflectie van uw kant. Als u nu terugkijkt, de film terugdraait, vindt u dan dat de Kamer adequaat is geïnformeerd over het hele verloop van deze kinderopvangtoeslagaffaire?

De heer **Rutte**:

Nee, als je het hele dossier terugkijkt: nee. En dat begint natuurlijk met dat memo.

De heer **Van der Lee**:

En welke les trekt u daar nu uit?

De heer **Rutte**:

Dat dat heel verkeerd is en dat het dus terecht is dat we bij het ministerie van Financiën proberen om dat te veranderen. Die cultuur moet anders. Dat memo van mevrouw Palmen had natuurlijk wél naar boven moeten komen. Dat had wél de politieke leiding moeten bereiken en daar had wél op geacteerd moeten worden. Dat signaal was tig keer sterker dan die ene Raad van State-uitspraak uit 2017. Als je het tot je door laat dringen, was dat sterker dan het rapport van de Nationale ombudsman.

De heer **Van der Lee**:

Mijn vraag is echt breder bedoeld dan sec Financiën en de Belastingdienst. Ik vraag ook naar uw rol in de verhouding tot de Kamer. We hebben hier een heel belangrijk ongeluk, zoals uw kwalificatie luidde, een bal die in het ravijn stort.

De heer **Rutte**:

Ja, een verschrikkelijk ongeluk.

De heer **Van der Lee**:

Welke les trekt u daar nou uit als het gaat om de informatievoorziening in brede zin aan de Kamer? Moet die niet veel sneller, veel beter? Moet u niet de Ruttedoctrine heroverwegen?

De heer **Rutte**:

Die Ruttedoctrine, zoals ze het dan noemen, gaat over iets specifiefs, en daarvan blijf ik staande houden dat dat goed is, namelijk dat ambtenaren onderling moeten kunnen nadenken, brainstormen, ook op papier en ook richting de bewindspersoon, zolang er nog

geen besluit genomen is. Dat moet echt kunnen. Als we dat in Nederland kapotmaken, ben ik bang voor de kwaliteit van de politieke besluitvorming. Dat is iets anders dan waar u het hier over hebt, want dat ben ik met u eens. En als u mij vraagt "wat is jouw rol daarin?" dan is dat natuurlijk dat ik mijzelf op basis van dit hele dossier zeer verplicht voel om dat met nog veel meer kracht dan ik blijkbaar tot nu toe heb kunnen doen, ook te uiten. Ik voel de verplichting om tegen iedereen in Nederland die bij de overheid werkt en op stukken zit waarvan hij denkt "dit komt me eigenlijk niet zo goed uit, maar ik zou het nu moeten verstrekken", te zeggen dat hij die stukken wel moet verstrekken en ervoor moet zorgen dat ze de politieke leiding bereiken, zodat er op signalen geacteerd kan worden. Dat staat echt los van onze discussie eerder vandaag over de vraag hoe je omgaat met de discussie tussen beleidsambtenaren en de minister. Daarin moet je wél ruimte laten voor vertrouwelijkheid. Dat is echt belangrijk. Maar dat is iets totaal anders dan deze zaak.

De heer **Van der Lee**:

De commissie-Donner concludeerde vrij hard dat er in deze kwestie sprake was geweest van onrechtmatigheid en institutionele vooringenomenheid.

De heer **Rutte**:

Ja.

De heer **Van der Lee**:

Is er in de afgelopen jaren ook op het niveau van het kabinet niet een zekere mate van vooringenomenheid geweest als het ging om de aanpak van fraude?

De heer **Rutte**:

Ik meen oprecht dat wij steeds hebben gezocht naar die goede balans tussen dienstverlening en fraudebestrijding. En ik vind nog steeds dat je, als er fraude is, die moet bestrijden. Ik wil toch ook nog wat zeggen over de signalen van de Bulgarenfraude, waar u eerder over sprak. Dat was niet "een signaal". Dat was een groot signaal, met een grote maatschappelijke impact. Dat wil ik toch zeggen. Mensen hadden het gevoel dat hun belastinggeld naar Bulgarije werd gebracht.

De heer **Van der Lee**:

Maar dat ontslaat een overheid niet van de plicht om als zij acteert, eerst goed te kijken "Wat doen we al en wat zegt de wetenschap?" ...

De heer **Rutte**:

Precies.

De heer **Van der Lee**:

... en dan pas actie te ondernemen. De overheid moet niet alleen op basis van incidenten handelen. Ik geef het woord aan de voorzitter.

De heer **Rutte**:

Dat is uw conclusie uit de Ministeriële Commissie Aanpak Fraude, die ik niet deel, oprecht niet.

De **voorzitter**:

Ik geef het woord aan mevrouw Leijten.

Mevrouw **Leijten**:

Meneer Rutte, als een bewindspersoon of zijn ministerie twijfelt of de Kamer informatie moet krijgen, waar gaan zij dan precies te rade?

De heer **Rutte**:

Dat is natuurlijk aan het ministerie, om dat met elkaar te bespreken.

Mevrouw **Leijten**:

Vragen ze ook weleens advies aan het ministerie van Algemene Zaken?

De heer **Rutte**:

Ja hoor, dat kan ook. BZK zou kunnen, maar ze kunnen ook bij AZ komen.

Mevrouw **Leijten**:

Ja. Nou zegt u dat alles al bekend was in juni. Daar kom ik zo meteen nog op, maar we hebben ook een e-mail van 20 maart 2019 -- dat is dus aan de vooravond van het Eerste Kamerdebat over de CAF 11-zaak -- waarin de Dienst Juridische Zaken nog even een laatste check doet bij Algemene Zaken over het standhouden van het argument om documenten in andere CAF-zaken niet te verstrekken. Weet u wat daarop het advies is geweest?

De heer **Rutte**:

Nee.

Mevrouw **Leijten**:

Nou, de Kamer heeft die informatie over andere CAF-zaken in ieder geval nooit gekregen.

De heer **Rutte**:

Ik ken dat stuk niet. Dat zegt mij niks, nee.

Mevrouw **Leijten**:

Nee. Dat is dus wel afgestemd met uw ministerie.

De heer **Rutte**:

Ik ken het stuk niet; dat zou ik moeten uitzoeken.

Mevrouw **Leijten**:

Neemt u de Kamer serieus?

De heer **Rutte**:

Ja, natuurlijk. Maar u leest iets op wat ik niet ken, dus daar kan ik niet op reageren.

Mevrouw **Leijten**:

Nou, dit hebben wij gewoon gekregen bij de stukken. Ook de andere bewindspersonen die hier zijn geweest, en ook de ambtenaren, hebben al die stukken gekregen. Dat had u dus kunnen zien.

De heer **Rutte**:

Oké, sorry. Dat zou ik even moeten nakijken.

Mevrouw **Leijten**:

Ja. Maar u neemt de Kamer serieus, zegt u. En u heeft het de hele tijd over een bal die het ravijn inrolt. Nou stelt de heer Omtzigt in de zomer van 2017 Kamervragen naar aanleiding van de uitspraak van de Raad van State van 8 maart 2017. Hij vraagt daarin of er meer ouders de dupe zijn geworden van het voortijdig stopzetten van de kinderopvangtoeslag. Daarop is het verbijsterende antwoord, zo heeft de heer Wiebes hier verklaard, dat daarvan niets gebleken is.

De heer **Rutte**:

Dat is vraag 15 uit die set. Ik heb dat natuurlijk ook nagekeken, na het verhoor van Wiebes. Ja, inderdaad, dat heeft u ...

Mevrouw **Leijten**:

Hoe oordeelt u over dat antwoord?

De heer **Rutte**:

Hetzelfde als Wiebes. Daar heb ik niks aan toe te voegen.

Mevrouw **Leijten**:

Wat zei Wiebes daarover?

De heer **Rutte**:

Ja, wat hij zei ... Ik kan het niet precies herhalen, maar de emotie die eruit doorklonk, snapte ik, ja. Want op dat moment was natuurlijk al bekend het rapport van ...

Mevrouw **Leijten**:

Nee, de ...

De heer **Rutte**:

Ik geef toch even antwoord. Op dat moment was bekend het rapport van de Ombudsman.

Mevrouw **Leijten**:

Classificeert u dat antwoord als "onjuist informeren"?

De heer **Rutte**:

Nou ja, in die zin niet, omdat op dat moment natuurlijk het Ombudsmanrapport naar buiten was, waaruit blijkt dat het een fout antwoord was.

Mevrouw **Leijten**:

Is dat onjuist informeren, een fout antwoord?

De heer **Rutte**:

U vraagt me nu om een politiek oordeel. Ik zit hier als premier in deze kwestie.

Mevrouw **Leijten**:

Nee, ik vraag u een feitelijk oordeel.

De heer **Rutte**:

Ja, het is niet aan mij om daarover uitspraken te doen. Ik verwijs naar Wiebes. Ik was het met Wiebes' conclusie van maandag eens, en met wat hij daarover zei.

Mevrouw **Leijten**:

Hij zei "bizar". Het is een onjuist antwoord geweest en als op dat moment de toenmalig staatssecretaris van Financiën had geantwoord "ja, dat is gebleken", dan waren 2017 en

2018 geen verloren jaren geweest, zoals ze genoemd zijn door staatssecretaris Snel en minister Hoekstra.

De heer **Rutte**:

Nee. Dat ben ik niet met u eens, want op dat moment was dat rapport van de Ombudsman, waar dat allemaal in stond, ook naar buiten. Dat was bekend.

Mevrouw **Leijten**:

Nee, dat rapport van de Ombudsman ging over één situatie en de vraag was: zijn er meerdere bekend? En die waren bekend.

De heer **Rutte**:

Nee, volgens mij ... Wat ik eruit reconstrueer, is dat Wiebes de kwalificatie geeft in het antwoord dat hij geeft, omdat op dat moment het Ombudsmanrapport van 9 augustus 2017 bekend is en volgens mij ook gepubliceerd is. En dat is wel degelijk breder dan één zaak. De Raad van State-uitspraak uit maart 2017 betrof één kwestie. Dat Ombudsmanrapport is breder en dat begint ook te lopen ...

Mevrouw **Leijten**:

De Ombudsman gaat over alle gedupeerden in de CAF 11-situatie en maakt daar ...

De heer **Rutte**:

Ja, maar dan is toch het antwoord van Wiebes ...

Mevrouw **Leijten**:

Dan zou het antwoord moeten zijn: ja, dat is mij bekend. Dan was de Kamer in staat geweest om door te gaan vragen. Op het moment dat de Kamer een antwoord krijgt dat onjuist is en waardoor het moeilijk is om door te vragen, word je met een kluitje in het riet gestuurd. En ik had ook de Kamervragen van Van Ojik en Ulenbelt kunnen nemen of van Siderius en Heerma kunnen nemen. Die vragen aan de staatssecretaris van Sociale Zaken: hoe wordt ermee omgegaan als mensen hun toeslagen moeten worden terugbetaald? Dat zijn feitelijke antwoorden, maar die zijn feitelijk onjuist, want dat gebeurde namelijk niet in de signalen die zij kregen. Als de informatieverstrekking en de antwoorden aan de Kamer beter waren geweest in dit dossier, dan hadden we hier vandaag niet gezeten.

De heer **Rutte**:

Specifiek het antwoord van Wiebes op die vraag 15. Ik heb dat toen even nagekeken op de website en dat speelde afgelopen maandag. Hij geeft daarover de kwalificatie die hij geeft en

die snap ik. Op dat moment was het Ombudsmanrapport bekend en was dat ook bekend bij de Kamer. Daarmee is de kwalificatie die Wiebes over dat antwoord geeft van a tot z terecht. Daar doe ik helemaal niets aan af. Ik steun zijn reactie daarop, maar het is natuurlijk niet zo dat de Kamer op dat moment niet wist dat er binnen CAF veel meer aan de hand was, want dat Ombudsmanrapport lag bij de Kamer.

Mevrouw **Leijten**:

Laten we dan in ieder geval vaststellen dat op 20 maart 2019 bekend was dat er andere CAF-zaken waren en dat er een bewuste keuze werd genomen om daarvan documenten niet te verstrekken aan de Kamer. Dat is in ieder geval afgestemd met Algemene Zaken.

De heer **Rutte**:

Nogmaals, dat herken ik niet. Maar dat ga ik voor u uitzoeken.

Mevrouw **Leijten**:

Dat herkent u niet? Nou, het zit in onze stukken.

Dan gebeurt er iets op het ministerie van Financiën. We hebben daar de afgelopen tijd de reconstructie van proberen te maken. Er komt daar informatie naar boven en dan komt er een brief naar de Kamer op 11 juni. Daar komt minder uit naar voren dan bekend is op het ministerie van Financiën. Hoe oordeelt u daarover?

De heer **Rutte**:

Ik meen dat die brief gewetensvol de situatie rondom CAF 11 probeert te beschrijven, dus wat de nieuwe inzichten zijn. Plus dat het al signaleert wat er waarschijnlijk nog veel breder aan de hand is, kijk bijvoorbeeld naar pagina 2 van de brief. Dat betreft wat later het hardheidsstelsel en het niet proportioneel terugvorderen is gaan heten.

Mevrouw **Leijten**:

Nou, wat mij best wel pijn heeft gedaan in de voorbereiding op deze verhoren en het lezen van al die stukken, is hoeveel er al bekend was, terwijl wij dat in de Kamer opvroegen. Om hoeveel mensen gaat het? Hoeveel andere CAF-zaken zijn er? Dan werd er gezegd: "daar is ons niks van bekend". Er werd niet gezegd: het is ons niet duidelijk hoeveel. Dat zou nog een eerlijk antwoord zijn geweest. Nee: "er is ons niks van bekend"! Ook bijvoorbeeld op het etnisch profileren of het gebruik van de nationaliteit kunnen wij reconstrueren dat er op 4, 5, 6 juni wel degelijk stukken naar boven zijn gekomen en daar rept de brief niet van.

De heer **Rutte**:

Ik dacht dat ... Maar goed, ik zit niet zo diep in de materie dat ik weet wat er op Financiën wel of niet bekend was. Laat ik het zo zeggen: als u naast elkaar legt de ministerraadnotulen van 7 juni en de brief -- dat is wat er breed in het kabinet op dat moment bekend is -- dan zie ik daar geen licht tussen. Specifiek wat betreft de tweede nationaliteit en de kwestie van etnisch profileren. Dat was ook al in een Kamervraag van u aan Hoekstra aan de orde geweest en dat is toen ook neergelegd, dacht ik te reconstrueren, bij zowel Donner als de Autoriteit Persoonsgegevens.

Mevrouw **Leijten**:

Het punt is natuurlijk dat er meer bekend was, dat de Kamer daarnaar vroeg en dat daar geen antwoord op gegeven werd.

De heer **Rutte**:

Goed, maar niet bij Algemene Zaken.

Mevrouw **Leijten**:

Ik heb nog een punt. U geeft uw politieke goedkeuring aan het feit dat de Wob niet wordt verstrekt en dat er gewacht wordt op Donner. Dat is uitgebreid gewisseld met mevrouw Kuiken. De staatssecretaris had besloten om in afwachting van de Wob en dat algehele beeld ook Kamervragen niet te beantwoorden. Dus met uw politieke goedkeuring om die Wob nog niet te verstrekken, geeft u daar ook goedkeuring voor.

De heer **Rutte**:

Nee.

Mevrouw **Leijten**:

Waarom stel ik deze vragen nou precies? Omdat ik u vroeg: neemt u de Kamer serieus? Dat doet u, maar tegelijkertijd zien wij dat het verstrekken van stukken en het geven van meer informatie aan diezelfde Kamer uiteindelijk gebruikelijker lijkt om dat niet te doen, met goedkeuring, dan dat het wel gebeurt.

De heer **Rutte**:

Nee, dat ben ik niet met u eens. Dat kunt u daar niet uit afleiden. Volgens mij was de vraag die voorlag of het ambtelijke advies dat bij mij voorlag over die Wob-zaak ... Het Donner-rapport komt kort daarna naar buiten met een kabinetsreactie. Het advies is dan: "De staatssecretaris is van plan het gezamenlijk naar buiten te brengen. Dan gaan we wel over een termijn heen." Ik begreep het advies zo dat je het in samenhang naar buiten brengt.

Mevrouw **Leijten**:

En daarna gebeurt ook ...

De heer **Rutte**:

Even het antwoord afmaken! Dat is geen lang uitstel, want Donner lag er en de kabinetsreactie was er en die zou naar buiten gaan. Die Kamervragen ken ik niet. Daar ben ik niet van op de hoogte.

Mevrouw **Leijten**:

Maar die Kamervragen waren niet alleen van mij, die waren ook van Omtzigt en het lid Azarkan. Die lagen er al vanaf begin juli ...

De heer **Rutte**:

Maar dat, dat ...

Mevrouw **Leijten**:

... en die zijn pas eind november beantwoord.

De heer **Rutte**:

Dat zou ik moeten nakijken. Dat is niet AZ.

Mevrouw **Leijten**:

Daar zit een patroon in, waarvan ik mij afvraag of dat ook niet ontstaat, omdat daar telkens goedkeuring voor wordt gegeven.

De heer **Rutte**:

Nee!

Mevrouw **Leijten**:

Tot slot zou ik iets willen vragen over de informatiepositie van de Kamer. Was bij het uitkomen van Donner 1, wat een interim-rapport is gaan heten, bekend hoeveel andere mensen die betrokken waren bij andere CAF-zaken, er in beeld waren?

De heer **Rutte**:

Niet dat ik dat nu zou weten. Nee, dat lijkt me echt iets dat bij Financiën hoort.

Mevrouw **Leijten**:

Het is in ieder geval niet aan de Kamer gemeld.

De heer **Rutte**:

Maar goed, dat ...

Mevrouw **Leijten**:

Dat horen wij pas in maart.

De heer **Rutte**:

Maar dat gaat ver buiten mijn kennis. Nogmaals, Donner 1 komt naar buiten en daar nemen we de adviezen van over. Dan komt in maart Donner 2, maar dat lijkt me een vraag voor collega's. Zo diep kan ik met één raadsadviseur ook niet in de details zitten.

Mevrouw **Leijten**:

Die notitie-Palmen, hè, is pas drie weken geleden naar de Kamer gestuurd. Daar zitten gelakte delen bij. Is daarover afstemming geweest met Algemene Zaken?

De heer **Rutte**:

Nee, niet dat ik weet, nee. Nee! Niet dat ik weet. Nee.

Mevrouw **Leijten**:

Een van de zaken die voor de Ministeriële Commissie Aanpak Fraude belangrijk is, is gegevensdeling en goede gegevens. Mij valt op dat daar staat dat het opvallend is dat het in de fraudebestrijding nagenoeg altijd draait om gegevens over werk, woonsituatie, inkomen, leeftijd, gezinssamenstelling en nationaliteit. Is u dat destijds opgevallen?

De heer **Rutte**:

Nee.

Mevrouw **Leijten**:

Het gebruik van nationaliteit bij de fraudebestrijding.

De heer **Rutte**:

Nee, dat is me niet opgevallen.

Mevrouw **Leijten**:

Nee. Dat is natuurlijk wel een rol gaan spelen in de toeslagenaffaire.

De heer **Rutte**:

Ja, en je ziet natuurlijk ook dat het rapport van de Autoriteit Persoonsgegevens uit juni dit jaar daar ook hele stevige dingen over zegt.

Mevrouw **Leijten**:

En minister Hoekstra heeft in het mondelinge vragenuur gezegd dat de regering dat kabinetsbreed niet wil hebben. Maar hier staat dat dat wordt gebruikt. Dan is de volgende opdracht eigenlijk aan het samenwerken van al die ministeries dat deze gegevens gedeeld worden en dat er risicoprofielen worden opgesteld en dat die worden uitgewisseld. Is dat gebeurd?

De heer **Rutte**:

Dat gaat natuurlijk ver buiten mijn waarneming. Dat kan ik als minister van Algemene Zaken niet zien. Wij hebben in die commissie steeds gesproken over wat je van elkaar kunt leren en welke zaken kolomoverstijgend zijn. Wij hebben daar geen opdrachten verstrekt of dit soort dingen in detail besproken.

Mevrouw **Leijten**:

Dit waren de belangrijke uitgangspunten als het ging over het rijksbreed fraude bestrijden. Wat wij nou hebben gezien in deze hele affaire -- ongeluk, ravijn -- is in ieder geval dat mensen vinkjes achter hun naam kregen en dat zij op een bepaalde manier in systemen kwamen te staan. Kunt u garanderen dat dat met die uitwisseling niet elders terecht is gekomen?

De heer **Rutte**:

Nogmaals, ik heb nu geen kennis van wat er met die zin bedoeld is, diep in de beleidskolommen. Dat zouden we moeten checken, maar ik neem aan dat u die vraag eerder deze week al gesteld hebt aan de vakministers, want die kunnen dat misschien beantwoorden.

Mevrouw **Leijten**:

Nee, want dit gaat over die Ministeriële Commissie Aanpak Fraude.

De heer **Rutte**:

Maar daar zaten ze allemaal in.

Mevrouw **Leijten**:

Daar zat u! U was er de voorzitter van. En ik wil toch ... U heeft het over lessen en ongelukken ... Heeft u nou echt niet in de hele aanloop of in de hele ontwikkeling, ook nog na Donner 1, met zwarte lijsten en het ongeoorloofd gebruikmaken van nationaliteit, ergens gedacht: moeten wij niet rijksbreed, want die opdracht is namelijk rijksbreed gelegd, kijken naar die elementen in de fraudebestrijding, maar ook naar de uitwisseling van die gegevens

en het gebruiken van die risicoprofielen? Moeten wij nou niet rijksbreed zorgen dat het overal niet meer fout zit?

De heer **Rutte**:

Nee, omdat op dat moment de inschatting is dat dat niet in die mate het geval is.

Mevrouw **Leijten**:

Is dat een inschatting of weet u dat zeker?

De heer **Rutte**:

Ik weet niet of er toen vanuit de vakdepartementen zo specifiek naar gekeken is. Dat hebben we in ieder geval niet besproken in de ministerraad. Dat klopt.

Mevrouw **Leijten**:

Nee, het gaat om de lessen die u trekt. Niet alleen u, maar ook anderen maken het kleiner: het is maar een incident of ... Dit is ontspoord. Ik denk dat iedereen die conclusie wel zal trekken. Dat zegt u zelf ook.

De heer **Rutte**:

Eens. Ja.

Mevrouw **Leijten**:

Mensen hadden geen schijn van kans. Dat vindt u erg om te lezen in Donner. U was aangeslagen toen u met de ouders sprak. Dat geloof ik ook nog. Maar de gevolgen van die aanpak, de gegevens die de Belastingdienst heeft, worden gedeeld met heel veel rijksonderdelen. Is er nou geen moment geweest waarop is gezegd: jongens, een van de lessen moet toch zijn dat we daar waar die gegevens mogelijk ontspoord zijn, verkeerd gebruikt zijn, zeker weten dat ze niet ergens anders in de rijksoverheid liggen?

De heer **Rutte**:

Die aanleiding is er niet geweest omdat er verder ook helemaal geen signalen zijn die daarop wijzen. Echt helemaal niet. Dat is het eerlijke antwoord. Of dat toch gebeurd is door vakdepartementen, kan ik niet overzien. Dat kan natuurlijk wel zo zijn, maar we hebben geen signalen dat dit breder het geval zou zijn.

Mevrouw **Leijten**:

Ook daarvan vraag ik me af of dat juist is. Die signalen zijn er namelijk wel en daar is ook vaker naar gevraagd. Een van de dingen die mij vanochtend serieus troffen toen de heer

Hoekstra hier zat, was dat hij zei: we hadden hier niet gezeten zonder Kamervragen en zonder journalisten die hadden doorgevraagd.

De heer **Rutte**:

Ja. Daar heeft hij gelijk in.

Mevrouw **Leijten**:

Want het werd kleiner gemaakt en informatie kwam er niet. Nu stel ik u de vraag: denk eens door met wat er in die Commissie Aanpak Fraude is afgesproken. Welke implicaties van de rechtsbescherming kan dat wat wegviel bij Belastingdienst/Toeslagen in die fraudejacht, nou hebben voor andere ministeries? Zou het niet wijs zijn om daarnaar te kijken?

De heer **Rutte**:

Nogmaals, de Ministeriële Commissie Fraude heeft geen opdrachten gegeven. Daar zie ik dus geen aanleiding in. Uw punt is breder, namelijk of vorig jaar naar aanleiding van Donner die vraag gesteld is.

Mevrouw **Leijten**:

Nee.

De heer **Rutte**:

Zo had ik 'm in ieder geval verstaan. En dan is mijn antwoord: bij mijn beste weten niet. Maar ik gaf net ook al het antwoord dat het best zou kunnen dat in de beleidskolommen, in die grote beleidsdepartementen, die check gedaan is. Er zijn op dat moment in ieder geval geen signalen geweest dat dit zich op een grotere schaal afspeelde.

Mevrouw **Leijten**:

Maar het wachten op signalen kan ertoe leiden dat er straks een nieuwe bal is waar dan een staatssecretaris achteraan rent, zoals hij dat gisteren zei, en waarvan u dan zegt dat die op een gegeven moment in een ravijn kan storten. Het gaat er toch vooral om dat we ervoor zorgen dat dat ravijn er niet is en dat we niet achter de bal aan rennen, maar de bal aan de voet hebben?

De heer **Rutte**:

Zeker, maar ik geef het antwoord op de vraag die u stelt, namelijk hoe wij daarmee tot nu toe zijn omgegaan. Ik zeg nog een keer dat ik niet zeker weet of uw vraag wellicht wel degelijk departementaal beantwoord is, intern. Dat zou kunnen. Dat kan ik niet overzien. Ik weet niet of u die vraag eerder deze week aan de betrokken bewindslieden gesteld hebt. Als u mij nu

de vraag stelt, vanuit Algemene Zaken -- dat is natuurlijk niet in de eerste plaats mijn taak -- zeg ik: dat zou je doen als je denkt dat er echt meer signalen of aanwijzingen zijn dat dit op een veel grotere schaal plaatsvindt.

Mevrouw Leijten:

Destijds was het aanleiding om deze Ministeriële Commissie Aanpak Fraude, een aanpak die "rijksbreed afpakken en afsluiten" heette, in te stellen, omdat u zei: we zien dat bij meerdere inkomensregelingen, dus daar moeten we bovenop zitten. Daar zijn afspraken gemaakt voor het delen van gegevens en voor het opzetten van risicoprofielen. Wat zou daar nou mee kunnen gebeuren als die risicoprofielen niet goed zijn, een uitspraak van de Autoriteit Persoonsgegevens, en als die gegevens leiden tot zwarte lijsten bij de Belastingdienst?

De heer Rutte:

Dat zou de indruk wekken dat wij daar contra legem, tegen de wet, dingen hebben zitten doen. Dat is natuurlijk niet het geval. En nogmaals, het is een commissie die vooral bedoeld was om te coördineren tussen de departementen: hoe kun je samen effectiever zijn door ook van elkaar te leren? Uw vraag is natuurlijk, ook naar aanleiding van wat we sinds vorig jaar weten: heb je dit nu ook rijksbreder uitgezet? Ik heb gezegd: nee, daar heb ik nu geen aanleiding voor gehad, maar ik kan niet uitsluiten dat dat in departementen gebeurd is.

Mevrouw Leijten:

Maar de Autoriteit Persoonsgegevens zegt dat er nationaliteitsgegevens zijn gebruikt die onrechtmatig waren.

De heer Rutte:

Ja.

Mevrouw Leijten:

Er is gezegd dat er gebruik wordt gemaakt van een zwarte lijst waar je op komt als je onderwerp bent van die fraudebestrijding, waarvan we allemaal hebben vastgesteld dat dat op een onjuiste manier is gedaan. Een secretaris-generaal schrijft op: hiervan krijg ik de rillingen op mijn rug. Dan is het toch zaak dat we zorgen dat die gegevens niet meer gebruikt worden?

De heer Rutte:

Dat snap ik, maar u linkt het aan die Ministeriële Commissie Fraude. Dan zou de indruk kunnen bestaan dat daar is gezegd: we gaan eens eventjes stiekem tegen de wet ...

Mevrouw **Leijten**:

Nee, nee, dat zeg ik niet!

De heer **Rutte**:

Nee, sorry, dat was even het gevoel dat ik erbij kreeg.

Mevrouw **Leijten**:

Ik zeg: een van de opdrachten van die commissie was dat gegevens uitgewisseld werden, ...

De heer **Rutte**:

Ja, maar wel uitgewisseld binnen de wet en niet op een manier waarvan de Autoriteit Persoonsgegevens twee of zes jaar later zou zeggen: dit is in alle opzichten tegen de wet.

Mevrouw **Leijten**:

Oké. Nou. Ik heb nog één vraag, voorzitter. De heer Wiebes zei: het is verdrietig, verdrietig, verdrietig. Mevrouw Van Ark zei: als iemand in nood is, dan hoort de belofte te zijn dat we je niet in de steek laten, maar die belofte is verbroken. En de heer Hoekstra zei dat mensen fundamenteel in de steek zijn gelaten.

De heer **Rutte**:

Ja. Met alle drie ben ik het helemaal eens, en ...

Mevrouw **Leijten**:

Maar dat is een actieve daad, in ieder geval zoals de laatste twee het zeggen: verbinding verbroken, in de steek gelaten. Waarom noemt u het dan een ongeluk?

De heer **Rutte**:

Ik ben het ook met hun kwalificaties eens. Ik heb gezegd: als ik het voor mezelf probeer te zien, dan zie ik die bal het ravijn in rollen en we zijn niet in staat geweest om dat ongeluk, het in het ravijn storten, te voorkomen. Het is verschrikkelijk, het is afgrijselijk wat de mensen is overkomen die nu in deze situatie zitten. Ik heb net richting de heer Van der Lee proberen te duiden waarom dat mij zo persoonlijk raakt: omdat niemand de politiek in gaat om mensen ... We kunnen het heel erg oneens zijn. U en ik zijn het soms heel erg oneens. Maar u noch ik zit in de politiek om mensen in hun diepste bestaan te raken of te kwetsen. We zitten er volgens mij allebei in, met alle verschillen van politieke opvatting, omdat we ons realiseren dat wij samen met elkaar zo veel macht hebben en moeten zorgen dat mensen nooit tussen die raderen van het systeem komen, sterker nog, dat het systeem dat we met z'n allen proberen fatsoenlijk te besturen, er is om mensen te helpen in nood. Dat is uiteindelijk het

fundamentele contract dat er is tussen u, mij en de burger. Dat is hier totaal fout gegaan, dus ik ben het zeer met hun kwalificaties eens.

Mevrouw **Leijten**:

Voorzitter, ik geef het woord terug aan u, maar ik heb eigenlijk nog geen fundamentele les gehoord en dat vind ik wel jammer.

De heer **Rutte**:

O, maar ik wilde eigenlijk proberen daar nog iets over te zeggen. Misschien later maar.

De **voorzitter**:

Ja, we zijn zo'n beetje aan het einde van dit verhoor gekomen. Ik weet dat u nog iets wilt zeggen, maar er zit een bepaalde systematiek in deze verhoren die de openingsverklaring aan het begin plaatst en niet aan het eind.

De heer **Rutte**:

Hmmm, sorry, dan had ik dat aan het begin moeten doen.

De **voorzitter**:

Nou ja, ik wil u ook helemaal niet ... Ik wil wel even over uw hoofd heen iets zeggen tegen de mensen die meeluisteren, want wij stellen veel vragen over die informatievoorziening aan de Kamer en ook aan de media. Daardoor zou bijna de indruk kunnen ontstaan alsof dat het meest belangrijke is in dit verhaal. Het meest belangrijke is natuurlijk nog steeds de ellende waar die ouders in zitten. Maar -- en dan spreek ik even puur voor eigen titel -- ik denk wel dat daar misschien veel eerder verandering in was gekomen als de informatie eerder naar de media en de Kamer was gegaan, gelet ook op de rol die u erkent en die minister Hoekstra vandaag ook benoemde van het belang van de Kamerleden. Wat dat betreft is het denk ik ook goed om te memoreren dat er in die casus van de fraudewet, waarin de Centrale Raad van Beroep een uitspraak heeft gedaan, ook door Kamerleden vragen over zijn gesteld en dat het altijd in die wisselwerking is.

Misschien is dat wel mijn finale vraag aan u, ook in de sfeer -- dat heb ik bij andere getuigen ook gehad -- dat het gewoon eerlijk is om een idee dat je in je kop hebt naar aanleiding van een verhoor, gewoon maar eens even neer te leggen zodat iemand daarop kan reageren. Laat ik er dan dit over zeggen. Ik heb het idee -- dat is natuurlijk ook een beetje de aard van de minister-president en het ministerie van Algemene Zaken -- dat je veel aan de voorkant van processen staat en veel aan de achterkant, en dat alles daartussen vooral in de

vakministeries zit. Dat kan ook overkomen als: ik ben er wel van, maar ik ben er ook weer niet van.

De heer **Rutte**:

Snap ik.

De **voorzitter**:

Dat is ook bij de informatievoorziening het punt. Wij weten ook dat de Kamervoorzitter -- niet alleen deze, maar meerdere -- al jarenlang daarover in gesprek is met bijna ieder kabinet, maar zeker met de kabinetten waaraan u leiding hebt gegeven. Dus ik zou bijna willen zeggen: hebt u op dat punt behoefte om nog iets te zeggen?

De heer **Rutte**:

Ja, om het eigenlijk helemaal met u eens te zijn. Dat is dat artikel 68 van de Grondwet, het informatierecht van het parlement, essentieel is. De enige discussie waarvan ik dus zeg dat we het daar misschien niet helemaal met elkaar over eens zijn, is als binnen een departement beleidsambtenaren met elkaar en met de minister over nieuw beleid praten. Ik vind dat ze dat dan geheim moeten kunnen houden.

De **voorzitter**:

Dat is voldoende aan bod gekomen.

De heer **Rutte**:

Verder ben ik het daar van a tot z mee eens. Ik ben het ook eens met Hoekstra die zei: als mevrouw Leijten en de heer Omtzigt hier niet zo op hadden zitten duwen, dan was het misschien ook niet in deze mate naar boven gekomen.

De **voorzitter**:

Wij hebben dat hele dossier beschouwd. Een deel daarvan mogen wij niet doen, omdat het stukken zijn waar we niet over mogen praten. Maar ook die stukken hebben niet bijgedragen aan het beeld dat transparantie prio één was bij het kabinet in alle gevallen.

De heer **Rutte**:

Dat vind ik ernstig, dus dat neem ik mij ter harte. Want ik ben het met uw eerdere woorden eens dat het van belang is dat de Kamer wél goed geïnformeerd wordt met dat aparte stukje waar we die discussie over hadden aan het begin van dit verhoor.

De voorzitter:

Ik weet niet of u nog iets wil zeggen? Ik hoop dat als ik u die gelegenheid bied, u dat op een zodanige wijze oppakt dat we hier niet een uur zitten, want dan doe ik dat -- om het zo maar te zeggen, want er is geen volgende verhoor -- nooit meer.

De heer Rutte:

Heel kort. Ik wil alleen het volgende zeggen. Ik heb in januari tegen de mensen die in Rijswijk waren, gezegd dat ik persoonlijk en ook namens het kabinet excuses maak. Ik wil dat heel graag ook hier nog een keer uitspreken. Ik zal niet de termen erbij halen die we uitvoerig besproken hebben, hoe ik dat voel. Ik realiseer me namelijk dat dit fundamenteel raakt aan waarom ik in de politiek zit, namelijk dat dit niet gebeurt. Ik was heel blij met uw vraag over mijn reflectie op hoe pervers dat kan uitpakken in zo'n team als er zo veel aandacht is voor fraudebestrijding. Niet dat het team daarmee gevrijwaard is om dat te mogen doen, maar ik realiseer me dat. Dat is ook iets waar ik natuurlijk over moet nadenken: hoe zorg je er altijd voor dat je heel transparant communiceert over wat je wel en niet wilt? Zodat als dat al een link zou kunnen hebben, die er niet zou mogen zijn, die link er ook niet kan zijn.

Waar ik me bovendien natuurlijk enorm voor schaam, is dat ik nu al tien jaar premier ben en we er nog niet in geslaagd zijn om dat hele toeslagenstelsel zelf fundamenteel te herzien. Ook is het nog steeds zo -- dat is ook een thema in deze weken -- dat beleid en uitvoering nog vaak bij verschillende departementen zitten, wat ook niet bijdraagt aan het bij elkaar brengen van die onderwerpen. En dat raakt ook mij. Daar ben ik natuurlijk verantwoordelijk voor. Ik kan niet tien jaar hier zitten ... U zei het terecht: ik zit aan het begin en aan het eind. Dan kan best de indruk ontstaan dat ik er daartussen niet van ben. Maar uiteindelijk ben ik natuurlijk -- dat zei de heer Van der Lee -- in de ogen van het land ook de baas van het spul, zoals mensen dat zeggen. Ik kan er dus niet voor weglopen. Dus los van een aantal lessen die ik met u heb proberen te delen tijdens dit verhoor, zijn dit er nog een paar die niet aan de orde zijn geweest. Maar vooral het nog een paar keer uitspreken van die excuses aan alle slachtoffers van deze zaak, zowel persoonlijk als namens het kabinet, wil ik hier heel graag doen. Dat vind ik belangrijk. Ik merkte buiten -- mag ik dat tot slot ook nog tegen u zeggen? - - dat mensen die ik daar sprak het enorm op prijs stellen dat dit zo gaat, dat er zo veel aandacht voor is en dat het zo zorgvuldig gebeurt.

De voorzitter:

Iedere casus is niet te vergelijken. U hebt zelf ooit de vergelijking gemaakt met de casus van de MH17. Ik meen dat u tot op de dag van vandaag periodiek met mensen, vertegenwoordigers, praat.

De heer **Rutte**:

Volgende week weer, ja.

De **voorzitter**:

Praat u ook periodiek met mensen uit deze toeslagenaffaire?

De heer **Rutte**:

Nog niet. Er komt nog een tweede keer. We hebben afgesproken om het in januari een tweede keer te doen. Dat wilden we eigenlijk al in de zomer doen.

De **voorzitter**:

Dan ga ik even totaal buiten mijn opdracht en buiten de orde. Maar als voorzitter van de commissie zou ik u van harte willen adviseren om dat ook op te pakken.

De heer **Rutte**:

Absoluut. Dat ga ik zeker doen. Dat was ik al voornemens. Het is er door corona nog niet van gekomen deze zomer, maar dat gaan we doen; dat ga ik doen.

De **voorzitter**:

Dan sluit ik hiermee dit verhoor af. Dank u wel. Ik wil de bode vragen om u weer de zaal uit te geleiden.

De heer **Rutte**:

U allen dank en succes de komende weken met het vervolg.

De **voorzitter**:

Dat zullen wij nodig hebben.

Daarmee komen wij aan het einde van twee weken verhoor. Dat waren twee intensieve weken. De commissie gaat na vandaag -- misschien dat we dit weekend even niet zo veel doen; dat zou best kunnen -- in ieder geval vanaf komende maandag, aan de slag met het opstellen van haar verslag. Dat verslag wordt aangeboden aan de voorzitter van de Tweede Kamer op donderdag 17 december, de laatste parlementaire dag dit jaar, ergens aan het begin van de middag. Dat is wat wij nu gaan doen. Hiermee sluit ik deze vergadering.

Sluiting 16.18 uur.